

НЭСЭН СЕЛИДБЭЛИ

Т
ТЭЛЭФОНЧУ
ГЫЗ

НӘСӘН СЕЈИДБӘЈАН

ТЕЛЕФОНЧУ
ГЫЗ

Ровест

АФ 73315

М. Ф. С. С. С. Р. Я. Я. Я. Я. Я.
Азәрбајҹан Республикасы
Китапханасы

Азәрбајҹан
Ушаг вә Кәчләр Әдәбијаты Нәширјаты
Баки — 1960

Рәсәйм И. Пичхадзе

«Әкәр сән һәмишә вә һәр јердә, бүтүн өмрүн боју, инсанлар үчүн јалһыз јакшм шејләр—чичәкләр, фикрләр, көзәл хатирәләр гојуб кетсән, һөјәтһи даһа көзәл, даһа ма'налы олар.

О заман сән һисс едәрсән ки, инсанларә хејир верән ләзимлы бир адамсан вә бу һисс сәнин гәлбһни сәнкинләшдирәр.

Ону бил ки, һәмишә хејир вермәк, башгаларында хејир көзләмәкдән даһа хошлур...»

А. М. Горки. Орлуна мәктубундан.

1

Меһрибаны илк дѣфѣ көрѣнлѣр дѣнѣб бир дѣ бахырлар. Лакин гыз, елѣ бил, она тѣрѣф чеврилѣн бу нѣзѣрлѣри көрмѣр.

О, бѣстѣ бојлу, зѣриф бичимлидир. Ачыг хурмајы һѣрѣклѣри гыса вѣ назикдир, бѣнзи солгундур. Онун бир-биринѣ јапшымыш кими көрѣнѣн сых кирпикларинѣ бахдыгда адама елѣ кѣлир ки, индичѣ аглајыб. Сѣрмѣјијѣ чалан гара көзлѣриндѣ һѣмишѣ кѣдѣр охунур. Меһрибан чох кѣч-кѣч кѣлѣмсѣнѣр, кѣлѣмсѣнѣндѣ дѣ ѣзѣндѣки тѣнасѣб позулур, тѣбѣссѣм додагларынын анчаг бир учунда көрѣнѣр. Бѣлкѣ буна көрѣ дѣ Меһрибаны илк дѣфѣ көрѣнлѣр дѣнѣб бир дѣ бахырлар...

Инди дѣ, кѣндѣз нѣвбѣсини гуртарыб заводдан чыхан чаван фѣлѣ, завод идарѣсинѣ тѣрѣф кѣдѣн Меһрибаны кѣстѣриб јанындакы гыздан сорушду:

7

— О кимдир?

— Бизки телефончудур.

— Бас кија неч көзүмө дэјмэјиб?

— Коммутатор отагынын пөңчөрөлөрү бизми гур-
фуја ачылыр. Бу гызы ики-үч күндүр орада көрүрөм.
Тээ калиб.

Меһрибан завод идарэсиниң узун, шыгылы дөһли-
зи илө кедиб сола дөндү, дибдэки отагын гапысыны
ачыб ичари кечди. Телефончу гызларын башлары ишө
гарышдыгы үчүн, онун саламы чавабсыз галды. Ачыг
пөңчөрө габагында отуран гыз динмээчө ајага галхыб
өз јерини она верди.

Меһрибанын гарышындакы лөвһадө хырдача
ишыглар тез-тез јаныб сөнүрдү. Чох кечмэди ки, онун
да сәси чөркө илө отурмуш телефончу гызларын сәс-
ләринә гарышды. Гызлар тәчрүбәли олдугларындан
даһа чөлд ишләјирдилэр. «Дөрзүнчү... Кими? Назыр-
дыр». «Дөрзүнчү... Машгулдур». «Йикини... Даны-
шын». Бу сәслэр ичәрисиндә Меһрибанын сәси чох
чүрәтсиз, инамсыз чыхырды: «Үчүнчү... Үчүнчү... Да-
нышын». О, нә гәдәр чөлд едир, чөлд ишләмәјө чали-
шырдыса да олмурду, тез-тез чашырды. Истәнилән
јерлери дөјшик салыр, төһмәт ешијдир, даһа да өзү-
нү итирәрәк кечкириди; арамсыз јанан ишыглар исә
көзләри гарышында рөгө етмәјө башлајырма.

Нөһөңк нефтајыран заводун онларча сөхләри, гур-
гулары, лабораторјялары, чән парклары вардыр.
Бурада минәрлә фөһлә ишләјир. Бүтүн бу мүрәккәб
организмиң ишиндә даими, мөһкөм алағә тәләб олу-
нур ки, һәмзин алағә дө бу хырдача коммутатор отагы
васитәонлө сахланылыр. Нефт мөһсулларынын да-
шылмасы илө мөшгул олан дөмир јол идарәсиндән,
көрпүләрлән вә башга олағәдәр мүссәсисәләрән вору-
лан зәңкләр дө нәзәрә алынса, коммутатор отагында
ишләјөн гызларын һәр санјисинә үч-дөрд телефон
зәңки дүшүрдү. Буна көрә дө, һәр нөвбәдә олағә теле-
фончулар галыр, јорулан јоллашларыны әвәз едир-
диләр.

Бајаг јерини Меһрибана верән гыз, инди онун өзү-
нү итирдийини көрүчө чөлд дивандан галхыб тәзә

телефончуну әвәз етди вә тәзјяклә иши јенидән ииза-
ма салды.

Меһрибанын јанаглары пөртмүш, боғазы гуру-
мушду. Адамларын сәсләри һалә дө гулагларында
чыңкылдәјирди. О, бурада дөним ишләјө биләчәјини
сүбүт етмәк үчүн бир ај мүддәтиндә өзүнү көстөрмәли
иди. Меһрибан бу чәтјин ишин өһдәсиндән калә билә-
чәкдими?..

Бајырда сәрин јел әсирди. Гыз пөңчөрәјө јахык-
лашыб заводун һәјәткә бахды. Нөһөңк гургулардан,
сәјсәз-һесабсыз бурулардан башга неч бир шәј көр-
мәди. Баһар јелл Меһрибанын сачыны, пөртмүш
јаңагларыны охшады. Онун бурун пәрәләри хәфифчә
титрәди. Көрәсән о да бу гызлар кими ишләјө билә-
чәкми? Ахы нијә ишләјө билмәсин? Онуна бу гыз-
ларын арасында нә фәрг вар? Одур о башда иш-
ләјөн Назилә һүсәјнова да онун кими сәлигә илө ке-
јинир. Лакин Назиләни боју учә, көзләри ала, сачи
гарадыр. һәр күн сәстәбәј бир оғлан ону евләринә
өтүрүр. Назилә дејир: «Гардашымдыр». Бәлкә дө дүз
дејир. Онуна јанашы отуран гывырмәсәч, күләрүз
Мөһбүбә Нәчәфзәдәнин неч кәсән кизли сөзү, сөһ-
бәти јохдур. һәрән кетсә, нә етсә һамысыны гызлара
данышыр. Јејлә Мәдәтова бир идир ки, әрә кедиб.
Карах ки, бојлудур. Әри она тез-тез зәңк еләјир, Дејә-
сән, бир-бирини чох севирләр. Дөшүндә Гызләј Улдуз
ордени олан Симузәр јүнхүлчә ахсајыр. Дејирләр,
чөһнәдә јараланыб. Јашы өтмүш гарајанын Симузәр
һамыдан чөлд ишләјир. Өзү дө јаньда кишинләрән
сөһбәт саланда ачыгы кәлир. Валидә Гәдирзәдә һамы-
дан чавандыр. Көзү елө пөңчөрәдәдир ки, бәлкә
гургу оператору Ибад хәлди... Ирикөз, јастыбурун
Валидәнин күлүшү һамәјә мане олур. Чөһнәдә Мана-
фованын исә фикр-зикир китабдыр. Елө ки, јерини
башгасына верди, дөрһал дивандә отуруб ачыг кита-
быны охумага башлајыр. Китабы үзүнә елө јахын ту-
тур ки, аз галыр буруна тохунсын... Демәли, бу гыз-
лар да Меһрибан кими ади адамлардыр. Бәс нә үчүн,
о да бу гызлар кими ишләјө билмәсин?

Чөһнәдә јерини Меһрибана вериб дивандә өјләшди
вә китабыны әлине алыб, Африка саһилләринә јахын-

лашан кэмнин мин бир фэлакэтэ уграмыш сэрнишинлэри илэ бирликдэ тэллүкэли сәјаһәтинә давам етди.

Божлу-бухунлу, еникүрәк бир оғлан пәнчәрәнин ики-үч аддымлыгында дајаныб, ири, брезент әлчәк-ләрини чыхартды, әлинин далы илэ үзүнүн тәрини силиб, астадан чағырды:

— Валидә!

Валидә гуш кими јериндән галхды, Чәмиләнин китабыны гамарлајыб, гызы өз јеринә тәрәф итәләди.

Ешикдә әсән күләк јеничә чычәкләнмиш акасијанын бензини ији гарышыг әтрини отаға долдурду.

— Ибад, кечә анам јаман дејинирди.

— Нијә?

— Дејир: «Бу нәдир, сәһәрә јахын евә гајыдыр-сан?»

— Бәс сән нә дедин?

— Дејим, иш јолдашларымдан бири хәстәләнмишди, онун әвәзинә нөвбәјә кетмишдим.—О, күлдү вә шәһадәт бармағыны додағларына јапышдырарат Ибады һәдәләди. Куја сәс салан о дејил, Ибад иди.—Сус-с! Дүнән биз лап ағ еләдик. О гәдәр дә кәзмәк олар? Сабаһ ахшам киноја кедәк. Анчаг мән евә тез гајытмалыјам, кечә нөвбәјә кәләчәјәм.

— Киноја јох, парка. Өзү дә тез кедәк ки, јеримизи башгалары тутмасын.

— Нә јахшы, ди кет.

— Валидә!

— Нә вар?

— Ики ајдан сонра «Москвичи» алырам. Нөвбәм чатыр. Чалыш бир вахтада истираһәтә чыхаг. Сәни бирбаш Гара дәниз сәһилнә әпарачағам.

Валидә севинчиндән ушаг кими атылыб-дүшмәјә башлады.

— Нә јахшы олду, ај Ибад! Онда кәрәк мән инди-дән өзүмә јај палтары тикәм. Амма һеч билмирәм анам...

— Ананла өзүм данышарам.

— Јох, јох, елә иш олмаз!

Меһрибан бүтүн күчүнү топлајыб, сигналлара чаваб вермәјә чалышыр, лакин бачармырды. О, көмәк

ахтарымыш кими дөнүб дивана тәрәф бојланды. Чәмилә өз јериндә јох иди; о, Валидәнин јериндә отуруб ону әвәз едирди.

Киминсә сәси апаратда курулдады: «Ај мајмаг! Мән сәндән һараны истәјирәм, сән һараны верирсән?» Бу гәзәбли сәси ешидән Меһрибан гурујуб галды, өзүнү итирди, алныны тәр басды.

— Бағышлајын... Мән...

Сәс даһа гәзәблә курулдады:

— Тез ол, өлчү чифазлары шө'бәсини вер!

— Хаһиш еләјирәм гышгырмајын. Мән бурда тәзәјәм,—дејә Меһрибан додағлары әсә-әсә дилләнди.

Кими јенә дә гышгырды:

— Нејләјим тәзәсән! Дәләклији кәрәк бизим ба-шымызда өјрәнәсан?

Меһрибаның көзләрини санки думан бүрүмүшдү. Әлини лөвһә үзәриндә кәэдирир, лазым олан нөмрәни тапа билмирди.

Бу дөфә ону Валидә әвәз етди вә тезликлә иш-ләри гајдаја салды.

Фасилә заманы телефон данышығлары азалды, дөвһәләрдә арамыз јанан ишығлар сәјрәлди, телефончу гызлар бир-бири илэ кәсик-кәсик сөһбәт етмәјә мачал талдылар. Тәкчә Чәмилә диниб-данышмыр, диванда әјләниб, горхулу тымсаһлар, пәләнкләр вә филләр өлкәсиндә сәјаһәтинә давам едирди.

Меһрибаның рәнк-руфу гачмышды. О, пәришан һалда гызлары нөзәр салды, көксүнү өтүрдү.

— Үрәјини сыхма,—дејә Валидә она тәсәлли верди.

— Мәнә бах, гызың башынын алтына јастыг гојма,—дејә Симузәр ачығланды,—бурда дигтәтли олмаг лазымдыр.

Меһрибан диванын бир күнчүнә гысылыб отурмушду. О, титрәк сәслә дилләнди:

— Бағышлајын...

— Биз нијә?—дејә Симузәр ејни чиддијәтлә чаваб верди.—Кәрәк о бағышласын.

Меһрибан горха-горха сорушду:

— О ким иди?

— Дөрдүнчү сехин рәнси.

Фасилә гуртарды. Лөвһәләр үзәриндә жанан ишыгларын сая чохалды. Сөз-сөһбәт кәсилди. Мәһрибан өз јеринә кечди. Нөвбәнин ахырына гәдәр бајатгы адамын сәсини бир нечә дөфә ешидиб лап башыны итирди. О, һәмнин адамын сәсини јүзләрлә сәсдән сечә белир, һәр дөфә дә диксинирди. Бу күн, дејәсән, дөрдүнчү сех рәсинин гаңы гара иди. Јәгин ишләри дүз кәтирмирди, тез-тез ора-бура зәнк едирди. Мәһрибан ләнкијир, чашыр, о исә һеј тәләсдирир, өзүндән чыкырды. Будур о, биринчи гургуну истәди, Мәһрибан исә завод клубуну верди, сәһвини баша дүшүб јенә үз истәди. Лакин дөрдүнчү сехин рәиси бир дөфә биринчи гургунун әвәзинә кадрлар шө'бәсини тәләб етди. «Јәгин мәнән шикајәт едәчәк»—дејә Мәһрибан дүшүндү. Дөрдүнчү сех рәсинин дејли сөзләри ешидәндә бүтүн бәдони әсди: «Бу нәдир, ушаг-мушагы долдурмусуңуз ора? Ахы белә ишләмәк олмаз! Билерәм, адамыныз чатышмыр. Бир фәрлисини тапын да... Мән дејирәм фәдәм-дәмә, о дејир дамдан-дама. Чох хаһиш еләјирәм бир тәдбир көрәсиниз».

Мәһрибан ајага галхыб јерини Чәмиләдә верди, динмәчә отагдан чыкды. Нөвбә гуртармаг үзрә иди. Кечә нөвбәсиндә ишләјән телефончу гызлар сәс-күјлә коммутатор отагына кирдиләр.

Мәһбубә илә Валидә дәһлизлә јүјүрүб, сифәти булуд кими тутулуш Мәһрибана чатдылар. Мәһбубә гыврым сачларыны күллү јайлыгынын алтына јыға-јыға сорущу:

— Нә олду? Елә бирдән чыкдын ешијә.

Мәһрибан динмәди.

— Јохса јенә нөмрәләри чаш-баш салдын?—дејә Валидә күлә-күлә сорущу.

Мәһрибан јенә динмәди. Мәһбубә үз-көзүнү туршутду:

— Бура бах, ај гыз, бизим гарадинмәз адамлардан хошумуз кәлмәз. Адам һәр хырда шејә көрә гашгабагыны салламаз.

Мәһрибан гызларын үзүнә гәмкин-гәмкин бахыб астадан дилләнди:

— О, деди ки, мән мајмағын биријәм, бу иши ба-чармырам, хаһиш елади ки, мәни ишдән көтүрсүңләр.

— Ким деди?

— Кимә деди?

— Дөрдүнчү сехин рәиси, кадрлар шө'бәсинә.

Мәһбубә додагларыны гәзәблә бир-биринә сыхыб Валидәнин голундан јапышды вә коридорла кәләч Симузәрә тәрәф тәләсди. Орада дајаныб нә барәдәсә данышдылар. Сонра Симузәрә ити аддымларла кәлиб Мәһрибанын јанындан кечди, лакин она тәрәф дөнүб бахмады.

Һамы күчәјә чыкды. Мәһбубә Мәһрибана јахынлашыб үрәк-дирәк верди:

— Гөрхма, гојмарыг сәнин һагғында әдәләтсиз иш тутсуңлар. Ушаг јыхыла-јыхыла бөјүјәр. Биз дә тәзә кәләндә тез-тез чашардыг.—О, тини бурулан трамвайы көрүб тәләсди.—Сабаһ кечә нөвбәсиндәјик, кечикмә!—дејиб гачды.

Заводун дарвазасындан чыхан фәһләләр бир-бирини сәсләјир, ики-бир, үч-бир евләринә јолланырдылар. Валидәни дә ким исә сәсләди. Дејәсән Ибад иди. Симузәрә бу заводда ишләјән ири көвдәли гоча атасы Һәким Дадашла бирликдә кедирди. Јенә һәмнин бастабој оғлан Назилә Һусејнованын голуна кирмишди. Чәмилә һара исә јох олду. Учабој бир оғлан Лејләја јахынлашды, бирликдә јола дүзәлдиләр. Оғлан Лејләнин голундан елә јапышмышды ки, куја өзү илә бүллур бир ваза апарыр вә онун дүшүб сыначағындан горхурду.

Мәһрибан һәлә дә јериндән тәрпәнмирди. Көј үзүнә сәпәләнмиш улдулар Мәһрибана лөвһә үзәриндә гыртым чалан ишыглары хагыратды. Арабир паравоз фити ешиқдилир, завод фишылы илә нәфәс алан әфсанәви нәһәнки андырыды.

Мәһрибанын гәлбини гүссә бүрүдү: фикирләнди ки, сабаһ директорун јанына кедиб өзүнүн ишдән азат олунмасыны хаһиш етсин. Лакин бирдән Мәһбубәнин бајат дејли сөзләр јадына дүшдү: «Ушаг јыхыла-јыхыла бөјүјәр. Биз дә тәзә кәләндә тез-тез чашардыг».

Мәһрибан трамвай дајаначағына тәрәф јөнәлди.

Трамвајлар ашам нөвбәсини гуртармыш фәһлә-
ләри чохдан евләринә чәтдырмышды. Инди вагонлар-
да бир-ики сәрнишинә тәсадүф етмәк олурду. Мейри-
бан дал вагона минди. Ики чаван оғландан башга
һеч ким юх иди. Кондуктор вагоуну бош олдуғуну
көрүб биринчи вагона, рафигәси илә сәһбәтә кет-
мишди.

Мейрибан далдакы скамјалардан бириндә отуруб
ағыр дүшүнчәләрә гапылмышды. Оғланлар она баха-
раг пычылдаштырдылар. Сонра онлардан бири Мей-
рибана јакынлашыб үзбәүз отурду.

— Бачы, һарда ишләјирсэн?

Мейрибан башыны галдырыб ачыглы-ачыгы оғ-
ланы сүздү вә дуруб башга скамјада отурду. Оғлан
јенә кәлиб онунла үзбәүз әјләшди.

— Бачы, нә дедик ки, иччидин? Биз дә сәнин кими
адамыг да. Бујнузумуз јохдур ки...

Гызын әзаб, кәдәр долу көзләри оғлана дикилди.
Оғлан јерсиз-јерсиз күлүб кепкасыны, үст-башыны
дүзәлтди вә деди:

— Инчимо, бачы, дедим бәлкә... таныш олаг...

Мейрибан кирпикләрини ағыр-ағыр ендирди: "Оғ-
лан онун сыхылмыш кирпикләри арасындан сүзүлән
көз јашларыны көрдүкдә сәссизчә галхыб јолдашы-
нын јанына гајытды. Онлар узагдан бу гыза тамаша
әтмәјә башладылар.

Мейрибан Бакынын јухары мәһәлләләриндән бир-
риндә, үчмәртәбәли көһнә бир евин ики отаглы мән-
зилиндә олурду. Евә тәнкәнәфәс чатыб үчүнчү мәртә-
бәјә галхды, мәнзилинин гапысыны ачыб ичәри кечди.
Ишыгы јандырыб, ваһимә долу көзләри илә отағы
нәзәрән кечирди. Һәмишә она елә кәлирди ки, отагда
кимсә вар. Лакин Мейрибан тәк иди; јетмиш алты
јашлы гоча нәнәсини ики ај габаг дәфн еләмиш-
диләр...

Мейрибан пәнчәрә гаршысында гојулмуш јазы
столуну үстүндәки зәрфи көрүб чәлд она тәрәф је-
риди. Лакин бирдән дајајди. Бу, он күн габаг ата-
сындан алдыгы мөкүбү иди. Ригадан јазырды. Мей-
рибан бу мөкүбү дөфәләрлә охумушду. Атасы она
јазырды ки, ағыр хәстәләндиниңә көрә анасы һәчәр

ханымы; дәфиндә иштирак едә билмәди. Аһ-вај
едир, үзр истәјирди. Сонра ишләриниң пис кечдијин-
дән, ушагларындан, Мейрибанын өкәј анасы Тамара-
дан јазырды. Ахырда да әләвә едирди ки, ушаглар
мәктәбә кедәчәкләр, онлара пал-палтар, дөфтәр-китаб
алмаг лазымдыр, бундан да башга јүз чүр хәрч вар,
одур ки, даһа Мейрибана пул көндәрә билмәјәчәк.
Быр дә ки, Мейрибан бөјүк гыз олуб, он сәккин јашы
вар, өзүнә мүнәсиб бир иш тапыб башыны доландыра
биләр.

Һәр шәј ајдын иди. Бу гыса мөкүбүла атасы, Мей-
рибан адлы гызы олмадығыны ачыг-ајдын билдирди.
Лакин Мейрибан мөкүбү чырыб тулламырды.
Чүнки бу атасындан кәлән ахырынчы мөкүбү иди.
Бүтүн бунлара бахмајараг Мейрибан атасыны сеvir,
хәјалында тез-тез онунла көрүшүр, онун синәсинә
гысылыр, ширин сәһбәтләр еләјир, сонра исә ајылыб
бүтүн бунларын хәјал олдуғуну көрүр, ачы-ачы агла-
јырды.

Нәнәси һәчәри дәфн едәндән сонра, Мейрибанын
пулу гуртарды; атасынын пул көндәрәчәјинә үмид
едиб гоһшуусундан бир аз борч алмышды. Инди һәмин
борчу да вермәли иди. О, өзүнә иш ахтармаға баш-
лады...

Мейрибан дүнјаја кәлән күнү, анасы доғум евиндә
өлмүшдү. Әслиндә, һалә о, дүнјаја кәлмәмиш атасы
илә анасы ајрылмышдылар. Онлар евләнәндән бир
гәдәр сонра бир-бирини севмәдикләрини баша дүшүб
ајрылмыш, беләликлә көрпәнин дүнјаја кәлмәси һеч
кәси севиндирмәмишди. Ата нәнәси һәчәр, бөјрәкләри
хәстә олдуғундан, илин јарысыны јатагда кечирирди.
Атасы ики-үч илдән бир иш јерини дәјишир, Мейри-
баны өзү илә каһ Кујбышевә, каһ Харкова, каһ да
Ленинград апарырды.

Бу «сәјаһәтләр» Мейрибанын мүнтәзәм тәһсил ал-
масына мане олурду. Онун һәјатында һәр шәј гырыг-
гырыг хатирәләрдән, чүз'и севинч дәгигәләриндән вә
кәдәр, иштирак долу саатлардан, күнләрдән, ајлардан
ибарәт иди. Атасы сонунчү дөфә Бакыја кәләндә Та-
мара адлы бир һәкимлә евләнди вә онлар гызы да өз-
ләри илә көтүрүб, Ригаја көчдүләр. Мейрибан анчаг

бешинчи синфа гэдэр охуја билимишди. Илк төһосилини ана дилинде алдыгындан, кээдиклери узуг шәһәрләрдә рус дилинде охумаг онун үчүн чәтин иди. Бир дө ки, јашы өгүмүшдү. О, инди анчаг ахшәм мәктәбиндә охуја биләрди. Өкөј анасы Тамаранын икинчи ушагы оландан сонра Мәһрибаны Бакыја, нәнәсинин јанына көндәрдиләр. Инди о вахтдан ики ил кечирди. Мәһрибан ахшәм мәктәбинин једдинчи синфиндә охујурду. Нә бир сәнәти, нә дө һәјәт тәчрүбәси варды; елә бу сәбабдан дә узун мүддәт өзүнә мүнәсиб иш тапа билмәммишди.

Нәһәјәт, чох кээдикдән сонра, нефтајыран завода телефончу гыз тәләб олундуғуну ешитчәк ораја кедиб әризә вермиш, сынаг үчүн мүвәғәти гәбул олундуғуну ешитдикдә исә чох севинмишди.

Бу күнкү һадисә Мәһрибаны јаман горхутмушду. Бәлкә сабаһ кечә ишә кәләндә һеч ону ичәри бурахмајачаглар; «сән бу ишә јарамырсан»—дејәчәкләр! Сех рәиси буну ачыг-ајдын тәләб едирди. Бәс Симузәр? О гарадинмәз гыздан көмәк көзләмәк олардымы? Ахы, Мәһрибан ишдә чашдыгы үчүн үзр истәдикдә о: «Биз нијә? Кәрәк о бағышласын»—демишди. Мәһрибан дөрдүнчү сех рәисинин өзүндән дә үзр истәмишди. О исә бағышламамышди, Мәһрибанын ишдән көгүрүлмәсини тәләб етмишди... Онун сәрт сәси һәлә дә Мәһрибанын гулағында курулдајырды.

Отағын һавасы Мәһрибана азыг еләјир, о боғулурду. Күчә балкониун гапысыны ачыб үзкүн һалда астанада дајанды. Дәниздән мүләјим јел әсирди. Узагда Хәзәри гучагламыш саһил ишығлары кечәнин сацитлијиндә гырлым чалыр, парлаг ијнәләр кими дәнизә батыб нарын-нарын титрәширди.

Мәһрибан јахасыны ачыб синә долусу нәфәс алды. Баһар јели онун синәсини сығаллады; кәнчлик һәвәси, һәјәт ешги далғаланыб тәләтүмә кәлди, бајагдан гаты думан кими онун гәлбино, бейнино һаким кәсилән ағыр дүшүнчәләри говуб дағытды.

«Јох, мән һөкмән кечә нөвбәсинә кедәчәјәм. Гов-салар да гајытмајачағам, хәһиш едәчәјәм, јалвара-чағам... Гој мәнә ишләмәјә ичазә версинләр. Ахы,

Мәһбубә деди ки, онлар да тәзә кәләндә тез-тез чашырдылар. Бу ки, тәбии бир шејдир»—дејә Мәһрибан гәт елди.

2

Мәһрибан ишә бир саат габаг кәлмишди. Дәһлиздә кәзиб еланлары, дивар гәзетини, плакатлары бир нечә дөфә көздән кеирди. Мүдиріјјәтин әмр лөвһәсинә јахынлашмаға горхурду. Бәлкә онун ишдән чыхарылмасы һатғында әмр верилмишдир? Сонра фикрләшди ки, әјр бәлә бир әмр варс даһа хәһиш еламајин нә мәнәсы? Сәнәдләрини алыб кедәр.

Мәһрибан горху вә тәрәддүд ичәрисиндә әмр лөвһәсинә јахынлашды, көзләри о дәгигә өз фамилијасына саташды, алнына сојуг тәр кәлди, бир аддым да ирәлиләјиб әмри диггәлгә охуду. Бу, онун ишә гәбул олунмасы барадә верилмиш көһнә әмр иди.

Кечә нөвбәси башланды.

Мәһрибанын јерини Чәмилә тутмушду. Мәһрибан өзү исә дивандан отуруб гызларын нечә ишләдикләринә тамаша едирди. һамыдан чох онун диггәтини Симузәрин әлләри чәлб едирди. Бу әлләр она көһнә гоншулары Сона адлы бир гызын әлләрини хатырлатды. Бир дөфә Мәһрибанын атасы о гыза нә исә диктә едирди. Гыз Мәһрибанла данышыр, ејни заманда илдырым сүрәтилә ишләјирди. Истәсәјди Симузәр дә ишләјә-ишләјә гоншулары илә сәһбәт едәрди. Амма о, гашабаглы иди. Бајагдан бир дөфә дә олсун Мәһрибана сары бахмамыш, салам да вермәммишди.

«Бәлкә мән елә сәһәр гэдәр бу диванын үстүндә отуруб галачағам?»—дејә Мәһрибан тәшвишлә дүшүндү.—Бәлкә Симузәр һеч мән лөвһәнин јанына бурахмајачағ.

Лакин бирдән Симузәр Чәмиләјә сары дөндү:

— Јерин Мәһрибана вер! Өзүн дә јанында ол. Ки-дәби гој бир тәрәфә!

Јенә дә Мәһрибанын көзләри гаршысында ишығлар јаныб сөнмәјә башлады. Әсас чәтинлик лөвһә үзриндәки нөмрәлорин јерләрини јадда сахламагдан ибарәт иди. Инди Мәһрибан диггәти башлыча оларак буна верирди.

Заводла алагадар олан идараләр кеңә ишләмәди-
жидән, кәнардан вурулган зәнкләрин сајы кечән дөфә-
кинә һисбәтән гат-гат аз иди. Бир дә ки, дөрдүнчү се-
хин рәиси, дејсән, бурада јох иди. Мәһрибан онун
сәсини ешитсәјди јәгин ки, јенә чашарды.

О, һеч бир сәһвә јол вермәдән јарым саат ишләди.

— Дур истираһәт елә,—дејә Симүзәр әмр етди.

Мәһрибан истәр-истәмәз ајаға галхыб јерини Чә-
миләјә верди.

Заводун ишыгы һәјәтиндә кимсә јох иди. Лабо-
раторијадан оператор отағына тәләсән ағ халатлы
гадын вә гурғуја нефт верән насослары јохламағ үчүн
ашағы енән оператор көмәкчиләри арабир көрүнүб
көздән итирдиләр. Борулардан фишылты илә галхан
бухар, көј үзүндә әријиб јох олурду. Нәһәнк очагла-
рын јекнәсәг угултусу ешидилдири.

Нөвбәнин ахырына гәдәр Мәһрибан тез-тез өз
ләвһәсинин гаршысына кечди. Бүтүн нөвбә вахты ан-
чаг бир-ики дөфә сәһв еләди. Бәзән телефон зәнк-
ләри азалаңда, ишыглар сәјрәләндә Мәһрибан дарых-
маға башлајырды.

Сәһрә јахын о, даһа сәрбәст ишләјирди, өзү дә
һеч бир јорғунлуғ һисс етмирди.

Гызлардан бири коммутатор отағынын пәнчәрәсини
тајбатај ачды. Насосларын фишылтысы, сәрчәләрин
чивилтиси телефончу гызларын сәсләринә гарышды...

Артыг сәһр ачылымышды. Сәрин мей әсир, даран-
мыш јун кими көрүнән булудлар сәмаја јајылыб кет-
кәдә мүхтәлиф шәкилләр алыр, үфүгдән бојланан кү-
нәш онлары рәнкдән-рәнкә салырды.

Јахын көрпүјә јан олан танкирин боғуғ фити, нефт
мәсуулары дашыјан систери гатарынын журултусу;
вә заводун һасары архасында о баш-бу баша сүзән
трамвајларын зәнк сәсләри ешидилди.

Завод һәјәтиндә чанланма башланды. Оператор
көмәкчиләри өз нөвбәләрини тәһвил верир, гоча, ча-
ван фәһләләр ишләдикләри сәхләр тәләсирдиләр.

Елә бу вахт, кимсә һәјәтдән коммутатор отағынын
пәнчәрәсинә јахынлашды. Мәһрибанын башы ишә
гарышдығындан, пәнчәрәјә сары дөнмәди. Бир дә ки,

бу иш отағындан кәнарда онун һеч бир танышы јох
иди.

Пәнчәрә архасында дајанан оғлан:

— «Үчүнчү» кимдир?—дејә сорушду.

Мәһрибан диксинди, лакин лөһәдә јанан ишыг-
ларын сајы артығындан, кери дөнмәјә маңал тап-
мады.

Диванда отуруб истираһәт едән Мәһбүбә јериндән
галхыб Мәһрибаңа јахынлашды:

— Сәни чағырырлар,—дејиб ону әвәз етди.

Мәһрибан јериндән галхды, бир аңлыға донуб
галды. Башыны кери чевирмәјә еһтијат едирди. Чүн-
ки бу сәс она таныш кәлмишди. Нәһәјәт о, өзүнү топ-
лајыб пәнчәрәјә сары дөңдү.

Пәнчәрә архасында дајанан адам ијирми беш-
ијирми алты јашларында, бојлу-бухунлу бир оғлан
иди. Азча гыјылмыш ала көзләриндә вә гәшәнк додаг-
ларында өзүнә гүррәләән адамлара хас олан бир тә-
бәссүм вар иди. Сәлгә илә кери даранмыш шаба-
лыды сачлары ачыг алынына вә көзләринә хүсуси ја-
рышг верирди. Бир сөзлә, көзәл оғлан иди вә дејсән,
өзү дә буну јахшы билирди.

— Мән дөрдүнчү сәхин рәнсизәм,—дејә о, дил-
ләнди.

Мәһрибан көмәк ахтарырмыш кими дөнүб гызлара
тәрәф бахды. Намынын башы ишә гарышмышды. О,
јенә оғлана сары дөңдү вә дили долаша-долаша өзүнү
мүдәфиә етмәјә башлады:

— Мән... мән бурда тәзәјәм...—Мәһрибан гызлары
көстәрди.—Бу гызлар да тәзә кәләндә тез-тез чашыр-
мышлар. Амма мән кеңә нөвбәсини јахшы кечирдим...
Инанмырсыңмәс өзүнүз сорунун. Бу иш... чох хошу-
ма кәлир...

Лакин о, сөзүнүн далыны дејә билмәди. Көјрәлди,
көзләри долду.

Бу көрүшүн белә гәрибә шәкил алачағыны көзлә-
мәјән сәх рәиси, елә бил, өзүнү итирди. Сағ әлини
күнәшдә парлајан гыврым сачына чәкди. Мәһрибан-
нын сәсиндәки кәзәр, гара көзләриндә донуб галмыш
горху вә ири көз јашлары, кәңч мүнәндисә үстүнә шәһ
гонмуш баһар чичәјини хатырлатды.

— Неч јакшы дүшмәди,—дејә оғлан тутулмуш һалда сөзә башлады.—О күн биз гурғуну ишә бура-хырдыг. Ушаглар бир-иқи шеји чаш-баш салмышдылар. Елә һирсими төкмәжә адам ахтарырдым. Сиз дә ки...—О, һејрәт долу көзләрини јенә Мәһрибанын үзүнә дикди.—Кәддим сиздән үзәр истәјим.

Мәһрибан бојуну чийинә әјиб хырдача јайлыгы илә көзләрини силди. Истәмирди ки, гызлар онун ағладығыны билсинлар.

Оғлан, көрүнүр, чаваб көзләјирди. Мәһрибан исә билмирди нә десин, ташәккүрмү етсин, јакуд бүтүн кечәни әзаб-әзјјәт чәкдији үчүн ону данласынымы? Онун дахилиндә мүбәһисәјә киришмиш бу иқи һиссә, һәлә думанлы да олса, үчүнчү бир һисс гарышмаға башламышды. О, һәмин бу үчүнчү һисси дәрк етмәжә гадир дејилди. Мәһрибана елә кәлирди ки, бу оғланы чоҳдан, лап чоҳдан танијыр. Ону һарада, нә замач көрмүшдү? Бәлкә дә, һеч вахт белә бир оғлана раст кәлмәмишди. Лакин хәјалында, үрәјиндә, тәсәввүрүндә елә бил мәнз бу оғланла көрүшүмүшдү.

Хәјал инсанын ән јакын сирдашы, мәсләһәтчисүдир. О, бә'зән инсаны чоҳ узаглара апарыр, аздырыр, мин бир сәадәт вәд едир, утандырыр. О, сирдашы олдуғу адамдан јашлыдыр. Чүнки кәләчәкдән дә хәбәр верир. Хәјал чоҳ вахт һеч бир гауна табе олмур. О, һәмишә сәрбәстдир. Бәлкә буна көрә дә, Мәһрибан, дахилиндә баш галдырмыш үчүнчү һисси дәрк едә билмирди. Лакин дәрк етмәсә дә, һарадаса, үрәјинин кизды бир кушәсиндә бу оғланын кобудлуғуну бағышлайы.

О, гәддини дүзәлдиб, тәмкинлә деди:

— Нә исә... олан олду, кечән кечди...

Дөрдүнчү сезин рәиоинин гәлбиндә Мәһрибана гаршы ојанан мараг һисси кет-кәдә күчләнирди. О, көзләрини Мәһрибаңдан ајыра билмирди.

Сүкутун узандығындан, сәлбәтин башга шәкил алачағыны һисс едән Мәһрибан пәнчәрәдән араланды.

— Бир дәгигә!—дејә оғлан ону дајандырмаг истәди.

Мәһрибан ајаг сахлады, лакин керн дөнмәди. Оғлан сорушду:

— Адыңыз нәдир?

— Вачиб дејил,—дејә Мәһрибан бир гәдәр сәрт чаваб верди. Лакин нәдәнсә чәлд керн дөнүб, тәләсиқ адыны деди.

Оғлан күлүмсүндү:

— Мәним дә адым Закирдир. Чалалов Закир. Мәһрибан динмәди.

— Мәндән инчимәјин,—дејә Закир хәһиш етди.

Мәһрибан јенә динмәди. О, јеринә гәјытмаг истәјирдисә дә, елә бил күчлү бир ел ону мөһкам тутуб сахлајырды.

— Нијә динмирсиниз?

Мәһрибан киминсә нәзәринә күрәјиндә һисс едиб керн ганрылды, көзләри Симузәрин чидди, һәм дә әһмли бахышына саташды, Закирин суалыны бу дәфә дә чавабсыз гојуб пәнчәрәдән узаглашды.

Сәһәр һөвбәсинә кәлән гызлар коммутатор отағына долушдулар.

— Сабаһыңыз хејир, кечә гушлары!

— Ди тез тәрпәнин!

— Кәдин, јухунузу алын, гулағыңыз динчәлсин!—дејә сәс-куј салдылар.

— Сәлбәтин гуртарың!—дејә Симузәр јериндән галхды.

О дәгигә сақитлик чөкдү. Мәһрибан јайлығыны вә чантасыны көтүрүб, гызларла күчәјә чыхды.

Валидә илә Мәһбубә иқи јандан Мәһрибанын голуна кириб трамвај дајаначағына тәрәф апардылар. Јолда Валидә өзүнү сахлаја билмәјиб сорушду:

— О сәнә нә дејирди?

Мәһрибан тәәччүблә Валидәјә бахды:

— Қим?

— Узатма!—дејә Мәһбубә өзүндән чыхды.—Јолдаш Чалалов. Сыраға күн сәнин үстүнә гышгыран оғлан!

Мәһрибан фикирли-фикирли күлүмсүндү.

— Јакшы баша дүшә билмәдим, дејәсән үзәр истәјирди.

— Елә бу?—дејә Валидә һөвсәләсиз һалда сорушду.

— Сонра да адымы хәбәр алды. Мән дедим, о да өз адыны деди. Вәссалам.

Валидә илә Мәһбүбә мә'налы-мә'налы бир-биринин үзүнә бахыб фикрә далдылар.

Сонра Мәһбүбә деди:

— Мәнә бах, Мейрибан, нечә дејерләр, су кирди габа, олду ичмәли, заводда, кәнарда нә ишин-күчүн олду, биздән кизләтмә. Ешитдин?

— Јахшы.

— Даһа бизи багышла,— дејә Мәһбүбә Мейрибанын голуну бурахды.— Валидәкилә кәдирик, она јай палтары бичәчәјик. Мәнн әлимдән балача дәрәилик дә кәлир. Сәнә дә лазым олса, хәбәр елә. Сағ ол!

— Сабаһ биринчи нөвбәдәјик... Сағ ол!— дејә Валидә дә онун голуну бурахды.

Валидә илә Мәһбүбә завод гәсәбәсинә тәрәф уағлашдылар.

Мейрибан өзүнү трамваја чапдырыб јола дүшдү. Јухусулугланмы, јорғунлугланмы, ја нәдәнсә онучи башы һәрләнир, завод гурғулары, һәрәкәт едән кранлар, ағ бухар булудлары ичәрисиндә мәнәвр едән паравоз, евләр, мағазалар көзләри гаршысында фырлаһырды. Гәлбиндә исә аңлашылмаз бир севинч вәрды. Елә бил һәјәтыңдә фәвгәл'адә бир шеј олмушду. Јоҙу доғрудан да олмушду... Әввәлә, Мейрибан кечә нөвбәсини јахшы баша вурмушду. Сонра, дөрдүнчү сехин раис ондан үзр истәмишди. Демәли, о даһа Мейрибана ачыгланмаја чаг, мүдиријәтә шикајәт етмәјә чәкди.

Мейрибан өзүнү һеч вахт бу гәдәр хошбәхт һисс етмәмишди. Елә бил онун үстүндән дағ көтүрүлмүшдү. Бүтүн бунунла бәрәбәр, Мейрибан нә исә, кизли бир һәјәчән, никаранчылыг кечирмәјә башламышды. О, һисс едирди ки, бајағ пәнчәрә гаршысында олан гыса сөһбәт, Закирлә онун арасында нә исә һәлә ајдын олмајан бир мүнәсибәтин башлангычыдыр...

...Мейрибан сәһв әләмирди. Гурғулар арасында кәзиб өз сехини нөзәрлән кечирән Закир дә бу саат онун һаггыда дүшүнүрдү. Бирдән о, ушагылыг илләриндә баш вермиш кичик бир һадисәни хатырлады.

О заман онун алты јашы вар иди. Бир сәһәр, ики-чархлы арабасыны көтүрүб һәјәтдә сүрүрдү. Бирдән, евин һүндүр диварындакы јувадан һәјәтә кичик бир сәрчә баласы дүшдү. Гушчуғаз уча билмирди. Диварын диби илә атыла-атыла өзүнә сығыначаг ахтарыр, тәләш ичәрисиндә чивилдәјирди. Закир арабасыны бир кәнара туллајыб сәрчә баласынын далынча гачды. Бу вахт ана сәрчәнин һәјәчанлы сәси ешидилди. О, Закирин башы үзәриндә о тәрәф-бу тәрәф учур, фәрјад едирди. Јакин дачәл ушаг, буна фикир вермәјиб сәрчә баласыны гәмарлады. О, илк дәфә иди ки, әлиндә дири гуш тутмушду. Бала сәрчәнин сары димдијини ачыб јуммаса, үрәји дөјүнә-дөјүнә чырпыныб онун әлиндән чыхмаға чалышмасы Закирин сох хошуна кәлирди. О, гушчуғазы овчунда мөһкәм сыхараг евә гачды. Бүтүн күнү ана сәрчә пәнчәрә гаршысында о тәрәф-бу тәрәф учур, чивилдәјәрәк баласыны чағырырды. Закирә елә кәлирди ки, о, бала сәрчәни сахлајыб бөјүдә биләр. Гушчуғаз гачмасын дејә, әввәлчә ону ашсүзәнин алтына гојуб габагына чәрәк гырынтысы сәпди. Сонра, чәлд бычағы көтүрүб тахтадан гәфәс гајырмаға башлады. Бүтүн бу ишләри о, ата-анасындан кизлиг көрүрдү. Ики саатдан сонра кәләкөтүр бир гәфәс гајырыб, гушчуғазы онун ичинә салды. Ахшама јахын сәрчә баласы өлдү...

Закир бу һадисәни нә үчүн хатырладығыны һеч чүр аңлаја билмирди. О, күлүмсәјиб башыны булады: «Јоһ, мән мүтләг онунла көрүшүб әмәлли-башлы үзр истәмәли, онун үрәјини алмалајам. Мәңдән јаман торхур».

3

Мейрибанын једди манат пулу варды. Илк маашыны он-он ики күнә алмалы иди. Бундан әләвә, гоншунун ики јүз манатыны пәјтармалы иди. Евдә бир аз макарону, бир аз да јағы галмышды. Нечә күн иди ки, макарону биширир, үстүнә јағ төкүб јејирди. Әлбәттә, бу хөрәјин јанында јағда гөрүлмүш соған, тәзә кәјрәти дә олсајды, даһа ләззәтли оларды. Аңчаг Мейрибан аза гәне олмаға адәт етмишди. Арабир гон-

23

шусу гапыны тыггылдадыб, бир шеј лазым олуб-олмадыгыны сорушур, Меһрибан исә «јох-јох, чох са олун, һәр шејим вар»,—дејә чаваб вериди.

Бир дөфә гоншусу, гызын сөзләринә шүбһә еләјиб сорушду:

— Гызым, ахы, һесабла сәнин пулун жәрәк чохдан гуртара иди. Бәс нәјлә доланырсан?

— Атам пул кәндәрмишди,—дејә Меһрибан чаваб верди. Гоншусу Нисәбәјим халанын оша шүбһә илә бахдыгыны көрдүкдә чәлд әләвә етди:—Бу дөфә аз кәндәрмишди, сизин борчунузу гәјтра бәлмәдим. Кәрәк бағышлајасыныз. Кәлән дөфә һөкмән...

Нисәбәјим хала адәти үзрә әлини-әлинин үстүнә вуруб деди:

— Быј, гыза бах, а! Ај бирчәјин ағарсын, сәндән пул истәјән вар бәјәм?!

Меһрибан мүлајимчә чаваб верди:

— Нәнәм һәмшиш дејәрдә ки, «бәхшиш вар түмән-түмән, һесаб вар динар-динар».

— Аллаһ онун гәбрини нурла долдурсун. Рәһмәтликдән о гәдәр борч алмышам ки...

Меһрибан билрди ки, Нисәбәјимин үч оғлу, бир гызы вар. Намысы да сәнәт саһибидир; Нисәбәјим һеч бир шејдән корлуг чәкмир. О, Меһрибанын нәнәсиндән һеч вахт борч алмамышды. Нәнчиб гадьныи она әл тутмаг истәмәс Меһрибаны мүтәәссир етмишдә дә, нә чүр олур-олсун, гоншусунун пулуну тәликлә гәјтармаг гәрарына кәлмишди.

Инди кечә нөвбәсиндә јорулдуғуна бахмајараг о, евә јетишән кими нәнәсини сандыгыны ачды. Орада гәдим дөбдә тикилмиш пал-палтардан вә көһнә тирмә шалдан башга һеч нә јох иди. Бу шејләри сатмаг Меһрибана ағыр кәлди. О, сандыгы баглајыб ев шејләринә көз кәздирди. Күнәш дивар кағазының рәнжини солдурмушду. Һәлә нәнәсинин сағлыгында сатдылары көһнә буфетин јериндә исә кағыз әввәлки рәнжини сахламышды. Отагда көһнә чарпајы, јазы столу, камод вә ајнасыз шкафдан башга бир шеј јох иди. Икинчи отаг чох кичик иди. Бурада көһнә бир тахт вә күвә кәсмиш кичик халча варды... Меһрибанын көзү пәнчәрәнин арзындакы самавара саташды. Чохдан-

ды ки, бу самавара од салмырдылар. Әввәлләр јарашыг үчүн камодун үстүнә гәјардылар. Сонралар самавар парылтысыны итјрди, ону ичәри отаға кечирдиләр.

Меһрибан самавары сатмағы гәрара алды. Белә шејләри анчаг Кәмүр мејданында сатмаг оларды. Меһрибан, әлиндә шеј тутуб мүштәри ахтардыгыны бир анылга тәсәввүрүнә кәтирди, ону тәр басды. Сонра јадьна дүшдү ки, һәр күн онларын һәјәтләринә нимдаш пал-палтар, ев шејләри алан бир киши кәлиб: «астары веш!»—дејә чәғырыр.

Меһрибан көр-көһнә аланы ики саата јахын көзләди. Нәнәјәт, һәјәтдән «астары веш!»—дејә чәғыран хырылтылы бир сәс ешидилди. Меһрибан һәјәтә бахан пәнчәрәни ачыб, гоншулары көрмәсин дејә, кишијә кизличә ишарә еләди.

Үст-башындан чәкмә мазы вә чыр-чында ији кәлән јекәпәр бир киши ичәри кирди. Кишинин сифәти дә далындакы кисә кими тозлу иди. Отаға ајаг басан кими сојғунчу кими әтрафа көз кәздирди. Онун көзләри Меһрибаны горхутду.

— Һа, көстәр көрүм, нәјин вар?—дејә киши үз-көзүнү туршутду.

Меһрибан самаварын гулпларындан јапшыб она көстәрди. Киши кисәсини јерә гојуб самавары алды, јан-јерәсини көздән кечирәндән сонра сифәтини елә туршутду ки, бу самаварын дәјәри олдуғуна Меһрибан өзү дә шүбһә етмәјә башлады. Киши ону јерә гојуб кисәсини көтүрдү вә доңгулдады:

— Елә бунун үчүн мән бојда адамы үчүнчү мәртәбәјә чыхармысан? Бунун ки, һај-һајы кедиб, вәј-вәјы галыб.

— Нијә, ај әми?—дејә Меһрибан тәрәддүллә етираз етди,—самавар ахыб-еләмир, әзик-үзүјү јохдур. Лап саздыр, истәјирсән бу саат көмүр сал, гәјнат.

Киши дөвә додағы кими саллаг додағыны дартыб башыны булады:

— Јахшы шеј олсајды, башдан еләмәздин...

Меһрибанын јанағлары гызарды.

— Мәнә бир аз пул лазымдыр, әми...

— Пул лазымдыр, башга шеј сат.

— Дага сатдыг шејим јохдур.

Киши ичазе алмадан, отагы кээмөжө, һәр шејәмүш-тәри көзү илө бахмага башлады. Меһрибан горху ичәрисиндә гурујуб гаямышды. Киши сармазјана камоду тыггылдадыб гыза тарәф ганрылды:

— Бәлкә камодун јешикләриндә бир шеј тапдыш.

Өрпәк, шал...

— Оланым будур,—дејә Меһрибан самавары көстәрди.

— Бәс о дивар шкафында нә вар?

— Габ-гачаг.

— Мис газанын вар?

— Вар.

— Һаны? Көстәр көрүм.

Меһрибан дивар шкафына јахынлашыб ачды. Ашагы ләмәдә јанакы гојулмуш бөјүк мис газаны көстәрди. Киши јенә дә башыны булады вә куја әлач-сыз галыб разылашды:

— Јахшы, апар буну да гој самаварын јаньна.

Меһрибан јериндән тәрпәнмәди.

— Мәним она күчүм чатмаз.

— Ај-һај!

Киши газаны шкафдан чәтинликлә чыхарыб самаварын јанына апарды.

— Һә, де көрүм даһа нәјин вар? Бунлар пул кетмәз.

Меһрибан динмәди.

— Гашыгдан, абкәрдәндән...

— Алты дәнә күмүш чај гашыгымыз варды. Бирн итиб.

— Ејби јохдур, лаланыны кәтир көрүм.

— Мән о гашыглары сатмаг кстәмирән.

Киши хырылтылы бир сәслә күлдү:

— Һәм пул истәјирсән, һәм дә пула дәјәни сатмыр-сан. Онда алверимиз баш тулмаз, гызым. Бәјәм чајы дәмир гашыгла гарышдыранда тәми итир?

Меһрибан чәрәсиз галыб гашыглары кәтирди. Киши онлары да гижмәтсиз бир шеј кими газанын ичинә туллады.

— Чәкмәдән, гастумдан нәјин вар?

— Неч бир шејим јохдур.

— Елә бир дәфәлик декинән өлмүшәм, јердән көтүрәним јохдур да...

Меһрибан даһа бу тәһпирә дөзмәјиб бир аддым керн чәкилди вә гәти бир сәслә деди:

— Чых кет, әми! Мән сәнә неч бир шеј сатмырам.

— Бу олмады ки!—дејә киши бирдән-бирә дәјиш-ди вә јазыг-јазыг әләвә етди:—Ики саатдыр мәни сахламысан бурда. Ахы, бу ики саата инди флан гәдәр алвер еләмишдиг. Сөздүр дедим дә, атан јериндә кишијәм.

Меһрибан јумшалды.

— Јахшы, ди тез ол.

Киши јахынлашыб газаны, самавары, гашыглары бир дә көздән кечирди вә Меһрибана тәрәф дөндү:

— Әлини мәнә вер көрүм.

Меһрибан тәччүблә кишијә бахды.

— Әлими нејнирсән?

— Ај гызым, алверин гәјдасы беләдир, дә. Әлини мәнә вер көрүм.

Меһрибан ејни тәччүблә әлини она узатды. Киши сағ әлини шаппылты илә гызын зәриф әлине вуруб алверә башлады:

— Јетмиш манат!

Меһрибанын бу шејләрин гижмәти һаггында тәсәв-вүрү олмаса да, кишинин һиләкәр олдуғуну дүјмуш-ду. О, әлини дартыб алверчинин әлиндән чыхартды.

— Бунларын һамысына јетмиш манат?!
Киши јенә үз-көзүнү туршутду:

— Бурда нә вар? Дәмир-дүмүрдүр дә...

— Јох, әми, аздыр.

— Јахшы, әлини бәри вер көрүм.

Меһрибан јенә дә әлини она узатды.

— Јетмиш беш манат, аллаһ хејир версин!—Киши әлини бир дә онун әлине шаппылдатды.

Меһрибан ағрымыш әлини јенә дартыб онун әлин-дән чыхарды.

— Елә шеј јохдур. Мәнә чох пул лазымдыр.

— Јахшы, сән дә гижмәтини де.

Меһрибан һәм мааш алана гәдәр доланмалы, һәм дә Нисәбәјимин ики јүз манатыны вермәли иди. О, лазым олан пулу һесабајыб тәрәддүдлә чаваб верди:

һәтта шкафы, җазы столуну—һәр шеји удур. Сонра киши Меһрибаны да галдырыб кисәсинә сары апарыр. Гыз чырпыныб онун әлиндән чыхмаға чалышыр, дәшәт ичәрисиндә, дибсиз гују кими гаралан кисәнин ағына бахыр. Чыгырыр, амма сәси чыхмыр. О, һушуну итирмәҗә башлајыр. Бу вахт, күчлү бир әл даргыб ону кишинин пәнчәсиндән гуртлары. Бу, Закирин әлидир. Олмазын сарсынты кечирмиш Меһрибан, хиләскарынын бојнуна сарылыб ушаг кими аглајыр. Алверчи кисәсини көтүрүб һара исә јох олур. Закир сирлисрли пычылдајыр: «Мән кетмәлијәм». Меһрибан сармашыг кими она сарылыр.

— Јох, јох, кетмә! Горхурам. Мән тәкәм. Горхурам. Кетмә!

Закир бош отаға нәзәр салыб сорушур:

— Бәс ата-анан һаны?

— Неч кәсим јохдур...

Закир нә гәдәр чалышырса, Меһрибан ондаң әл чәкмир, јалварыр.

Закир Меһрибаны синәсинә сыхыр, көз јашлары илә исланмыш додагларыны өпүр. Гыз чырпыныб, инди дә өзүнү Закирин голлары арасындан гуртармаға чалышыр...

Меһрибан һөвләк јериндән сычрајыб әтрафына көз кәздирди. Јуху имиш. О, раһат нәфәс алды.

Ачыг пәнчәрә архасында, батан күнәшин сарымтыл-чәһрајы шуаларына гәрг олмуш шәһәр елә бил күндүзүн дарыхдырычы бүркүсүндән сонра истираһәт едирди. Күчәдә ојнајан ушагларын шән сәс-күјү ешдирди.

Неч бир горхулу һадисә баш вермәмишди.

Бәс нә үчүн отағын ортасында јарычылпаг дајанмыш Меһрибаны јанаглары од тутуб јанырды? Нә үчүн о, өзү-өзүндән һәја едиб утанырды?

Закир ону өлмүшдү... Илк өпүш Меһрибана јухуда нәсиб олмушду. Јуху о гәдәр әјдән иди ки, Меһрибан узун заман онун тәһририндән гуртара билмир, «Ахы нијә мән ону тутуб сахламадым?»—дејә өзүнү төгсирләндирир вә нәдәнсә Закирә етибарыны итирмәҗә башлајырды.

Ертәси күн Меһрибанын иши бир гәдәр дә рәван кетмәҗә башлады. О, истәнилән нәмрәләри јолдашлары кими көзүјумулу тапыб чалашдыра билмирди. Әксинә, кениш ачылмыш көзләрини кәркинликлә ләһ-һә үзәриндә кәздирир, јанан ишыгларын өһдәсиндә чох бөјүк чәтинликлә кәлирди. Һәр һалда бу күн ондан наразылыг еләјән олмады.

Ишә тәләсәдиндән, Меһрибан евдә һаһар еләҗә билмәмиш вә кечәдән һазырладығы јемәјини кағыза бүкүб кәтирмишди. Олур ки, бајаг Чәмилә ону әвәз едәндә, Меһрибан ачыг пәнчәрә јанындакы диванда отуруб һаһар еләмишди. Чәрәк бојат олдуғундан, овунтулары палтарынын үстүнә төкүлмүшдү. Меһрибан онлары сәлигә илә овчунә јығыб чөл тәрәфдән пәнчәрәнин габағына сәлмишди. Инди сәрчәләр овунтулары сәјлә дәнләјирдиләр. Бирдән онлар һәҗәчанлә чивилдәшиб һаваландылар.

Меһрибан кери дәнмәдисә дә шиддәтлә вуран үрәји, пәнчәрәҗә јахынлашан адамын Закир олдуғуну она хәбәр верди.

— Меһрибан!

Меһрибан кери дәнмади. Елә бил ону отурдуғу күрсүҗә бағламышдылар. Бәлкә гызлардан утанырды? Ахы, Закир нијә тәзәдән онун јанына кәлиб? Кечәв дәфә кәлди, үзр истәди. Икинчи дәфә кәлмәјин нә мәнасы вармыш?

— Сабаһыныз хејир, Меһрибан!

Чәмилә китабдан ајрылды, көзләрини гыјараг, пәнчәрә гаршысында дуван Закирә бахды вә динамәз кечиб Меһрибаны эвәз етди.

Меһрибан күнаһкар кими тәрәддүдлә јериндән галхыб Симүзәрә вә јолдашларына нәзәр салды, чјини нә сүрүшмүш јайлығынын учуну дидә-дидә пәнчәрәҗә јахынлашды.

Закир әлләрини кәдәкчәсинин чәпәки чибләринә салыб сәрбәст дајанмышды. Кәдәкчәнин јарыачыг јахасындан көрүнән, сәлигәлә үтүләнби крахмалланмыш ағ көјнәји, ачыг јерли, хырда гара халлы, бала-

ча дүүндү галстуку гүвөтлү бојнуна вэ чөпрајыа чалан сифэтинэ жарашыг верирди.

— Салам, Меһрибан.

— Салам...—Меһрибанын сәси өзүнэ јад кәлди.

Гызын үркәк бахышлары Закирин гәлбиндә һәлә кечән көрүшдән хош бир из бурахмышдыса да о, буну бирузә вермәмәјә чалышыр, өзүнү әввәлки кими лагејд көстәрирди.

Закирин гәрибә бир тәрзәдә гашларыны чатыб күлүмсәмәси чохлаарынын хошуна кәлирди. Бу бахышла Закир чох гызларын үрәјини јараламышды.

О, инди дә еләчә күлүмсүнүрдү.

Меһрибанын кирпикләри әсди, енди. Елә бил о, дәјанәтини итирчәјиндән горхараг, Закирә бахмагдан чәкинирди.

— Ишләриниз нечә кедир?

Јенә елә бил һәмин јад сәс Меһрибанын әвәзинә чаваб верди:

— Пис кетмир, сағ олун.

— Бәлкә сизә бир көмәк-зад лазымдыр?

— Чох сағ олун, һеч бир шеј лазым дејил.

Меһрибан истар-истәмәздә кирпикләрини галдырды. Онуң үркәк бахышларындыкы суалы охумаг чәтин дејилди: «Нәјә кәлмисән?»

Закир гәрибә бир гәјгысызлыгга күлүмсүндү, онуң бахышлары чаваб верди:

— «Өзүм дә билмирәм».

— «Бурда чох дәјанмаг олмаз».

— «Амма мән истәдијим гәдәр дәјана биләрәм».

— «Нә үчүн?»

— «Мәкәр сән өзүн мәним бурда дәјанмагымы истәмирсән?»

Бу сәсиз, дилсиз сөһбәти еләјән анчаг көзләр иди.

Меһрибан кечән ахшам көрдүјү јухуну хатырлады, пөртдү. Һәмин јуху Меһрибанын әсәбчәринини кәркинлијиндән, сон күнләр кечирдији һәјчәһайын тәсириндән доғмушду. Бәс онун белә бир јуху көрмәсиндә Закирин нә тәгсири вар иди? Нә үчүн Закир, һеч бир тәгсири олмадан, Меһрибанын нәзәриндә етибарыны итирмәјә башламышды? Буна сәбәб тәкчә о

гарышыг јухуму олмушду? Бәлкә дә елә инчә һиссләр вар ки, онлар јухудан габаг, Закирлә олан көрүшдән сонра Меһрибанын үрәјиндә анлашылмаз тәләшын ојанмасына сәбәб олмушду?

Әлбәттә, Закир Меһрибанын бирдән-бирә тутулмасынын әсил сәбәбини дуја билмәздү. О, анчаг бу тәнаәтә кәлди ки, телефонла сөһбәт вахты онун еладији кобудлулары Меһрибан һәлә дә уунда билмир, ону багышламаг истәмир. Закир бу гызын гаршысында өз күнаһыны јумаг үчүн әлиндән кәләни еләмәјә һазыр иди. Бәлкә бу саат бура кәлмәсинин сәбәби дә елә бу иди? Закир ону бир дә дигтәтлә сүздү. Меһрибанын гыса назик һөрүкләри, солгун чөһрәси, үмумијјәтлә бүтүн бәдәнинин гурулушу елә тәсир бурахырды ки, елә бил бу гыз, ја узун бир хәстәлик кечириб, јахуд да бир гыз кими һәлә этә-чана долмајыб. Әслиндә, Меһрибанын сифәти, бу заводда ишләјән башга гызларын сифәтиндән аз сечилирди. Лакин онуң үркәк көзләри...

— Бу ахшам көрүшә биләрикми?—дејә Закир астадан сорушду.

Меһрибан диқсинди. Көзләрини кениш ачыб һејрәтлә Закирә бахды.

— Чыхын кедин!

Закир үрәјиндә нә исә гәт етмиш кими:

— Ахшам саат сәккиздә,—дејә тәкид етди.

— Јох!

— Бәс нә вахт?

— Һеч вахт!

— Нә үчүн?

Меһрибан динмәди. Ағыр-ағыр нәфәс алаң насосларын фышылтысы, телефончу гызларын јекнәсаг сәсләри вә гурғудан конденсатора кедән јоғун боруларын үстүндә чәркәләнмиш сәрчәләрин чивилитиси ешидиллирди.

Закир гашларыны чатыб күлүмсүндү:

— Көрүрәм, мәндән бәрк инчимисини.

Меһрибан дили долаша-долаша чаваб верди:

— Јох... Мән сиздән инчимәмишәм... Кедин. Даһа кәлмәјин...

О өз рәдд чавабы илә Закирин көрүшмәк һәва-
сини даһа да артырды.

— Биз һөкмән көрүшмәлијик.

— Јох, кедин!

— Өзү дә бу ахшам. Саат сәккиздә. Азнефтин ти-
ниндә сизн көзләјирам.

— Јох, јох! Мән кәлмәјәчәјәм!

— Кечикмәјин!—Закир онун даһа нә дејәчәјини
көзләмәдән, элини һавада јелләјиб узаглашды.

— Мән кәлмәјәчәјәм! Кәлмәјәчәјәм... Дајаның!

Меһрибан, гызлар ешитмәсә дејә, учадан даныш-
маға һәја едирди. О, Закирин узаглашдығыны көрүб
судди. Нә едәчәјини билмирди. Лап башыны итир-
мишди.

Чәмилә онун чижинә тохунду. О диқсинди.

«Кетмәјәчәјәм! һеч вахт, һеч вахт!—дејә Меһри-
бан өзлүјүндә гәт етди, гој нә гәдәр көзләјир, көз-
ләсин!»

Чәмилә дивана әјләшиб ачыг китабыны элине
алды. Меһрибан өз ләвһәсинин таршысына кечди.
Сәрчәләр исә јенидән шән чивилтиләрлә пәнчәрәјә
гондулар.

Меһрибанын һәјатында бөјүк бир дәјишкәлик әмә-
лә кәлмәјә башлајырды. Она көрүш тәјин етмишди-
лар. Өзү дә ким? Закир! Хәјал дөнүб һәңигәтә чеври-
лирди. Меһрибан хәјалында ва оғланла истәдији ки-
ми, чох садә вә сәрбәст даврана билирди. һәңигәт исә
онун таршысында мәчһул, мүрәккәб бир дүнјәја гапы
ачырды. Бу тапыдан о тәрәфә, о мәчһул әләмә јәшәт
тојмагла Меһрибан чохдан бәри өз гәлбиндә гәшат-
дығы ширин хәјаллары илә видалашырды...

Меһрибанын әлләри јарпаг кими әсир, ләвһә үз-
риндәки нөһрәләр бир-биринә гаршыырды. О, илк
күнләрдә олдуғу кими, јенә дә тез-тез чашмаға баш-
лајырды.

«Јох, кетмәјәчәјәм, кетмәјәчәјәм! Мән ки, она де-
дим, көзләмәсин. Көзләјәр, өзү биләр»,—дејә Меһри-
бан фикриндә доландырды. Она елә кәлирди ки,
Закир бу саат она зәнк вуруб көрүшә кәлмәсини бир
даһа тәкид едәчәк. Буна көрә дә, һәр дәфә дәрдүнүч
сејдән зәнк вуруланда боғазы гурујурду.

Инсан гәлби нә гәдәр мүрәккәб олур!.. Инди о, өзү
Закирин зәнк вурмасыны аруз еләјир, никаранчылыг
кечирир, сәбирсизликлә көзләјирди. Нә үчүн? Көрүшә
кәлмәјәчәјини она бир даһа билдирмәк үчүнмү? Әкәр
кетмәк истәмирсә, кетмасин. Бәлкә Меһрибан горхур-
ду ки, көрүшә кетмәсә Закир онун ишдән көтүрүлмәси
үчүн мин бир бәһанә тапар, буна көрә дә истәјирди
ки, Закир зәнк вурсун, о да хәлиш етсин, јалварсың
ки, оғлан өзү бу көрүшдән әл чаксин; әкәр әл чәкмәк
истәмәсә, һеч олмәзсә бу көрүшү тәхирә салсын? Бәс
бу нә үчүн? Бу чидди аддымын һаггында һәртәрәфли
дүшүнмәк үчүнмү? Бәлкә Меһрибан бә'зи гызлар ки-
ми наз сатыр, шадлығына шитлик еләјирди? Јох,
Меһрибан горхурду. О, башланачаг јени әләгәдәч,
јени мүнәсимбәтләрдән вә бүтүн буғларын чох кәдәрли
бир шәкилдә нәтичәләнәчәјиндән горхурду.

Закир Меһрибанын хәјал достуна чох охшайыр-
дысә да, ондан гат-гат гәшәнк иди.

«О чох көзәлдир,—дејә Меһрибан кәдәрләнирди,—
ахы мән она зәррә гәдәр дә јарашмырам. Бизә конар-
дан тамаша еләјән, јәгин ки, дејәчәк: «Бир ора бах,
кечинни готуру булағын көзүндән су ичир». Мән чох
јахшы билирәм ки, көзәл дејиләм. Буна көрә дә мән
ону тезликлә итирәрәм».

Хәјала далмағы ким семир! Тәклик исә, инсаны
даһа чох вә даһа тез-тез чәкиб хәјал әләминә апарыр.
Меһрибан тәк иди. О, көзәллији чох семирди. О, һәр
шејдә көзәллик ахтарыр, һәјатда аза гане олса да,
хәјалында һәр шеји көзәлләширди. Буна көрә дә,
кәчлик хәјалына далдығы илк күндән Закир кими
бир оғлана көнүл вермиш, ону өзүнә сирдаш сечмиш-
ди. Бунунла бәрәбәр, тәсәввүрүндә о, өзүнү дә көзәл-
ләширмишди. Инди бирдән һеч көзәллимәдији һал-
да, хәјал дөнүб һәңигәтә чевримәјә башлады. Анчаг
Закир хәјалдан гәшәнк, Меһрибан исә чиркин иди.
Бу амансыз һәңигәт, хәјал әләминдә бирләшиб бир-
биринә исишмиш ики кәчнин илгарыны позараг он-
ларын арасында нифаг саларса, Меһрибан лап тәһһа
галар. Бәлкә буна көрә дә Меһрибан, Закири узагдан
узаға көрүб кифәјәтләнмәји, ону бир нечә дәфә өз ја-

хынлыгында көрүб һәм ишлээк итирмәкдән даһа үстүн тутурду?

«Бәлкә о мәнимлә аҗры бир мәсәлә үчүн көрүшмәк истәјир?»—дејә Мейрибан фикирләшди.—Бәлкә атасы мәним атамы таныыр, вахтилә бир јердә ишләјибләр, инди дә мәнә чидди бир хәбәр вермәк истәјир? На үчүн мән күчлә өзүмү она чалајырам? Јох. Әкәр белә олсајды, Закир о сәһбәти мәнимлә бурда, фасилә заманы да еләјә биләрди. Даһа көрүшү ахшама, өзү дә Азнеттин тининә тәјин еләмәзди. Јох, нә олур-олсун, кетмәјәчәјәм!».

Кәркин, гарышыҗ фикирләр ләһнә гаршысында огуран Мейрибанын һушуну апармышды. О, нечә ишләјини билмирдн. «Каш зәнк вурајды. Каш зәнк вурајды»—дејә үзүлүрдү.

Бу вахт ким исә телефонда Симузәрин үстүнә ғышгырды:

— Бачы, бу нечә шејир?! Онунчү дәфәдир чилинкәр сехини истәјирәм, сиз мәнә каһ орсу, каһ кадрлар шәбәсини, каһ да көрпүнү верирсиниз?!

Симузәр динмәзчә чилинкәр сехини вериб, Мейрибана нәзәр салды. Чүнки башла ғызлардан архајын инди. Мейрибанын һалы Симузәричә хошуна кәлмәди. О, Чәмиләјә тәрәф дөндү:

— Кеч Мейрибанын јеринә!

Симузәр, ғызларын һамысындан чох Чәмиләни се-вирди. Бу ғызын диләсиз-ағызсыз олмасы, анчаг кита-ба вә ишә баш гошмасы онун хошуна кәлирди.

Чәмилә, олинн Мейрибанын чининә тохундурду. Мейрибан јериндән галхды.

— Бура кәл көрүм,—дејә Симузәр ону јанына чагырды.

Мейрибан, дәрсини пис билән шакирд кими, кәлиб онун јанында дајанды. Симузәр арамсыз вурулан зәнкләрә чаваб верә-верә сорушду:

— Бу күн јенә нә олуб?

Мейрибан титрәк сәслә чаваб верди:

— Билмирәм.

— Бәлкә хәстәсэн?

— Билмирәм.

— Чых кет!

— Һара?—дејә Мейрибан горха-горха сорушду.

— Евә.

Мейрибан ғызлара, өз ләһәсинә кәдрли бир нә-зәр салыб гапыја сары јөнәлди. Кандарда аҗаг сах-лајыб бир дә сорушду:

— Даһа кәлмәјим?

Симузәр она сары бахмадан, ејни аһәнклә чаваб верди:

— Нијә кәлмирсән? Кет истираһәт елә, сабаһ икни-чи нөвбәдәјик, кечикмә, мүдирјәтлә данышмышам. Сабаһдан штата кечирсән.

Севинчдән Мейрибанын көзләри јашарды. Бу сәрт гарадинмәз ғызы гучаглајыб өймәк, ушаг кими аты-лыб дүшмәк, чығырмаг истәди. Амма бунларын һеч бирсини еләмәди, тәкчә буну дејә билди:

— Чох сағ олун, хошбәхт оласыныз!

Бу сөзләри ешидән Симузәр бир аныҗа донуб галды. «Бу ғыз нијә белә деди? Мәкәр мән хошбәхт дејиләм? Евим-ешијим, атам-анам, гардашым, бачым ушаглары, ишиндән дә разыјам. Хошбәхт олмаг үчүн даһа нә лазымдыр?»—дејә Симузәр гуру-гуру күлүм-сүндү:—Јогин ки, бу ғызлар хошбәхтлији анчаг бир чүр баша дүшүрләр. Ушагдырлар!» О, Мейрибана сары чөндү.

Мейрибан кетмишди.

5

Евә гајыдан кими, Мейрибан илк нөвбәдә атасына мәктуб јазмаға башлады:

«Әзиз ата! Мән даһа ишләјирәм. Нефтајыран за-водда телефончујам. Һеч нараһат олма, бундан сонра өзүм-өзүм доландыра биләрәм. Нисә халанын бор-чуну гәјтардым. Галыр бирчә ев кирајәси. Ону да илк маашымдан верәчәјәм. Нәнәни басдырандан сонра, кечәләр евдә тәк галмагдан горхурдум. Амма, дејә-сән, инди адәт еләмәјә башламышам. Заводун фәһлә-кәнчләр мәктәбиндә охујуб бу ил једдиллији битир-мәк истәјирәм. Мәнимлә бир јердә ишләјәнләр чох јахшы ғызлардыр».

Бу гајда илә, Меһрибан сон заманлар башына кәлән әһвалатлары бүтүн тәфсиләтә илә языр вә чалышырды ки, мәктубун үмуми аһәнки шад, фәрәһли олсун. О, төкчә Закир һаггында, бир дә евдән шеј сатдығы барәдә һеч нә јазмады. Ахырда һәмјя салам кәндәриб, атасыңдан хаһиш еләди ки, арабир она мәктуб јазсын... «Ата, инан ки, мәнә һеч бир шеј ла-зым дејил. Јансын чырагыһыз, кәлсин ишығыһыз. Ам-ма һәрдән мәнә мәктуб јаз. Бир дә, мүмкүнсә, уша-ларла бирликдә шәклини мәнә көндәр. Ахы мән бур-да тәкәм...»

Меһрибан көјрәлди, сон чүмләни битирә билмәди. Мәктубу бу шәкилдә зәрфә гојуб үстүнү јазды: Рига, Кәлејү күчәси.

Меһрибаның голлары сусталды, башы синәсинә дүшдү. Фәрәһис фикирлар бејиндә бир-бирини әвәз етди... О, һәр шејдә бир ачылығ, биртәрәфлилик, ты-рыгылығ һисс едирди. О јалһыз инди баша дүшүрдү ки, мүстәгил јашамат үчүн инсанлар, һәјата һәлә чох аз бәләддир. Елә бил о, ушаг икән гафләт јухусуна кедиб инди ајылмаға вә әтрафында баш верән һәди-сәләри дүзкүн дәрк етмәјә башламышды. Атасы илә бирликдә кәздији бүтүн шәһәрләр, гајғы вә меһри-банлығ көрмәмиш бу гызын һафизәсиндә јуху кими галмышды. Меһрибан бу гарышығ јухулардан ушаг кими дејил, јеткин бир гыз кими ајылмышды. Һәр күн јени-јени кејфијәтләри илә онун көзләри гаршысында чанланан һәјат, далғаланыб көпүкләнән сонсуз бир үмман хатырладырды.

Чаванлар мүрәккәб һәјат мәсәләләринини һәлиндә һәмишә ата, ана, гардаш, бачы, јахуд јахын достлар-ла мәсләһәтләшир вә онларын көмәји илә мүәјјән бир нәтичәјә кәлә билирләр. Бәс Меһрибан «киминлә мәсләһәтләшә биләрди? Иш јолдашлары илә о гәзәр дә јахынлашмамшыды. Нисәбәјим халадан исә ута-нырды.

Бу күн ашхам саат сәккиздә Закир ону Азнефтин тининдә көзләјәчәкди. Кетгоһи? Кетмәсинми? Бу чәтин мәсәләни һәлл етмәк лазым иди.

Меһрибаның даһилиндә чох гәрибә бир мүбәһисә кедирди. Ағыл, бејин, дәрракә дејирди: «Кетмә». Ам-

ма үрәк ганад ачыб учмағ истәјирди. Ағыл бу көрү-шүн тәһлүкәли олдуғуну хәбар верир, үрәк исә бу тәһлүкәдән фәрәһләнирди. Ағыл ајығ иди, үрәк сәр-хош. Бәлкә буна көрә дә ағыл горхағ иди, үрәк чәса-рәтли.

«Әкаб о, мәни көрмәк истәјирсә, демәли, аз да олса хошуна кәлирәм»,—дејә Меһрибан дүшүндү. Онун үрәји ашыб-дашан һиссләрлә долду: «Бәлкә о мәни севәчәк? Бәлкә мән хошбәхт олачағам? Јох, нә олур-олсун кедәчәјәм! Закир ағыллы оғлана охшайыр. О мәнә һис көзлә бахмаз».

Меһрибан көрүшә һазырлашмаға башлады. Онун чәми үч дөст палтары вар иди. Онлардан бири шал парчадан тикилмишиди. Буну тышда кејирди. Икни-чиси әјиндә иди. Буну ишә кејиб кедирди. Үчүнчүсү гәшәнк бичимли, күллү ипәк палтар иди. Бу палтары Ригада тикмишидир. Атасы Меһрибаның тамамилә үст-башсыз галдығыны көрүб, она палтар алмаға мәчбур олмушду. Амма аналығы артығ хәрч олмасын дејә, тәзәсини алмаға гырмајыб өз көһнә палтарыны Меһрибана чатмаздан әввәл о ки вар кејилмишиди, чох јујулдуғундан парчасы чүрүмәјә башламышды. Инди дә кәһ голу, кәһ чјини сүзүлүр, Меһрибан да онун өм-рүнү узатмағ үчүн, бөјүк сәлигәлә јамајыр, гатлајыб камодун сијирмәсинә гојурду.

Инди дә Меһрибан камодун сијирмәсини чәкиб, һәмин күллү палтарыны чыхартды, үтүнү одун үстүнә гојуб палтары кәздән кеңирмәјә башлады. Сағ чјини јенә сүзүлүрдү. Меһрибан еһтијатла палтарын өзүн-дән ипәк сап дартыб ијини саплады, бөјүк диггәт вә сәлигәлә сүзүлүш јери тикмәјә башлады.

Бу иш ики саатдан артығ чәкди. Меһрибан кејиниб һөрүкләрини гајдаја салды, камодун үстүндәки күз-күнүн табағына кечиб бахды. Рәңки гачмышды. «Аһ, мән нечә дә чиркинәм...»—дејә о, дүшүндү. Тәхликдә һәмишә Меһрибана үрәк-дирәк верән хәјал досту исә пычылдады: «Јох, сән көзәлсән, Меһрибан. Инсанни көзәллијн онун көзләриндәдир. Бир бах, сәнин көзлә-

рин нечә парылдаяр! Онлардакы һәјат ешгини, һәҗчаны, һәзин кәдәри, бахирәлији мән бүтүн дунјаја дәҗишмәрәм. Сән өзүнә мәннм көзләримлә бах. Сән көзәлсән! Чүнки сәнин тәлбин көҗләр кими сафдыр. Көзләриндә әкс олан да сәнин тәлбиндир. О гәлб һәлә көшф олунмамыш занкин һиссар хәзинәсидир...» Бунлар Мейрибанын һансы китабданса охујуб «әзбәрләдији сөзләрди. Инди о, бу сөзләри өз әләминдә җаратыдығы хәјал достунун дилиндән ешидрди: «Инсансы көзәллији онун көзләриндәдир. Сән көзәлсән».

Сон заманлар пула даһа чоҗ гәнаәт егмәли олдуғундан, Мейрибан бир гәдәр арығламышды. Буна көрә дә, палтар әјниндән дүшүрдү. О, дөнүб саата бахды. Вахта аз галырды. һәҗчандан бојуну вә кичкаһларыны сојут тәр бүрүмүшдү. «Гыз оласан, евиндә кичик бир өтир шүшәси дә олмасын!»—дејә Мейрибан кәдәрләнди. Бирдән онун көзләри пәнчәрәнин үстүндәки күлабпуша саташды. Нәнәси рәһмәтә кедән күнү Нисәбәјим хала бу күлабпушу күл сују илә долдурумшдү.

Мейрибан күлабпушу тәләсик көтүрүб, чалхалады. Габын ичиндә һәлә дә күл сују галмышды. Бир аз овчуну дамчыладыб алына, кичкаһларына вә бојунуна суртду. Бу хош әтир, нәдәнсе Мейрибана нәнәсини хатырлатды. Сон заманлар хәстәлик һәчәр гарыны лап үзүб әлдән салмышды. Лазығ арвад җары бүкүлү һалда кәзирди. Буна көрә дә чоҗ көҗик көрүңүрдү. Өләндән сонра исә боју о гәдәр узанды ки, Мейрибан онун чәнәзәсинә бахыб, нәнәси олдуғуна инана билмирди. Јасда бүтүн гәдинлар нәнәси үчүн көз җашы ахытды. Нисәбәјим хала һамыдан җанығлы сөзләр дејиди: «Јазығ бачым, огул хејри көрмәдин»... Тәкчә Мейрибан дөнүб палмышды. О каһ ағлајанлара, каһ да нәнәсинин чәнәзәсинә бахыр, нә едәчәјини билмирди. Чај кәтирир, стәкаилары јујуб силди, башсағлыгы вермәјә кәлмиш гоча арвадларын чаршабларыны бүкүб сандығын үстүнә гојурду.

Һәчәр гарыны басдырдылар. Адамлар «үчүндә», «једдисиндә», бир дә «гырхында» кәлиб сон борчларыны вериб кепдиләр. Бүтүн бу гырх кечәни Нисәбәјим хала Мейрибанын җанында галыр, она тәсәлли ве-

рирди. «Гырхы» вөрәндән сонра Нисәбәјим хала көксүнү өтүрүб деди: «Гуртарды. Еһ, гызым, һамымыз ора кедәчәјик. Дунјада бирчә җахшылығ галыр».

О кечә Мейрибан илк дәфә тәк җатды. Даһа доғрусу, сәһәрәчән җата билмәди, нәнәсини итирдијини, бу ағрыны, ачыны о кечә даһа чоҗ һис етди. Һөнкүр-Һөнкүр ағлады. Нәнәсинин чәнәзәсини хатырлајанда ону валимә басмырды. Мейрибаны горхудан башга шеј иди: она елә кәлирди ки, отагда өзүндән башга кимсә вар, о һәр кечә отагда кәзинир, нәфәс алыр. Мейрибан дәфәләрлә јериндән сычрајыб ишығлары јандырмыш, горха-горха столун, чарпајынын алтыны, отағлары көздән кечирмишди... Бир нечә дәфә о елә горхмушду ки, гачыб Нисәбәјим халанын гапысыны дөјмәк, онлары ојатмақ, көмәјә чагырмақ, јахуд да онларда кечәләмәк истәмәшди. Лакин чаныны дишиңнә тугуб, сәһәри көзләрилә ачмышды. Сонра бир мүддәт кечәләр җатаркән ишығы сөндүрмүрдү. Ахыр заманлар хејли сақитләшмишди. Даһа кечәләр ишығы јана-јана гојмурду. Бу ај ишығ пулу икигат артығ кәлмишди...

Бу хатирәләр, бајаг Мейрибанын кечирдији көрүшпабағы һәҗчаны нисбәтән сојутду. О, еадән чыхыб гапыны бағлады, лилләләри енмәјә башлады. Икинчи мөртәбәјә тәзәчә јетишмишди ки, бирдән Нисәбәјим хала илә үз-үзә кәлди, өзүнү итирди.

— Гызым, сәфәрин һарадыр?—дејә нәфәсини дәрмәјә дајанмыш Нисәбәјим, ону диггәтлә сүзүб соршдү.

Мейрибанын јанағлары од тутуб јанды.

— Балача ишим вар, Нисә хала.

Дүнҗәкөрмүш Нисәбәјим күлүмоңдү:

— Дејәсән хејир ишдир, кәјиниб-кечинмисән.

Мейрибан бу хошсифәт арвадын сорғу-суалларындан чаныны гуртармақ үчүн өзү она суал верди:

— Сән һардан кәлирсән белә, Нисә хала?

— Бөјүк гызыма баш чәмәјә кепмишдим. Бир аз туршу апардым.

Мейрибан утана-утана соршдү:

— Бу нечәчән нәвәниз олачағ?

— Он биринчи,—дегэ Нисэбэјим гүрүрла гамэтнин дүзэлтди,—бала, дејасон өвимдэ ушаг багчасы ачмалы олачагам. Билирэм, гызым, сән дә иншаллаһ, ана оландан сонра театра-зада кедөндө ушаглары кэтириб мөним жанымда гојачагаан. Ву паллар сөнин рөнкини ачыр. Хејир ишдир, гызым? Мәнә бах, утаныб еләмә. Бир сөз-сөһбөтгин олса, кәл Нисэ халанын јанына. Мән дә сөнин анан, нөнөн. Торпагы саны јашајсан, һәчәр ханым вәсијјәт еләјиб ки, сәнә көз олум, аналыг еләјим.

— Чох сағ олуң, Нисэ хала. Бу ашхам ишдә јолашымы әвәз едәчәјәм.

Нисэбэјим Мейрибанын һәјәчанлы сифәтинә, үст-башына бир дө нәзәр салыб, мә'налы-мә'налы дедә:

— Сөзүм јохдур, гызым, амма чох кечикмә. Гыз хејлагы евә кеч кәлмәмөлидир. Һә, ди кет, бала, ич-ласды-неди, ора кечикерәсин.

Азнефтин тининә мүмкүн гәдәр тез чатмаг үчүн кәсмә јолла, дар даланларла өнмөк лазым иди. Һава тәзәчә гаралмаға башлајырды. Даш мәнәччәрин архасындакы сөјүд, шам ағачлары мешәсини хатырладан паркдан ашағыда уча евләр вә саһилиндә сәјсыз-һе-сабсыз кәмиләр, баркаслар дајанмыш мави Хәзәр көрүңдү. Ишыглар тәк-тәк јанмаға башлајырды. Мейрибан паркын ичиндән кечән пилләләрлә сүр'әтлә ашагы енди. Чакмәләриниң дабанлары сынмасын дедә, ајагларыны јанақы гојуб пилләләрин икисини бирдән һоппанырды. Бирдән јайлыгы башындан учду. О, чәлд бир һәрәкәтлә рөнки солмуш јайлыгыны һавада тутуб, Бајыла кедөн күчәлә Азнефтә тәрәф гачды. Ораја әлли-алтмыш адым галмыш ајаг сахлады. Закир орда јох иди.

«Бәлкә һеч кәлмәјиб?»—дејә Мейрибан фикирләшди, палтарынын голунда кизләтдији кичик дөсмәлыны чыхарыб алнынын вә үст додағынын тәрнини силди, нәфәсини дәрмәк үчүн, күрәјини дивара сөјкәди.

Мейрибанын дајандыгы јердән Азнефтин тини вә бүтүн сәки чох јашхы көрүңүрдү. Мейрибан кедиб орда дурмаға һәја еләди. Тиндән кечән адамларын, машинларын сәјы-һеҗабы јох иди. Автобуслардан дү-

шән адамлар ирәлидәки мејданчаја јығылыр, мејданча каф долур, каф бошалырды. «Бәлкә мән бурда һаг дајанмышам, бәлкә Закир кәлиб, көзләјиб, чыхыб кедиб?»—дејә Мейрибан дүшүңдү.—Јох, ахы о, мөним көрүшә кәлмәјимә чох тәкид етди. Јәгин она бир шеј мане олуб, ләнкијиб»...

Бирдән сәрин јел әсди, дөнинин ипәк сәтнини үрпәрти. Мейрибан алышыб-јанан сифәтини јелә верди. Синә долусу нәфәс алды.

Булварын хијабанларында салхым-салхым парлаг ишыглар јанды, мејданчадакы түңлүк бир мүдәт даһа да артды, сонра кет-кедә азалды; дөниз үзәринә чөкмүш гаты гаранлыгла бир јердә, саһилә сүкут чөкдү.

Мейрибан һәлә дө өз јариндән тәрпәнмирди. Ишыға гәрг олмуш мејданча вә сәки онун дајандыгы јердән јенә дө чох јашхы көрүңүрдү. Мейрибан үрәјиндә Закири, тәгсирләндирмирди. Јалныз бәрк никаранчылыг кечирирди: «Бәлкә башына бир иш кәлиб? Бәлкә хәстәлөниб? Машыңлар сәссиз көчир. Өзү дө бәзи-ләри елә сүр'әтлә кечир ки... Јох, јох, аллаһ көстәр-мәсин».

Сәмәд Вургун адына јәј кино-театрынын ичәри ишыглары сөңдү вә јалныз кино рекламлары илә бәзонмиш фасады ишыглы галды. Кино-театр тәрәфдән курултулу бир мусиги ешидилди, сонра бу мусигини көзәл маһны әвәз етди.

Мейрибан бир јердә гәрар тута билмәјиб, диварын јаны илә о баш-бу баша кәзмәјә башлады: «Кино да башланды,—дејә јенә көксүнү өтүрдү,—дејәсөн һинд маһнысы охујурлар... Даһа кечдир. Закир кәлмәз. О кимдир кәлиб тиндә дајанды?» Мейрибан чәлд ирәли јујүрдү. Бирдән ајаг сахлады. Кәлән Закир дејилди. Тиндә дајанмыш оғлан сигарет јандырыб, спичканы јанындан кечән машына тутуздурдү. Мейрибан кери дөңдү. «Даһа бурда дајанмышын мә'насы јохдур. Кемди? Бәлкә бир аз да көзләјим?» Мейрибанын кәзиндији сәки күчәнин башга јерләринә һисбәтән гаранлыг иди. Бајыл тәрәфдән кәлән оғланла гыз өзләрнин бураја вериб дајандылар. Гыз кичик чатгасыны оғлана узадыб еһтијатла о тәрәф-бу тәрәфә бахдыгдан сонра

палтарынын этәјини галдырага чорабыны јухары чәкди. Оғлан онун габағында дајанды.

— Узуну о тәрәфә чевир,—дејә гыз шылтаг иягчикликлә дилләнди.

Оғлан доңгулданды:

— Адама јажшылыг јохмуш. Мән белә дајанмышам ки, чамаат көрмәсин.

— Сән дә көрмәсән јажшыдыр.

— Бәс онда аллаһ бу көзләри нијә вериб?

— Дәли!

Гыз гәддини дүзәлдиб чантасыны ачыглы бир һәркәтлә оғланын әлиндән алды вә һирсли-һирсли јолуна давам етди. Оғлан тез өзуну она јетириб, голуна кирди. Гыз голуну оғун әлиндән чыхармады.

Меһрибан, әкәр Закир кәләрсә, нечә көрүшәчәкләрини тасәввур етмәјә чалышды. Јәгин ки, Закир Меһрибаны лап узатдан таныјачаг, ушаг кими севинчәк јүјүрүб, ондан бир аддым аралы дајаначаг, гашларыны чатараг күлүмсүнәчәк, сол јанағында гәшәнк бир чухур әмалә кәләчәк... «Мән елә билдим сиз сөзүңүзүң үстүндә мөһкәм дурмусунуз, кәлмәјәчәксиниз,—дејә Закир күлүмсүнәчәк, Меһрибан да бу сөзләрдәки мөзәммәти дәрһал һисс едәчәк вә одур ки, чох гәрибә бир чаваб верәчәк: «Мән елә кәлдим сизә дејим ки, наһаг јерә көзләмәјәсиниз! Мән көрүшә кәлмәзиншәм.—О, бирдан көзләрини галдырыб, Закирин көзләринин ичинә мәғрур-мәғрур бахачаг вә әләвә едәчәк:—Ахы мән өмүрүмдә көрүшә кетмәмишәм»... Закир јәгин ки, мәһналә-мәһналә гымышачаг: «Чәтини биринчи дәфәдир.»

Закир Меһрибанын сәлиғәли жејиминдән, бүтүн көркәминдән ачыг-аддын һисс едәчәк ки, о мәнзә көрүшә кәлмишидр. Закир еһмаллыча онун голундан тутачаг, Меһрибан голуни онун әлиндән дартыб чыхарачаг. «Кедәк, Меһрибан...» «Һара?» «Һара истәјирсән. Дәниз кәнарына... Ора сәриндир.»

Меһрибан даһа е'тираз етмәјәчәк.

Әкәр Закир күләк олуб әсәрсә, Меһрибан јумшаг булуд парчасы кими она әсир дүшүб һәмнин күләјин әсдији сәмтә јөнәләр, әкәр Закир баһар јели кими илыг нафәсилә ону исидәрсә, Меһрибан күл гөнчәси

тәк ачылар, әкәр Закир фыртына кими чошарса, Меһрибан дәниз кими талатүмә кәләр...

Лакин Закир кәлмади.

Меһрибан ағыр аддымларла евә гајытды, гапыны ачыб, һамишәки кими ваһимәли нәзәрләрлә отағы көздән көчирди.

О, јенә дә өз хәјалы илә тәк галды. Отаг чох исти иди. Палтарыны, чорабларыны сојунуб һеч бир мәғсәди олмадан отагда вәјилләмәјә башлады. Исти онун бәднинә јүңкүл тәр катирмишди: отагда кәздикчә хырда, јалын ајагларынын изи рәнәки голмуш кәһнә дөшәмә үзәриндә галыр вә о саат да гурујурду. Нәһајәт, Меһрибан үзүчү бир јорғунлуг һисс едәрәк кәсилмиш сүнбүл кими чарпајысына јыхылды.

6

Ертәси күн Меһрибан завод мәктәбиндә дәрсини гуртаран кими, ахшам нөвбәсинә ишә гәләсди.

Гызлар ону мүдирјјәтин әмр лөвһәсинин јанында көзләјирдиләр. Меһрибан көрүнән кими Мәһбүбә рәфигәләринә ишарә елади, һамысы бирдән ағыз-ағызә вериб нә исә шан бир маһны охумаға башладылар. Меһрибан ајат сахлады: «Көрәсән бу гызларә нә олуб, нијә белә шәндирләр?» Һәтта, Чамилә дә охујурду. Тәкчә Лејла онлардан бир аз аралы дуруб әлләрини азча рәли чыхмыш гарнынын үстүндә чарпазлајараг күлүмсүнүрдү.

Ахсамағына бахмајараг шәстлә јеријән Синмузәр дәһлизин о башында көрүңүб гызларә ачыгладды:

— Бу нәдир? Бу нә һај-күјдүр салмысыныз?

— Меһрибаны тәбрик еләјирик!

— Меһрибан штата кеңибдир!

— Меһрибан даһа әсил телефончудур,—дејә гызлар јербәјердәң чыгырдылар.

Синмузәр күлүмсүндүсә дә, һәмншәки кими гуру бир тәрзә дилләнди:

— Чох бөјүк иш олуб! Кечин отаға!

О, коммутатор отағына гызлардан әввәл кирди. Гызлар ләңкидиләр.

45

— Һаны бизим һәдйәммиз?—дегә Мәһбүбә пычылыты илә Валидәдән сорушду. Валидә чәлд чантасыны ешәләйиб кичик бир гуту чыхарды. Мәһбүбә гутуну алыб ачды вә орадан ганадлары ал-әлван Сибир дашлары илә бәзәнмиш, гызыл сујуна чакилмиш зәриф бир кәпәнок чыхарыб Мәһрибанын јахасына санчды.

— Тәзә силаһдашымыза ешг олсун!—дегә учадан сәсләнди.

Гызлар Мәһрибаны араја алыб коммутатор отагына апардылар. Нөвбәни тәһвил верон гызлар да ону тәбрик еләдиләр. Өзүнү итирмиш Мәһрибан һамыја тәшәккүр едиб өз јеринә кечди вә лөвһә үзәриндә арамсыз јанан ишыгларын чағырышына чаваб вермәјә башлады. Мәһрибан бу ахшам даһа инамла ишләди. Синәсинә сымгајан јени һиссләр она дүнән кечә кечирдији изтирабын ачысыны унутмаға көмәк едирди. Мәһрибан билирди ки, адәтән, Закир ахшамлар заводда олмур; буна көрә дә пәнчәрәјә нәзәр салмырды. Лөвһә үзәриндә јанан ишыглар сәјрәлдикдә, Мәһрибан гызларын кәсик-кәсик сөһбәтләринә гулаг верирди. О, үмид едирди ки, бәлкә Закирин һаггында бир шәј өјрәнсин. Амма һеч кас онун адыны чакмирди.

Чамилә әлиндәки китабдан бир аныға ајрылыб учадан деди:

— Әризмәлә сәнәдләрими көндәрдим.

— Бу дәфә һара?—дегә Назилә сорушду.

— Јенә Москваја, Горки адына Әдәбијат Институ-туна.

— О күн олсун, сәни дә тәбрик еләјәк!

Чамилә тәшәккүр етмәди. Бир ан фикрә кетдикдән сонра јенә дә бурнунун учуну китаба дйрәди.

Мәһрибан раһат нәфәс алды: «Јох, Закирә һеч нә олмајыб. Сағ-саламатдыр. Әкәр онун башына бир иш кәлсәјди, һамыдан әвәл телефончу гызлар хәбәр тугардылар. Ахы бүтүн заводда кәлән хәбәрләр бизим коммутатор отагындан кечир, бу хәбәрләрин ишығы бизим лөвһәләрдә јаныр. Демәли, Закир сағ-саламатдыр. Елә икә, нијә дүнән көрүшә кәлмәди? Өзү хайиш еләмишди. Бәлкә мәни әлә салыр? Јох, јох, Закир бәлә иш көрмәз. Һеч вахт, һеч вахт!».

— Үчүнчү... Кими? Мәни?—Мәһрибан диксиниб дурухду.—Мәни нәјирсиниз? Ким?

Онун сөзләрини хош бир думан бүрүдү. Данышан Закир иди. Лөвһә үзәриндә јанан ишыгларын сәјә кет-кедә чоһалмаға башлады. Бу ишыглар Мәһрибана Закирлә данышмаға имкан вермәди.

— Бир дәгигә,—дегә о, чәлд чағырышлага чаваб вермәјә вә иши јолуна салмаға чалышды.—Үчүнчү... Һазырдыр. Үчүнчү... Паркы верирәм. Үчүнчү... Чаваб вермир.

Дегәсан Мәһрибан һеч вахт бәлә чәлд ишләмәмишди. О, һәм арамсыз чағырышлага чаваб верир, һәм дә Закири телефон хәттиндә сахлајыб, онунла данышмаға арабир мачал тапырды:

— Һә, бујурун... Бир дәгигә. Үчүнчү... Һазырдыр. Үчүнчү... Данышын. Нә дединиз? Сәсинизи пис ешидирәм.

Закирин сәси елә бил узагдан кәлирди:

— Дејирәм дүнән чоһ вачиб ишим оладу, сизи хәбәрдар едә билмәдим. Јәгин ки, мәнән иччимисиниз. Әкәр бу саат Закир бурада олсајды вә онлар бу сөһбәти үз-үзә еләсәјдиләр, Мәһрибан ону узун заман көзләдијини дана билмәзди. Амма телефонда данды:

— Ман ора кетмәмишдим.

О, нијә бәлә чаваб верди? Бәлкә истәмирди ки, Закир јаланчы чыкхдығы үчүн хәчаләт чәксин? Бәлкә дә бу, бир нөв өзүнүмүдафия иди? Әкәр бәлә идисә, бу, Мәһрибанын хаснијәтиндә әмәлә кәлмәјә башлајаз јени бир кејфијјәт иди.

— Нөвбәниз гуртаран кими сизи көзләјәчәјәм.

— Јох.

— Нә үчүн?

— Бир дәгигә. Үчүнчү... Гаражы верирәм.

— Истәдиниз, истәмәдиниз, кәләчәјәм!—дегә Закир тәкнид етмәјә башлады.

Мәһрибан чоһ астадан, сәсилә јох, нәфәсилә чаваб верди:

— Јох, кәлмәјин. Үчүнчү... Мәшғулду... Бу күн даһа кечди.

— Һеч олмаса, беш-он дәгигәлијә көрүшәк,—дегә Закир һәм јалварыр, һәм дә тәкнид едирди.

Женә дә Мейрибан сәсилә јох, нәфәсилә чаваб верди:

— Јох, мүмкүн дејил, кечдир. Сиз мәнә мане олур-суруз.—О, бу сөзләри ушагыны мазәмәт едөн бир ана кими деди.

— Бәс онда нечә олсун?—дејә Закир һирсли-һирсли сорушду.

Мейрибан гымышды.

— Нијә динмирсиниз?

— Нараны? Һазырдыр...

Рәдд чавабына адәт еләмәјән Закир өзүндән чыхды:

— Дејәсән, кечән дәфәнин ачыгыны чыхырсыныз, һә?

— Үчүнчү... Чаваб вермир... Үчүнчү... Һазырдыр. Үчүнчү... Данышын...

— Нијә динмирсиниз?! *Һеч олмаса мәнә дә бир кәлмә чаваб верин.

Мейрибан хошбәхт иди.

— Үчүнчү... Үчүнчү... Үчүнчү...

— Инди ки, белә олду, бу саат такси тутуб кәлирәм завода,—дејә Закир гәзәбләнди.

Бу дәфә Мейрибан горхуб чаваб верди:

— Јох, јох, кәлмәјин, ешидирсиниз, кәлмәјин! Сабаһ мән кечә нөвбәсиндәјәм. Сабаһ данышарыг. Ха-һиш едирәм кәлмәјин. Сөз верин ки, кәлмәјәчәксиниз.

Закир наразы һалда дејинди:

— Јахшы...

Мейрибанын көзләри разылыг һиссилә парлады.

— Кечәниз хейрә галсын!

Мейрибан Чәмиләјә ишарә еләјиб јерини она верди вә дивана әлләшкиб гызларын һәдијә вердикләри кәпәнәји диггәтлә көздән кечирмәјә башлады. Оуну штата кечмәси гызлары да севиндирмишди! «Јох, һә-јат ширин шейдир. Өзү дә дејәсән јахшы адамларын сајы, пис адамлардан гат-гат артыгыр».

Нефтајыран завода кәләндән бәри Мейрибан горху вә һәјәчан долу дәгигәләр кечирмишдисә, хошбәхт саатлары да аз олмамшыды. Бу хошбәхтлијә о һәм өз сәјилә, һәм дә телефончу гызларын көмәјилә газан-мышды. Бүтүн бу ахшамкы әһвалат: гызларын севин-

чи, ону һәрәртлә гаршылајыб тәбрик етмәләри, Закирлә телефон сөһбәти Мейрибанда өзүнә гаршы инам доғурмаға башлајырды. Оунун көзләриндә гәвич ишыгы парылдајырды. Елә бил о, чоқдан бәри арзу-сујла јашадыгы гижмәтли бир шеји көзләнилмәдән, талмышды, инди дә, һәмин гижмәтли шеји тутуб ондан алачағларындан горхарар, ону һамыдан кизләтмәјә чалышырды. Мейрибан артыг мүстәгил бир адам иди. Оунун өз иши, өз еви вар иди. Бир дә ки... Закир! О, нечә дә јалварыр, тәкјид едир, һирсләнирди... Сабаһ Закир женә дә зәнк вурарар, Мейрибан да ону телефон хәттиндә сахлајыб, данышыг вахты кечирдији ширин һәјәчаны мүмкүн гәдәр узатмаға чалышарар...

Сабаһ, кечә нөвбәси вахты Закир женә зәнк вурду. Бу нөвбәдә телефон чағырышларынын хейли азалдығын-данмы, јахуд Мейрибанын артыг, ишә алышдығын-данмы, онларын сөһбәти дүнәнки кими кәрјин кечмади. Мейрибан пәнчәрә јанындакы лөвһәдә, һамыдан кәнарда ишләјирди. Бир дә ки, гызларын гулағларында гәбул апараты вар иди. Буна кәрә дә Закирлә онун сөһбәтини һеч кәс ешитмирди. Мейрибан арабир вурулан зәнкләрә чәлд чаваб вериб, Закирин нә дејәчәјини көзләјирди. Бу дәфә Закирин сәси лап ајдын ешидилди:

— Сизә мане олмурам ки?

— Јох... Бу кечә аз зәнк вурурлар. Бир дәгигә... Үчүнчү... Ијинчи гурғуну верирәм, данышын. Үчүнчү...

— Мейрибан.

— Нә вар?

— Јадыныздадырмы дүнән сөһбәтимизин ахырында нә дединиз?

— Дедим ки, кечәниз хейрә галсын.

— Амма мән бүтүн кечәни јата билмадим.

— Нијә?

— Билмирәм.

— Гардан данышырсыныз?

— Евдән.

— Тәксиниз?

— Тәкәм. Горхмајын, јанымда һеч кәс јохдур. Атам өз отағында ишләјир, амам мәтбәхдә габ-гачар.

ла муһарибә еләјир. Бурда, мәним отағымда бир мәнәм, бир дә... сиз...

— Мән орда дејиләм.

— Демәли, биз бир чүр һисс едә билмирик.

Мейрибан чаваб вермәди.

— Икисиндан биридир—ја сиз бурдасыңыз, ја мән сизин јаныңыздајам,—дејә Закир давам етди.

— Мәним јанымда телефончу гызлар отуруб.

— Бир дегигәлијә тәсәвүр един ки, сизин јаныңызда һеч кәс јохдур.

Лөвһә үзәриндә јенә дө ишылар јанды. Мейрибан чәлд онлара чаваб вермәјә башлады:

— Үчүнчү... Көрпүнү? Һазырдыр. Үчүнчү... Диспетчери верирам. Лабораторија һазырдыр. Үчүнчү... Үчүнчү...

Лөвһә үзәриндәки ишылар сејралиб сөндү. Мейрибан Закирә чаваб верди:

— Көрүрсүнүзмү, мән бу саат көрпүдә, диспетчер отағымда, лабораторијада, гурғулар арасындајам.

— Мәнә белә кәлир ки, сиз һәлә дө мәни бағышламамысыңыз,—дејә Закир давам етди.—Јох, дајанын, гојун әввәлчә мән данышым. Мән истәмәздим ки, сиз мәним һаггында пис фикирдә оласыңыз. Әкәр сиз бизим заводун ишине јахшы бәләд олсаныз, мәним о күнкү вәзијәтими баша дүшәрсиниз, мән дән иччимәзини. Јох, дајанын, гојун мән өз үрәјимдәкиләри сизә дејим... Мәнә белә кәлир ки, адам телефонла данышанда даһа чәсарәтли олур. Дајанын, нә дәјәкәдим?... Һә, мәсәлә бурасындадыр ки, бә'зән бизим вәзијәтимиз кәркин олур, иш заманы муһабисә еләјирик, һәтта, бир-биримизә ағыр сөзләр дә дејирик. Мән биринчи дәфәдир ки, үзәр истәјирәм. Соруха биләрсиниз ки, «бәс инди нијә истәјирсән?» Елә мән өзүм дә бу бардә фикирләшимшәм. Билмирәм, сиздә нә варса, мөндә сизә гаршы бөјүк мараг ојатмышдыр. Сизин көзләриниздәки үрәкәлик нәдәндир? Јох, дајанын, мән өзүм сизин һаггыңызда дүшүндүкләрим дәјәчәјәм. Мәнә белә кәлир ки, сиз јахшы бир аиләдәсиниз, өзү дә пис јашамырсыңыз. Елә исә, нә үчүн телефончу ишләјирсиниз? Ахы телефончу гызларын маашы о гәдәр дә чох дејил. Нә үчүн охумурсунуз?..

Сиздә нә исә бир сирр вар. Өзү дә бу сирр сизи үзәр. Әкәр сизә бир көмәк лазымдырса, мән әлимдән кәләни еләмәјә һазырам. Мән дән чәкинмәјин,—Закир, хырдача бир ғығылчымдан алышан, тез гәрар гәбул еләјән бир оған иди, бу саат дедији сөзләрин сәмијәјәтинә өзү дә үрәкән инанырды.—Әкәр бир бәд-бәхтлик үз верибсә, мән сизә көмәк еләмәк үчүн өмрүмү һәср етмәјә һазырам.

Мейрибана елә кәлирди ки, бу сөзләри јухуда ешидр. О истәјирди ки, бу јуху узансын, бүтүн өмрү бују давам етсин. О сусурду.

— Нијә динмирсиниз, Мейрибан?

— Гулаг асырам.

— Сиз дә бир аз данышын.

— Нә данышым?

— Дејин көрүм, сизә вәзијәт верән нәдир? Сизә нә гәзә үз вериб?

Мейрибан чаваб вермәди. Анчар кирпикләри титрәјир, бир дә бармағлары јајлығынын учларыны дидирди.

— Јахшы, оида гој мән сорухум, сиз дә мәним суалларыма чаваб верин,—дејә Закир тәклиф етди.—Бәлкә бир нәфәр сизи алдадыб-еләјиб?

Бу суал Мейрибана чох гәрибә кәлди, ону һејрәтләндирди. Нечә јә'ни «бәлкә бир нәфәр сизи алдадыб-еләјиб?» Бу нә суалдыр? Закир нә фикирләшир, нәјә ишарә вурур.

Гызы тәр басды.

Апаратда бирдән учалан сәс Мейрибаны диксиндирди. О, даһа дә һәјәчанланды. Ағлына кәлән дәшәттли шүбһәни дорһал гөвмаға чалышды. Ахы чох ола биләрдди ки, Закир дә онун кими һәјәчанланыр, нә данышдығыны өзү дә билмир. Јох, Мейрибан илк аддымда белә бош бир шејдән өтрү ондан иччимәмәлидр.

О, өзүнү әлә алды вә тәмкинлә, ләкин бајагкына нисбәтән тутгун сәслә деди:

— Бир дә мәнә белә суал вермәјин. Јахшы?

— Бағышлајын,—Закирин күлүмсүндүјү һисс олунурду.—Һм... Көрүрсүнүз, мән сиздән јенә дә үзәр ис-

тәдим. Бу икинчи дөфәдир. Онда бәлкә башга бир суальга чаваб верәсиниз?

Меһрибан бир мүддәт динмәди. Соңра астадан вә тамамләвә јумшалмыш һалда чаваб верди:

— Бујурун...

— Сизин киминиз вар?

— Атам вар.

— Бәс ананыз?

— Өлүб.

— Чохдан?

— Мән олан күнү.

— Һм... демәли, сиз ана нәвазиши көрмәсиниз.

Меһрибан истәди десин ки, «һеч ата нәвазиши дә көрмәмишәм»,— амма динмәди.

— Атаныз нәчидир?

— Мүһәндисдир. Енержетикдир.

— Нечә јашыңыз вар? Јох, дајанын, бу ахмаг суалдыр. Гызлара белә суал вермәзләр.

Меһрибан динмәди. Амма, нә исә, бу суал Закири чох марагландырырды.

— Истәјирсиниз, мән дејим сизин нечә јашыңыз вар?

— Јох...

— Сиз нечә синиф охумусунуз?

— Једди.

— Демәли, ән узағы, сизин он дөрд, он беш јашыңыз вар...

— Мән... Мән сиз дүшүндүјүнүз гәдәр дә ушаг дејиләм.

— Һм... Гәрибә гызсыңыз.

— Нијә ки?

— Һеч өзүм дә билмирәм. Буну сизә нечә баша салым...

Закир јенә дә гызын гәлбинә тохуна билчәјиндән ептијат едәрәк тез-тез дурухур, Меһрибан исә буну һисс едиб күлүмсүнүрдү.

— Јох, дајанын. Бәзән бизим әлимизә олдугча мағалы бир китаб кечир. Биз ону кет-кәдә артан бир һәвәслә охујуруг, ләкин ән мағалы јеринә чатанда бирдән көрүрүк, варағлары чатышмыр... Ким билир, бәлкә бу варағлары дөчөл бир ушаг, ја надан бир

адам чырыб туллајыб. Белә һалларда биз олдугча тәссүф едирик, никаранчылыг кечирirik... Сиз мәнә белә бир китабы хатырладырсыңыз.

Меһрибанын додағларында тәбәссүм көрүндү.

— Демәли, сиз мәним һәјәтымы варагламаг истәјирсиниз?

— Өзү дә ән хејирхаһ бир нијәтлә.

Меһрибан бир мүддәт динмәди. Закир онун нә дејмәјини көзләјирди. Бирдән гыз сорушду:

— Дејин көрүм, сиз... чохму белә китаблар варагламысыңыз?

Закир жүлдү:

— Сиз мән дүшүндүјүм гәдәр дә сәдәләвһ дејилмишсиниз.

— Суальма чаваб вермәдиниз.

— Әжәр десәм ки, бу вахта кими фәлә һеч бир китаб варагламамышам, инанарсынызмы?

Меһрибан сәмими чаваб верди:

— Инанарам.

— Јох, сиз сәдәләвһсүнүз.

— Демәли, варагламысыңыз.

— Чох!.. Амма, нечә дејим, көнүлсүз, елә белә...

Елә китаблар вар ки, тез унудулур.

— Үчүнчү... Бу саат јохлајым. Машғулдур... Јох, көзләмәјин. Бир аздан әник вурун.

— Нә дединиз?

— Дејирәм, мәним о гызлара јазығым кәлир.

— Көрүрсүнүзү, адам үрәјиачыг оландә, һәр шеји дүзүнә дејәндә, удузур...

— Нә үчүн?

— Она көрә ки, бундан соңра сиз мәнән горхачагысыңыз.

— Горхачағам? Нә үчүн?

— Она көрә ки, мән чох китаб варагламышам.

— Бунун мәнә нә дөхли вар?

— Дөхли одур ки, сабаһ ахшам биз көрүшмәлијик.

Меһрибанын үрәји һәјәчанла вурду. О динмәди. Закир сорушду:

— Бәлкә сиз мәнимлә даһа көрүшмәк истәмирсиниз?

Меһрибан јенә дә чаваб вермәди. Закир инчиди.

— Нәдәнсә мәнә елә кәлир ки, биз жүз илдир бир-биримизи танырдыг. Она көрә дә сизә үрәк ачдым. Елә билердим сиз дә мәнимлә ачыг олачагсыныз, мәндәк һеч бир шеј кизләтмәјәчәксиниз. Амма көрүрәм, мәнним суалларым сиз ичидир. Ачыг данышмагым сизи горхудур. Бајаг суал верәндә мән сизи алдатмаг истәмәдим. Дүзүнү бојнума алдым. Ахы, һәтә чинајәткар белә, еләдији чинајәт һаггында өзү хәбәр верәндә, мәһкәмә буну нәзәрә алып, чәзаны јумшалдыр.

— Сиз нә чинајәт еләмисиниз?

— Мән сизә һәгигәти демияшәм.

— Бу чинајәтдир?

— Чинајәт олмасајды, сиз чохдан өз һөкмүнүзү вермишдиниз.

— Нә һөкм?

— Көрүш һөкмүнү.

Меһрибан күлүмсүндү:

— Бу һөкмү мән верәлијәм?

Суалын ичәлији Закири руйландырды:

— Дүзүнә галса, әсијл чинајәткар сизсиниз. Бу һөкмү мән верәлијәм.

— Бәс мән нә чинајәт еләмишәм?

— Сиз мәнним иштаһамы күсдүрмүсүнүз, јухуму гачырмыгсыныз.

Меһрибан јенә күлүмсүндү:

— Инди мән иеләлијәм?

— Сиз чәзә чәкмәлисиниз.

— Нә чәзә?

— Сабаһ саат сәккиздә, Азнефтин тининдә олмалысыныз.

— Јахшы.

Закир севинчәк чыгырды:

— Меһрибан!

Лакин о, чаваб әвәзинә, кәсиқ-кәсиқ гудоклар ешитди.

Меһрибанын севинчәк јерә-көјә сығмырды. Дүнән ахшамкы вә бу кечәки телефон сөһбәти ики көрүшә бәрәбәр иди. Меһрибана елә кәлирди ки, сабаһкы көрүш онларын үчүнчү көрүшү олачаг.

Јенә дә ләвһә үзәриндә ишыглар јанды.

— Үчүнчү... Һазырдыр. Үчүнчү... Данышын. Үчүнчү...

7

Меһрибан палтарыны кејинди; күл әтриндән овчунә дамыздырыб бојнуна вә кичкаһларына сүртдү.

Бу дәфә о, Нисәбәјимлә раслашмады. Күчөјә чыхыб раһат нәфәс алды, үрәји тәләссә дә, тәмкинли аддымларла јолуна давам етди. Севинч вә һәјәчандан Меһрибанын јанаглары од тутуб јанырды. О, үчүнчү көрүшә, әкәр Закирин сөзләрилә десәк, «чәзә чәк-мәјә» келдири.

Лакин Меһрибан өзү белә һисс етмәдән аддымларыны кејинләди, ајаглары јердән үзүлдү, елә бил үчурду. Лакин күчәләрин тинләриндә вурулмуш саатлар санки дејирди: «Тәләссә, Меһрибан, һәлә вахт вар. Тәләссә, өзүнү әлә әл. Бир аз тәмкинли ол».

Меһрибан ајаг сахлајыб, шәһәрнң сәјринә далды. О, дишли гала диварлары, гәдим абидәләри, мөһтәшәм биналары илә мөшһур олан бу гочаман шәһәри севирди. Һәр дәфә атасы ону өзүјлә башга шәһәрләрә апаранда, онун үрәји бураја—өз доғма Бакысына гаяйтмаг арзусу илә чырпындырды. Гајыданда икә елә бил Бакыны танымырды. Чүнки һәр дәфә шәһәрлә елә дәјишикликләр көрүрдү ки, хам адам кими девикирди. «Бура доғруданмы Карл Маркс бағдыр?—дејә һејрәтләнирди.—Ахы бурада хырда өвләр, дар күчәләр вар иди. Инди бағ гол-танад ачыб бөјүјүб, кәлин кими бәзәниб. Бу күчәләр дә јаманча кенишлиниб!».

Бакы һәр ил дәјишир, көзәлләширди. Инди күчәләри, чадалары күндән-күнә јашыллашан, бөјүјүб Хәзәр үзәриндә учалан Бакы, өз көзәллији илә, Авропанын ән мөшһур сәһил шәһәрләрини вуруб кечирди. Бакынын мәнзәрәсиндә Меһрибанын зөвгүнү охшајан чәһотләрдән бири дә о иди ки, шәһәрнң үмуми көрүнүшүндә јекнәсәглик јох иди. Бакынын һәр кушәсинин өзүнә көрә көзәллији вар иди. Сајсыз-һесабсыз краплар, учалмагда олан јени јашајыш биналарынын үст мәртәбәләринә гучаг-гучаг даш галдырыр, гүрүб едән

күнөшин ээиф шүалары илэ саралмыш көжүн фонунда һәмнин краңларны учларында јашыл, гырмазы иштылар јаныр вэ ахан улдузлар кими. каһ саға, каһ да сола шыгыјырды. Меһрибан бу краңларла тамаша етди. јајлыгы сүрүшүб чийиннэ дүшдү, дәннз јели онун сачларыны ошпады. Гыз күчэ ашағы, дәннзэ сары гагды.

Закирин эјиннэ ачыг нарынчы јај пенчәји, бозумтул шалвар вар иди. Илк бахышда дејесән Меһрибаны танымады. Бир нечэ күн әввэл көрдүју, сәлигәли да олса, чох касыб кәјимли, солгун чөһрәли гызын әвәзиндэ, гачмагдан јанаглары гызармыш, үзү үмид вэ сәадәтлэ күлән, хырда, габарыг көксү тора дүшмүш балыг кими чырпынан, мүтәнәсиб бәдәнли бир гыз она сары тәләсирди. Бу гызын Меһрибан олдуғуну көрән Закир һејрәтэ кәлди. Онун көзләриндәки үркәклик јох олмушду. Инди бу көзләрдә санки гығылчымлар парылдајырды.

— Меһрибан!

— Салам.

Бир анлыға дајандылар. Закир елэ кәлди ки, јер үзүндэ Меһрибан кими мәләһәтли, ширин бир гыз жүдур. Меһрибан исе, Закир һаггында чохдан белэ дүшүнүрдү. Меһрибана һејрәтлэ бахан Закирин үрәјиндэ јени арзулар доғур, Меһрибанын исе чохдан бәри гәлбиндэ јашатдығы арзу вэ хәјал һәгигәтэ чеврилмәјэ башлајырды.

Бу саат јер үзүндэ бир Закир иди, бир да Меһрибан. Евләр, күчәләр, машыңлар, инсанлар—һәр шеј елэ бил әријиб јох олмушду.

Меһрибан ирәли дүшүб, дәннзэ сары аддымлады. Булварын Бајыла тәрәф узадылмыш тәзэ һиссәси үрәкәчан, сәфалы бир мејданчаја чеврилмишди. Меһрибанла Закир бурадакы сәрин хијабана јетишиб дајандылар. Закир бир-бириндән аралы гојумуш скамјалары көстәриб сорушду:

— Һансыны бәјәннрсиннз?

Меһрибан хијабанла келиб, кәнардакы скамјанын јанында дајанды. Архада битән сөүд агачы бөјүк бир чәтир кими ачылыб бу скамјаны күндүзләр күндән, кечәләр ај ишығындан горујурду.

— Бура јахшыдыр.

— Бундан сонра бу скамја бизим көрүш јеримнз олсун,—дејэ Закир Меһрибанын әлиндән тутуб әлләшдирди.

«Нефтчи» идман чәмијјәтинин су стансијасында о тәрәфдә, саһилә јан алмыш кәмидән рәгс мусигиси верилир, матрослар шәңлик едир, кәңчләр ораја тәрәф ахышырдылар. Буна көрә да Закирлэ Меһрибанын отурдуғлары хијабан хәлвәтлик иди.

Дәннзән әсән сәрин јел узагда, јелкәнли гајыгта зиддән «Тара теллар» маһнысыны охујан оғланын сәсини саһилә кәтирир, һәрдән бу сәс саһилдәки мусигијә гарышыб ешиңдилмәз олурду. Ирәлидә, саһил боју узанан даш бәндин о тајында лөвбәр салыб чәркәләнмиш гајыглар арам-арам јырғаланыр, јекнәсәг бир шаппылы салырды.

— Меһрибан, сизә демәјэ о гәдәр сөзүм вар ки! Биз сөһбәти телефонла да еләјэ биларик. Һәр дәфә сиз ашхам нөвбәсиндә ишләјәндә, телефон бизи јахыңлашдырачәг, мән сизин јанынызда олачағам. Биз үз-үзә дуранда дејэ билмәдијимнз сөзләри бир-биримнзә телефонла дејәчәјик.

Меһрибан гајгысыз ушаг кими күлдү, узаг ишыгларың ээиф ишылытсыны әкс едән көзләрини Закирә дикиб сорушду:

— Бәс инди? Инди биз нејләјәчәјик?

Закир, гызын тәмизлији, сәдәлији гаршысында өзүну итириб бир мүддәт динмади. Меһрибаны јахыңлыгында көрән, онун һәрәратини, әтрини һисс едән, дујан Закир бу саат, һушуну апаран, үрәјини һәјәчанла дејүндүрән сирли арзуларың әсир иди. Белә арзулар һаггында данышмаг чох чәтин олур; белә һиссләри ачыб демәк үчүн сөз чатмыр.

— Гызыл балыг нағылыны билирсиннзми?—дејэ Закир бирдән сорушду.

— Билирәм.

— Истәјирсиннз, дөнүм сизин үчүн гызыл балыг олум, үрәјиннз нә истәсә еләјим... Истәјирсиннз, бу саат дәннзә баш вуруб истәдијиннз гәдәр суда галым...

— Ахы нә үчүн?

— Билмирәм. Мән буну сөзлә баша сала билми-
рәм. Мәнә белә кәлир ки, сиз мөни һәлә танымырсы-
ныз.

Мейрибан көзләрини онун үзүнә дикиб дилләнди:

— Мән сәни лап чохдан таныйрам, Закир!

Закир ешитдиҗинә инанмаҗыб, дурухду:

— Мәнә «сән» дединиз!

Мейрибан динмади, анчаг хәфифчә күлүмсүнду.

— Балкә мөни гара басыр?—деҗә Закир севинч вә
тәәччүблә сорушду,—сиз бу сөзү бир дә деҗә биләрсин-
изми?

— Буна нә вар ки? Сән...

Бөјүк сәмимиҗәтлә деҗилмиш бу кәлмә, бундан
әввәлки сүн'и сөһбәтләрә сон гоҗду. Закир елә бил
көдән җерә енди вә онула аз гала нәфәс-нәфәсә
отурмуш гызы дигтәтлә сүзду. Онун сифәти чидди-
ләшди. Јох, Мейрибан јүнкүл тәбиәтл, һәрдемхәјал
гызлара бәнзәмирди. Елә исе онун саф, сәмими, мәрд
бахышынын, Закирә етибарла «сән» деҗиб, бу бир
кәлмә илә бүтүн сәдләри арадан галдыра билмәсинни
һикмәти нәдә иди? Бу бир кәлмә илә Мейрибан ону
да садә, ачыг, тәбини олмага чағырырды. Закир белә
бир чағырышы гәубл едә биләчәкдими?

«Мейрибан, мәним әзизим, чаным-чиҗирим!»—Бу
сөзләри Закир үрәјиндә деди. Үрәкдә деҗилмиш сөзлә-
рә исе ән сәмими һиссләрән доғур. Закир Мейрибанын
дәвәтини гәубл етди. Мейрибанла сон дәрәчә ачыг,
сәмими олачагына үрәјиндә анд ичди. Ләкин о, һисс
вә һәҗәчаныны демәјә сөз тапмады. О, бирдән-бирә
Мейрибаны бағрына басды. Јох, Закир ону өпмүрдү,
Закир ону охшајырды. Онун сачыны, бојуну, чийи-
ләрини, әлләрини охшајырды. Елә бил Мейрибанын
хәјал деҗил, чанлы бир инсан олдуғуну јохламаг,
әмин олмаг истаҗирди. Јох, Мейрибан хәјал деҗилди...
Закир онун үрәјини нечә һәҗәчанла вурдуғуну өз ке-
ниш синәсиндә һисс едир, илыг нәфәсиндән мәст
олурду.

Ашыб-дашан нәчиб һиссләрин тәсиринаг гапыл-
мыш Закир саатларла беләчә отуруб Мейрибаны
әзизләр, онун кош маһны кими сәсләнән үрәк деҗүн-

түсүнү динләјә биләрди. Елә бил гыз ону овсуналаҗыб
өзүнә әсир етмишди. Закир Мейрибаны синәсинә сых-
са да, нәфәсини, һәрарәтини, үрәк деҗүнтүсүнү һисс
етсә дә, бу саат онларын арасында мүгәддәс бир пәр-
дә вар иди. Үрәкләрдә мүгәддәс андларын доғдуғу вә
илк көрүшдә һәмнин пәрдәни галдырмаг, мәһәббәтә
хәјанәт еләмәк, көзәл һиссләри мәвв етмәк кими бир
вәһишлик олмаздымы? Ахы, Мейрибан да баҗаг За-
кирә «сән» дедикдә, бу һиссләрин сафлығыны гору-
маг истамиш, санки «мән сәнини дә сафлығына, нәчи-
б-лиҗинә инанырам»—демишди.

Лакин бирдән һәр шәј деҗишди, алт-үст олду.

Мейрибаны синәсинә сыхыб назлајан Закирин әли
гызын әтинә тунуңду. Мейрибанын тарыма чәкилмиш
палтарынын чүрүк парчасы, сағ чийи тәрәфдән сү-
зүлмүшдү. Онун чылпаг бәдәнинни һәрарәтини ов-
чунда һисс еләјән Закирин әли палтарын сүзүлмүш
јериндән ичәри сүрүшдү. Мүгәддәс пәрдә арадан
галхды, кор етирас Закирин ағлыны чашдырыб вар-
лығына һаким кәсилди, ганыны гајнатды, дәрәјәтини
әлиндән алды. О, үрәк жангысыны сөндүрмәк үчүн
булаг сујуну ахтаран корлар кими, одлу додаглары-
ны Мейрибанын үзүндә коздириди, онун додагларыны
тапыб чошгун бир етирасла өлмәјә башлады. Лакин
булаг сују да исти иди, жангыны сөндүрмәк әвәзинә
даһа да шидәтләндирди. Мейрибан дарыхыр, боғу-
лур, ағлыны итирмиш Закир исе әл чәкмәк иста-
мирди.

Гызын көз јашларынын дадыны додагларында
һисс еләјән Закир араланды, онун үзүнү әлләри ара-
сына алыб, һејрәтлә көзләринни ичинә бахды.

Ири көз јашлары баҗагдан соадот гығылчымллары
илә ишыгланан бу көзләрин парылтысыны сөндүр-
мүш, пәрдәләмишди. Мейрибан ағлајырды. Сәссиз,
һычгыртыгсыз ағлајырды.

— Мән сәни севирәм! Севирәм!—деҗә Закир боғу
бир сәслә дилләнди.

Бирдән Мейрибан һөнкүрүб башыны онун синә-
синдә кизләтди.

Јахындакы кәмидән верилән мүсиги кәсәлмишди;
әһил сүкүт ичәрисиндә иди. Бир аз әввәл маторла-

рыны сөндүрмүш кәмилерин нәһәнк силуетләри сәсиз-сәсәсиз һәрәжәт едир, бурунларында јанан ири, јашыл фанарларын ишыгылары дәннизә баш вуруб саһилә тәрәф үзүрдү.

Бу әсрәрәнкиз кечәнин сақитлијиндә анчаг Мәһрибанын һычгырыгылары ешидилирди. Сонра о да сүду, гамәтини дүзәддиб бир мүддәт дәннизә бахды. Оуну көзләри, шиддәтли јарышдан сонра силлиниб тәмизләнән сәма кими ајдынлашмышды.

— О ишыгылар нијә тез-тез јаныб сөнүр?—дејә Мәһрибан фикирли-фикирли сорушду.

Закир дөнүб дәннизә бахды.

— Онлара дәннизчиләр «буј» дејирләр. Бујлары дәннизин тәһлүкәли јерләриндә гојурлар ки, кәмиләр о јерләрә јахын кетмәсин.

«Бизим отурдугумуз сәмјанын јанында да онлардан бирини гојсајдылар пис олмазды»,—дејә Мәһрибан фикирләшди. Лакин Закир күләк олуб әсәрсә, јумшаг булуд парчасы кими она әсир дүшүб һәмнин күләјин әсдији истигамәтдә кәзмәјә, Закир баһар јели кими илыг нәфәсилә ону иһсәрсә, күл гәнчәси тәк ачылмаға, Закир фыртына кими чошарса, дәнниз тәк тәләтүмә кәлмәјә һазыр олан Мәһрибан дөјилдимин?

«Јох, јох, мән һеч вахт сәни иҗитмәјәчәјәм, һеч вахт үрәјини сындырмајачағам, бир сөзүнү ики еләмәјәчәјәм. Әкәр бајаг мәннмлә елә рафтар еләдинсә, бәлкә елә дә лазымдыр... Ахы мән нә билирәм ки...»—дејә фикирләшән Мәһрибан, тәсиркар адам кими көзләрини она дикиб дајанмыш Закирин бојнуна сарылды. Мәһрибанын бу һәрәкәти Закирә бајагкындан даһа бөјүк сәадәт бахш етди.

— Мәһрибан! Мән сәни севирәм!—дејә башыны онун синәсинә әјди.

Мәһрибан онун јумшаг, гывырым сачыны бармаглары илә дараглајыб, охшајыр, гаранлыг дәнниздә: «Тәһлүкәлидир! Тәһлүкәлидир!»—дејә тез-тез гырпым чалан «буј»ларын ишыгылары онун јол чәкән көзләриндә әкс едиб сөнүрдү.

Онлар Мәһрибанын ахшам вә кечә нөвбәсиндә ишладији күнләрдән башга, һәр ахшам дәнниз саһилиндәки севимли сәмјаларында көрүшүрдүләр. Көрүшә билмәдикләри күнләрдә нәә Закир дарыхыр, һәјачан кечирирди. Белә ахшамларда онлар телефонла сөһбәт едир, үрәкләриндә кечән һиссләри бир-биринә хәбәр верирдиләр.

Бөјүк бир заводун нәһәнк гургуларынын, көрпүләрин, дәмјир јолунун, сәхләрин, лабораторијаларын, машыныларын нәбзи вуран бу кичик отағда чичәк ачамаға башламыш бу мәнәббәтин хүсуси тәрәвәти вәр иди.

— Үчүнчү...

— Мәһрибан!

— Дајан! Үчүнчү...

— Мәһрибан!

— Үчүнчү... Оператор отағыны? Һазырдыр.

— Мәһрибан, севирәм сәни. Мәһрибан!

— Үчүнчү... Көрпүнү верирәм... Закир сән мәнни чашдырырсан. Билдирәм. Мән дә... Үчүнчү. Икинчи гурғуну верирәм. Закир, мәнә мане олурсан. Јох, дајан.

Онлар мүбәһисә едир, иҗтијир, күсүр, о саат да барышыр, үрәкләриндә ашыб-дашан һиссләрдән сөһбәт ачырдылар.

Көрүш вахтлары, Мәһрибан ушагылыг илләринин гырыг-гырыг хәтирәләриндән, өмрүнүн аз гала јарысыны сәфәрдә кечиријиндән данышыр, Закир дә бу гызын кәдәрли һекәјәләрини марағла динләјирди.

— Бир дәфә мән Ленинградда өзүмү «Фантан-каја» атыб боғмаг иһсәдим. Анчаг ораја чатанда мәнә елә кәлди ки, «Фантанканын» сују буланлыгдыр. Гаңдым Нева чајына сары. Тиндәки бағчанын ичиндән кечәндә бир чаван арвад мәнни чағырды. Арвадын јанында кәјимли-кәчимли, арыг бир гыз ушағы отурмушду. Арвад мәнни бир дә сәсләди: «Бура, кәл, гызым». Јахынлашдым. Дәди: «Отур јанымда» Отурдум. Чантасындан ики тикә чөрөк, бир тикә сојутма эт чыхардыб мәнә узатды: «Ал је» деди. Ачығым

тутду. Деди: «Мән диләнчи дејиләм». Деди: «Гызым, хаһиш эләјирәм, ал буну је, бәлкә мәнним Наташам да сәнә баһыб һәвәсләнсин. Она һеч нә дејирдә билмирәм. Елә ки, һанында башга ушаг бир шеј јејир, онун да иштаһасы ачылыр». Мән һеч нә демәдим, алыб једим. Гыз мәнним дејјими көрүб, анасындан чәрәк истәди, сонра бир аз гызла ојнадым. Башым гарышды, даһа Неваја тәрәф жетмәдим. Гызын анасы мәнән хаһиш еләди ки, һәр күн о вахтлар кәлиб онун гызыла ојнајым...

— Аһы нијә сән өзүнү чаја атваг истәјирдин?— дејә Закир тәәччүблә сорушду.

— Үч кечәди атам евә кәлмирди. Мәнзилдә тәктәнһа галмышдым, урәјим аз галырды партласын. Је-мәјә-ичмәјә дә һеч нәјим јох иди. Өзү дә бу биринчи дәфә дејилди.

— Бәс атан нијә евә кәлмирди?

— Билмирәм. О вахтлар чоһ ичирди...

Белә аһларда Закир, ону бағрына басыб синәсиндә исидир, Мәһрибан онун бојнуна сарылырды. Гызын исти һәфәси дағ чичәкләринин әтри тәк Закирин аз гала һушуну апарырды. Онлар саатларла динмир, бир-бирини охшајырдылар.

Көрүшдән-көрүшә Закир Мәһрибана даһа чоһ ишнишир, онун сафлығына, севинчигә, кәдәр доғуран кечмишинә мәфтун олурду. О, өзүндән аз данышырды. Чунки онун һәјәти Мәһрибанын һәјәтындан раһат вә фираван кечмишди.

— Билирсәнми, Закир, мәнним анам вар. Амма өкәјди. Бир дәфә биз јенә Бақыја гајытдыг...

— Сиз нијә белә тез-тез сәфәрә чыхырдыныз?

— Атамын хасијәти чоһ түнд иди. О, һеч кәслә јола кедә билмирди, өз доғма анасыла да... Әлбәттә, о вахтлар мән ушагдым, белә шејләри баша дүшмүрдүм. Ипди фикирләширәм, мәнә, елә кәлир ки, о нә исә ахтарыр, анчаг ахтардығыны тапа билмирди...

— Бәдбахт адамдыр.

— Мәнним она азығым кәлир.

— О сәнним һәјәтыны алт-үст еләјиб. Һәлә бир азығым да кәлир?

— Аһы ондан башга һеч кәсим јохдур.

— Бәс мән?

Мәһрибан бу суала чаваб вермәди. Јалныз көк-сүнү өтүрду.

—...Һә, ону дејирдим... Бир дәфә јенә Бақыја гајытдыг. Атам бир илә јаһын бурда ишләди. Һәмишә евләнмәкдән сәһбәт дүшөндә, нәнәмә дејирди ки, она мане олан мәнәм. Дејәрди ки, мәнни һанына салыб кәдирмәкдән безиб. Нәнәм дә дејәрди: «Отур евиндә, бәдирмәсин. Һәмәсы өз әмәлиндир... Һеч билмирәм, аллаһ һансы тәгсирләримә көрә мәнни јыһыб јорғандәшәјә. Мәнним өзүмә дә гуллуғ еләјән ләзимдыр. Сән дә мәнни бу һалда тојуб, шәһәрләрдә вејилләнирсән. Һәлә јетимчәни дә үстүмә атыб кетмәк истәјирсән. Мән өз дәрдини мәкәним, јохса о азығ гызын?» Бир күн атам евимнә өзү илә бир чаван арвад кәтирди. Мәнә деди: «Бу сәнним анандыр». Бир ајдан сонра Ригаја јола дүшүдк. Мән јенә мәктәбдән галдым...

Мәһрибан күлдү.

— Ригада үч дәфә азымышам... Аналығым да ишләјирди. Мән евдә тәк дарыхырдым. Ев-ешији саһмана салыб күчәјә чыхырдым; бир-ици тини бурулан кими азырдым. Амма азанда ағламырдым. Әслинә баһсан, евә гајытмаг да истәмирдим... Һәмишә азанда мејданчаларын бириндә отуруб көјәрчниләрә тамаша еләрдим. Гоча кишиләр һарда јашадығымы сорушардылар, мәнни кәтириб евимнә өзүрәдиләр... Јаваш-јаваш күчәләрин адларыны өјрәндим. Риганын көһнә һиссәләриндәки күчәләрин адлары чоһ гәрибәдир: «Гәссаблар күчәси», «Пинә һазырлајанлар күчәси», «Дамирчинләр күчәси», «Күнаһкарлар күчәси», «Тәл-хәкләр күчәси»... Көзәл шәһәрди. Бә'зән Даугава чәјынын ғырағында дајаныб шәһәрә баһырдым. Елә билирдим шәһәр, шәһәрин үстүндә асылыб галан булудлар—һәр шеј, һәр шеј мәннимди. Елә билирдим о бөјүкүкдә шәһәрдә мән тәкчә јашајырам...

Мәһрибан сусду, онун сифәти далғынды, көзләри дәннә зилләнишди.

Закир күлүб ону бағрына басды.

— Јох, Мәһрибан,— деди,— сән тәк дејилсән, биз һеч вахт ајрылмаја чағым...

Бир дэфа Закир заводдан, өзүнүн келечек планларындан данышаркан Мехрибан ондан сорушду:

— Закир, иш вахты телефонда ешиткандым сөзлөрүн чохунун ма'насыны баша дүшмүрэм. Мәселән «тө'мирасы мүддөт» нэ демөкдир?

Закир Мехрибанын суалларына чох садэ бир циллэ чаваб вермөжө чалышарды.

— Нефт мөһсуллары бурахан гургулар узун мүддөт, я'ни бир-ики ај дајанмадан ишлэјир. Өзү дэ гургууну ичарисиндэ һәмишэ бөјүк тэзјиг, јүксөк һарарәт олур. Мүөјјөн вахтдан сонра биз ону дајандырыб тө'мир еләмөлијик ки, гургу сырадан чыхмасын. Тө'мир үч-дөрд күн чөкир. Әжәр биз гургууну тез-тез дајандырыб тө'мир еләсөк, һәр дэфа үч-дөрд күн итирәрик. Буна көрә дэ чалышырыг ки, һәмин тө'мирасы мүддөти узадаг. Јәни гургулары кеч-кеч тө'мир еләјөк. Мәселән, габаглар тө'мирасы мүддөт гырк беш-әли күн олурду. Сонра биз бу мүддөти јүз-јүз ијирми беш күнө чатдырдыг. Баша дүшдүн?

Мехрибан дингәтлэ гулаг асырды.

— Дејәсэн бир балача баша дүшдүм. Мәселән, сән өз сөхиндэ тө'мирасы мүддөти нэ гәдәр узатмысан?

— Тәк мән јох, бүтүн сөхин адамлары иши елә гурулар ки, бу мүддөти ики јүз беш күнө чатдырыбылар.

Мехрибан тәччүблэ сорушду:

— Ики јүз беш күнө? Бунун хејри чохлур?

— Әлбәттэ чохлур. Хејирсиз иш үчүн чалышмазлар ки. Бизим әләвэ мөһсулларымызы дашымаг үчүн гатарлар дал-дала дүзүлүр.

— Демәли, сән дөвләтэ чох хејир верирсэн.

— Бәс сән?..

— Мән?— Мехрибан көксүнү өтүрдү.— Мәнним әлимдән нэ кәлир ки? Сөһрәдән ахшамачан, ахшамдан сөһәрәчән «алө» демөкдән башга пешәм јохлур.

— Јох, Мехрибан, сән дэ хејир верирсэн.

— Нэ хејир?

— Сән дөвләтэ хејир верән бир адамын үрәјини шад еләјирсэн.

— Мәни әлә салырсан?

Закир марагла онун гүссәли үзүнә бахды:

— Сән чох јакшы гызсан, Мехрибан! Һәјатын ағыр кечиб, амма сән өзүнү итирмирсэн, ишлэјирсэн.

— Елә-белә ишләмәкдән нэ чыхар?

— Бәс нэ истәјирсэн?

— Истәјирәм ки, мәнним дэ чамаата хејрим дәјсин.

— Мәнчә, телефончу олмаг көзү ишдир.

— Нэ үчүн?

— Она көрә ки, сән телефончу олмасајдын, мән сәнни үстүнә чыгырмаздым; сәнни үстүнә чыгырма-сајдым, үзр истәмөжө кәлмәэдим, үзр истәмөжө кәлмә-әјдим, сәни көрмәэдим; сәни көрмәсәјдим...

— Јенә әлә салырсан?— Мехрибан мөзәммәтлэ она бахды.— Сән өз ишиндән данышанда мәнним көзүмдә о гәдәр бөјүјүрсән ки... Ахы сән о бөјүклүкдә сөхин башчысысан...

— Сән дэ өз балача коммутатор отагында отуруб бүтүн заводу идәрә еләјирсэн.

Мехрибан көксүнү өтүрдү:

— Бүтүн заводу идәрә еләмәк үчүн чох шеј бил-мәк лазымдыр. Бә'ән зәнк вуранлар мәндән наразы галырлар.

— Нијә? Истәдикләри јери верә билмирсэн?

— Јох, истәдикләри јери верирәм. Амма истәдик-ләри адам бә'ән өз јериндә олмур. Мәнә дејирләр: «Тез олун, тапын, чох вачиб ишдир...» Амма мән чашыб галырам. Билмирәм һара зәнк вурум, лазым олан адамы һарда ахтарым.

Закир үст додагыны дишләјиб фикрә кетди. Онун оол јанагында гәшәнк бир чухур эмәлэ кәлди. Нэ исә гәт едиб Мехрибана сары дөндү.

— Кәлсәнә сәни заводун ишилэ, сөхләрилә, ше'бә-ләрилә таныш еләјим! Онда сәнни ишин хејли асан-лашар.

— Буну елә өзүм хаһиш еләмәк истәјирдим.

Закир күлдү:

— Көрүрсән, мән сәнни үрәјиндән хәбәр верирәм.

Мехрибан бир мүддәт Закири сүздү вә сөвинчдән һәјәчандә вуран үрәјиндә деди: «Каш һәмишә белә олајдын».

Истиләр дүшмүшдү... Күнөш елә бил көјүн орта-сына мыхланыб одлу нәфәсини Бакынын күчәләринә, заводларына јајырды. Заводларын һасарлары о гәдәр тызмышды ки, јанындан кечәндә адымы богучу исти вуруду. Асфалт јумшалмыш, завод биначалары, гургулар бүркүдән көрүнмәз олмушду. Дәмир јолунда ешәләнмәј чыхмыш тојуг-чүчә бош систери вагонларынын алтындакы көлкәдә далдаланыб, димдикләрини араламыш әв дән ахтармаг нәвәсіндән дүшмүшдү.

Меһрибан тез-тез бојунун вә үзүнүн тәрини силәсилә, трамвајдан дүшүб завода сары гащды. Заводун дарвазасына јахынлашыб ирәли бахды. Вагонлара нәлә паравоз бағланмамышды. «Бәлкә паравоз о бири башдадыр?»—дејә Меһрибан фикирләшди вә вагонларын јаны илә кедиб дајанды. О бири башда да паравоз јох иди. Меһрибан әјилиб вагонун алтына кирди, гаггылыты вә чүккулту илә ајагларынын алтындан о тәрәф-бу тәрәфә гачышан тојуг-чүчәнин сәси ону диқсиндирди. Меһрибан диқкәлмәк истәди, башы вагонун кәнарына дәјди. О, башыны овищдура-овищдура завод гапысына тәрәф тәләсди.

Меһрибаны ичәри бурахан тапычы гадын:

— Башын јарылмады ки,—дејә сорушду.

— Хејр... Бу вагонлары сахламаға јер тапмајыблар?

— Дејәсән бизим сехә биринчи дөфә кәлирсән,—дејә тапычы күлүмсәундү.—Бу јол илдә ики-үч күн бош олур, о да гургулар тәмир олунанда. Галан вахтларда бурадан һәмишә мәнсул дашыныр.

Меһрибан һәјрәтә кечиб ихтијасызы оларат ајаг сахлады вә нәһәнк сехин эзәмәтли мәнзәрәсинин сејринә далды. Бу мүрәккәб механизми, бу нәһәнк сехин идарә еләјән, Меһрибанын севкилиси Закир Чалалов иди...

Һәјәтин о башындан кәлән јүк машынындан јерә һоппанан оғлан Меһрибана сары тәләсди. Меһрибан әлини күнөшдән гамашан көзләринин үстүнә тутуб ирәли бахды. Кәлән Закир иди. Пыртылашымыш сачлары онун үзүнә даһа хош бир ифадә верирди. Әјин-

дә гәшәнк голсуз көјнәк варды. Меһрибана јахынлашан кими гол саатына бахды.

— Кечикмәнишәм?—дејә Меһрибан сорушду.

— Лап вахтында кәлмисән.

Меһрибан әлини она узатды. Закир кери чөккилиб бармагларыны аралајарат ики әлини дә она көстәрди.

— Әлләрим мазута батыб. Биринчи гурғудагы насос хараб олмушду. Механиклә мубһанисә еләдим. Гоаларымы чырмајыб кирдим мејдана.

— Нечә олду? Ким дејән дүз чыхды?

— О дејән дүз чыхды.—Закир әлинин дады илә буринуу гашыды.—Амма һәр һалда мубһанисәмизин хејри олду. Нә, башлајар?

— Башлајар.—Меһрибан Закирин дедикләрини јазмаг үчүн кәтирдиги дөфтери, гәләми һазырлады.

— Кедәк,—дејә Закир ирәли дүшдү. Ләкин дәрһал ајаг сахлајыб Меһрибана сары дөндү.—Билирсән бу саат үзәјимдән нә кечди?

— Нә кечди?

— Дејирәм каш бу күн истираһәт күнү олајды, өзү дә дүшәјди сәнин бош вахтына. Кедиб дәннәдә дојунча чимәдик.

Меһрибан гызарды. Доғрудур, дәннәдә чиммәк онун үчүн чох ади шеј иди. Ләкин о, Закирин јанында чылпағланыб суја кирә биләрдими? Јох, һеч вахт Меһрибан белә иш көрә билмәэди. О, чаваб вермәди. Јенә јолларына давам етилдиләр.

Меһрибан деди:

— Көрүрәм, сәнин ишин чох чәтиндир.

— Чәтин олса да, мән ишими севирәм,—дејә Закир чаваб верди вә јахындакы кранлардан бирини ачыб, әлини бензинлә јуду.

Меһрибан дәмәлыны она узатды.

Закир јенә дә динмәзчә әлләрини она көстәрди. Әлләри гургуру иди. О, Меһрибанын голундан тутуб өзүлә апарды, сехлә таныш етмәјә башлады.

Сех рәисинин вәзифәләри илә таныш оландан сонра, Меһрибан гургу рәисләри илә көрүшдү. Оператор отағы ону һәјрәтә салды. Уча лөвһәләр үзәриндә бәркидилмиш сајы-һесабы олмајан чифәзалар нә гәдәр мүрәккәб иди. Валидәнин севкилиси Ибад бүтүн гур-

гуну бу отагдан, элиннин алтындакы ширмају дүмөлөр заситәсилә идарә едирди.

Закир Меһрибаны Ибадла таныш етмајә мачал тапмамыш, тыз она әл верди:

— Салам, Ибад. Сәнин лөвһәләринин габагында ишләмәк, бизим лөвһәләрин габагында ишләмәкдән чох чәтиндир. Сонра о, јавашчадан сорушду. Валидәни бура кәтирмисәнми?

— Онун бурда нә иши бар?

Меһрибан хәфифчә күлүмсүндү:

— Кәтир бураны кәстәр. Онда сәнә даһа артыг һөрмәт еләр.

— Онун агзы нәдир мәнә һөрмәт еләмәсин?!

— Елә данышма, Ибад, Валидә јахшы гыздыр...

— Чох күлүр.

— Нә олар ки? Бири гашгабаглы олар, бири күләјән, олар,—дејә Меһрибан араланды.

Оператор отагындан ашагы енәндә Закир сорушду:

— Сән Ибады һардан таныырсан?

— Һәр күн бизим пәнчәрәнин габагына кәлиб Валидәјлә көрүшүрдү.

— Бәс нијә «Көрүшүрдү?» Даһа кәлмир?

— Јох. Бизим Симузәр кәнар адамлары коммутатор отагына јахын тојмур. Мән ки, сәнә демишдим.

— Лап јахшы еләјир. Билирсән, бурда ән чәтин иш операторун ишидир. Оператор кәрәк бир дәгигә дә өз отагыны јијәсиз бурахмасын. Кәрәк онун көзү һәмишә лөвһәдә олсун. Әкәр гурғуда бир дәјишклик әмәлә кәлсә, оператор да дәјишклији кәстәрән чиһаздан хәбәр тутмаса, вај бизим һалымыза!

— Онда нә ола биләр?

— Бир дә көрдүн ки, нефт гурғуја сујла гарышыг кәлди. Билирсән, гурғунун ичәрисиндә бир дамчы сујун һәчми нә гәдәр артыр? Мин једди јүз дәфәл..

— Бәс сиз гурғуја кәлән нефти судан нечә ајырырсыныз?

— Бура кәл,—дејә Закир онун әлиндән тутуб ардыңча апарды. Онлар систери вагонуну андыран аг, узунков бир чәнин јанында дајандылар.—Нефт гурғуја кетмәздән әввәл бу суајрычыларда галыр. Инди де көрүм, су агырдыр, јохса нефт?

— Мән о гәдәр дә савадсыз дејиләм, Закир. Билирәм, бизим арамызда чох фәрг вар. Анчаг һәр һалда мән дә чалышырам, охујурам...

— Бу чавабдан јенә дә мә'лум олмады ки, су агырдыр, јохса нефт,—дејә Закир зарафатла дилләнди.

— Истәјирсән сујун да, нефтин дә хүсуси чәкисини сәнә дејим. Әлбәттә, су агырдыр.

Закир бу чавабдан разы галыб суајыран чәнә јахынлашды, мәнин алтындакы крандан јапышды.

— Елә исә, бура бах,—дејә о краны барды, борунун ени агзындан шырылтмајла төкүлән су танова ахды.

— Бу иши дә сән көрүрсән?—дејә Меһрибан сорушду.

— Јох, бу иши оператор көмәкчиләри көрүр.

Меһрибан Закирин дедикләрини дәфәтериндә гејд едир, һәм дә Закирин көмәјилә, бу сехләрин вә шөбәләрин бир-бирлә әлагәсинин схемини чәкирди. Арабир Закир она јахынлашан сех ишчиләринә тапшырырлар верир, сонра јенә өз «сәјаһәтләринә» давам едирдиләр.

— Сәндән бир хаһишим вар,—дејә Меһрибан әлини Закирин әлине тохундуруб дајанды.

— Лап мин хаһиш елә.

— Мәнин дедијими Ибадын үзүнә вурма. Онсуз да ахыр вахтлар бизим пәнчәрәнин габагына кәлмир. Закирин сифәти чилди бир ифадә алды.

— Бу хаһиш ишә аид олду. Ишин дә ки, өз гајдагануну вар. Бу күн Ибада хәбәрдарлыг еләмәсәм, сабаһ даһа бөјүк сәһвләр еләр. Валидә ичәстәрми ки, кәлиб оператор отагынын јериндә Ибадын күлүнү тапсын? Сән өзүн буну ичәстәрсәнми?

Өзүнү итирмиш Меһрибан фагыр-фагыр Закирин үзүнә бахды:

— Бәјәм Ибад өзү буну баша дүшмүр?

— Баша дүшсә дә, зарафата салыр. Она гулаг-бурмасы вермәк ләзимдыр.

— Дејәсән сән дә Симузәр кими чох тәләбкарсан.

— Бурда адамларын башынын алтына јастыг гојмаг олмаз, Меһрибан. Бурда һәмишә ајыг олмаг ләзимдыр.

— Елэ Симузэр дэ белэ дејир.

Закир диггэтлэ Меһрибанын үзүнэ бахды:

— Сән дејесән Симузэри севмирсэн.

— Чох гуру адамдыр.

— Билирсэнми ки, бизим танышылығымыза Симузэр сәбәб олуб?

Меһрибан тәәччүблэ ташларыны галдырды:

— Јох. Нечә бәјәм?

— Сәнинн үстүнә чыгырдығым күнүн сабаһы о, кәлиб мәниллэ јаман тоғгушур. Өзү дэ мәни мәчбур еладн ки, кәлиб сәндән үзү истәјим.

— Симузэр?

— Бәли, Симузэр. Сән буну билмирдин?

— Мән адамлары лис таныјырам, Закир. Мән һәлә адамлардан горхурдум да. Ахы доғма атәм да мәниллэ инсан кими рәфтар еләмәјиб. Мән инди-инди көрүрәм ки, дунјада нә гәдәр јахшы адамлар вар!

— Бура кәл!—дејә Закир ону дәмир пилләкәнә сары чәкди.—Ајағларыны мөһкәм гој, мәнәччәрдән бәрк јапшы!

— Сән мәни һара дартырсан?

— Бура кәл, Меһрибан!

Онлар дар пилләкәнлэ хејли галхдылдан сонра конденсаторун үстүндәки дәмир көрпүјә јетишиб даяндылар.

— Ора бах!—дејә Закир сағ әли илә заводу көстәрди.

Борулар, турғулар, дәмир јоллары, күмүш, рәнкли нәһәнк чәнләр, һәрәкәт едән систери татарлары, завод көрпүләринә јан алмыш танкерләр, хаһ бурда, каһ орда борулардан сүзүлүб әтрафа јайылан бухар булудлары ичәрисиндә көз гамашдыран бу кениш завод мәнзәрәси о гәдәр әзәмәтли иди ки, бу мәнзәрә гојиунда өзүнү гүм зәррәчији кими хырда һисс едән Меһрибан һәјәчан вә һејрәт ичәрисиндә Закирә ғысылды.

— Бах, көрдүјүн гајнар һәјәтлә долу кениш саһә бизим заводунду! Сән өз кичик коммутатор отағындан бу бөјүклүкдә заводу, бу мүрәккәб механизми идәрә едирсэн, Меһрибан!..

Меһрибан үчүн һәјәт јени, бөјүк бир мә'на кәсб етмәјә башлајырды. Инди онун бир дәгигәси белә бош кечмирди. О һәм ишләјир, һәм охујур, дәрсләрини һазырлајыр, һәм дә заводун һәјәты илә јахындан таныш олмаға чалышырды.

Јај бирдән кәлимиш, истиләр даһа да шиддәтләнмишди.

Закирлэ Меһрибан лабораториядан чыхдылар. Ичәри јенә бир гәдәр сәрин иди, ордада вентиляторлар ишләјирди. Лакин отагдан чыхан кими бајырын бүркүсү онларын үзүнү тәндир кими гарсды. Меһрибан ума һәрәрәтдәјишдиричилинин көрпүсү алтындакы көлкәјә кеңиб лаборатория һағында тәзәчә өјрәндији шејләри дәфтеринә гејд етмәјә башлады. Закир исә очагы гадыны чагырды вә бачалардан чыхач түстүнү көстәрәиб ачығланды:

— Билгејс хала, јенә дә очағларын дүзкүн јанмыр.

Билгејс хала, тәндирә чөрәк јапан адамлар кими, бу истидә башыны, алныны вә ағыны галын јайылга сарымышды, тәкчә көзләри көрүнүрдү. О, һисдән вә мазутдан таралмыш брезент әлчәкләрини чыхарыб, јайлыгы ағындан шағаы чәкди вә киши сәсинә охшар јоғун бир кәслә чаваб верди:

— Јолдаш Чалалов, бу ај дүз беш јүз јетмиш алты манат мұкафат алмышам, һөкүмәт бу мұкафаты мәнә һаваји јерә вермәјиб. Очағларымы күләбәтин кими сахлајырам, јаначаға гәнаәт еләјирәм. Очағ јандыранда үрәк дә јандырырам.

— Бунарларын һамысыны билирәм, Билгејс хала,—дејә Закир очагчынын сөзүнү кәсди; онун узун-узады нитг көјләмәјә һәвәси олдуғуну јахшы билирди:—Дејирәм, бу күн очағларындан түстү чыхыр. Дүзкүн јанан очагдан кәрәк түстү чыхмасын.

— Һә, јолдаш Чалалов, һамы мәни тәрифләјир,—арвад һатта бир аз утанды да. Отуз илдән бәри һәһәнк очағларын курулатусы ичәрисиндә ишләјән Билгејс хала бир аз ағыр ешидрди.—Инди нејләјим?

Төк адаман да. Огул гаытмады, киши дә рөһмәтә келди..

Мейрибан онлара жахынлашды. Билгејс хала гызы муштәри көзүлә сүзүб көксүнү өтүрдү:

— Һә, оғлум елә о кедән олду.

— Билгејс хала! Мән түстүнү дејирәм.—Закирин һөвсәләси азалмаға башлајырды.—Түстүнү!

— Әлбәтте, лисдир јолдаш Чалалов. Тәклик чох лис шејдир.—О, јарыбүкүлү јоғун бармағы илә Мейрибаны көстәриб сорушду:

— Адахлындыр?

Мейрибан гызарыб башыны ашағы салды. Билгејс халанын вердији бу суал онун үрәјини титрәтди. Мейрибан өзүнүн дә анламадығы гәрибә бир һал кечирди. Нечә күндү онлар сехи көзирдиләр, һәр күн онларла чохлу адамлар раслашыр, салам веририләр. Закир бу адамларла чох сәрбәст саламлашыр, сәрбәстчә дә өтүб кечирди. Мейрибан исе Закирин јанында онларын көзләринин ичинә баха билмирди. Нијә? Мейрибан бу барәдә дүшүнмәншиди. Инди исе бирдән-бирә, өзү дә һәјәчәнлә, үрәк чырпынтысы илә дүшүнмәјә башлады. Демәк, бу адамларын һамысы она Билгејс хала кими бахмышлар? Демәк... Бир һалда ки, Закир ону һамынын көзү гаршысында јанына салыб сөхләри, туруларын көздирир, бир һалда ки, о, гаршылашдығы адамлардан әсла утаныб-чәкинмир, демәк, Мейрибана адахлы көзү илә бахыр? Бәс онлар индијәдәк бу барәдә нијә данышмајыблар? Мейрибан санки јужудан ајылды, һәдәнсе титрәмәјә башлајан кирпикләрини јаваш-јаваш галдырыб, көзләрини Закирин үзүнә дикди. Она елә кәлди ки, Закир бу ан башыны галдырыб дејәчәкдир: «Адахлымдыр!» Ахы, Закир чәсарәтлидир.

Лакин Мейрибан сәһв едирди. Закир онун дүшүндүүнүн тамамилә әксини деди:

— Адахлым дејил!

Мейрибан диксинди, гәлби даһа шиддәтлә чырпынды. Бу бир нечә санидә пәртүб гәр төкән бәдәниндән сојуг бир рәшә кечдијини һисс елди. Гәлбини анлашылмаз горху вә һәјәчән буруду. Лакин бу ан Закир дөнүб она бахды. Санки Мейрибанын синәсинә

сәрин су чиләнди. Дәриндән, јүнкүл нәфәс алды. Закирин көзләриндән, додагларындакы тәбәссүмдән олду бир мөһәббәт охунурду. Бу көзләр Закирин Билгејс халаја дедикләринин әксини ифадә едирди: «Мән сәни севирам, Мейрибан».

Закир насосханаја тәрәф кедән оператор көмәкчисини чағырыб бачалардан чыхан түстүнү көстәрди, оғлан динмәзчә Билгејс халанын голундан тутуб өзүлә апарды.

Һасарын о тајында сәс-күј топду. Лабораторија сехин һүндүр јериндә олдуғундан, һасарын о тәрәфи вә дәннәз сары күчә лап јахшы көрүнүрдү. Мейрибанла Закир сәс кәлән тәрәфә бојландылар.

Күчә илә бир гыз гачырды. Күнәшдән рәнки бозармыш сарафаны дар олдуғундан, онсуз да мөһкәм бәдәни даһа да гышгар көрүнүрдү.

Су павилјонунун габагына јығылмыш оғланлар онун далысынча зарафатла чығырырдылар:

— Дајан!..

— Тутун ону!..

— Гојмајын, гачды!

Гыз јүјүрә-јүјүрә дөнүб оғланлара јумруг көстәрди. Гаһмагдан вә истиәнә тәрләдијиндән бојну, голлары ишылдајырды... О, дәмбир јолунун үстүндән һоппаныб дәрүндүк сехин гапысына тәрәф тәләсди. Јолуну сехин һәјәтиндән чыхан бөјүк машынар кәсди. Гыз фүрсәт тапыб ики машынын арасында кечди вә заводун һәјәтинә гачды.

— Наиләдир. Одун-аловун бирисидир,—дејә Закир ону көстәрди. Сонра тәләсик гыза сары аддым-лады.

Мейрибан онун далынча тәрпәнди.

Закир ири аддымларла кедир, Мейрибан онунла јанашы гачырды.

— Јолдаш Чалалов! Јолдаш Чалалов!—дејә Нанлә тәнкәнәфәс һалда өзүнү јетирди.—Ону говурлар. Гојмурлар!..

— Әввәлчә бир нәфәсини дәр, өзүнә кәл, сонра баша сал көрүм нә олуб?—дејә Закир сәрт бир сәслә гызын көзүнү кәсди.

Наилә әлини тез-тез ениб-талхан синәсінә сыхыб улгунду. Оуну түнд-шабалыды рәнкә чалан голлары елә бил тунчдан төкүлмүшдү. Үзү дә голлары кими жалмыш, дәрис сојулмүшдү. Көрүнүр тез-тез дәннздә чмдиджиндән сачынын рәнки бозармышды. Төкчә көзләри рәнкини дәйишмәмишди. Бу бадамы көзләр дәйиш гаракилә кими парылдайырды.

— О алим бизим гурғунун саһәсилә таныш олмаға кәлмишди. Амма һәким Дадашла Имамверди она дедиләр ки: «көзүнү бизим гурғудан чәк!».

— Һансы алим?.. Мәнсуров?

— Һә, о кимјакәр.

Закирин гашлары чатылды. Гәзәблә бир-бири-нә сыхылмыш додаглары арасында деди:

— Кәдәк!

Онлар завод һәјәтиндән чыхыб дәмир јолуну кечдиләр, сол тәрәфә кедиб, систериләрә нефт маһсуллары долдурулан естакадаларын јанындакы дарвазадан ичәри кирдиләр. Бу, үчүнчү гурғу иди, Закирин башчылыг етдији дәрүнчү сехә дахилди. Гурғунун тутдуғу саһә чоһ бөјүк иди. Бурада бир-бириндән чоһ аралы вә гејри-мүнасиб јерләрдә тикилмиш јардымчы биналар бөјүк чәтинлик төрадир, артыг јер тутурду. Бу гурғу, чаванларын дилилә десәк, «Нүһ әјямнандан галма» иди.

Завод сехләринин арасы илә кечән кениш асфалт јол елә бил гәсдән бу гурғуну заводун гүдрәтли гурғуларла тәһиз олунмуш әсас саһәсиндән ајырмышды.

Закир гурғуја хам нефт вәрән насосларын јанындан өтүб ачыг-гырмызы рәнкли дәмир көрпүдән енди, Мәһрибанла Наилә оуну ардынча төләсдиләр. Гурғу рәисинин иш отағына јетшмәк үчүн онлар нәһәнк чәнләр арасындан кечиб насосхананын тининдән бурулдулар, гарышыт боруларын арасындан көрүнән көһна, шүшәбәнд бинаја тәрәф јөнәлдиләр.

Шүшәбәнд бинадан он-он беш аддым аралыда әлван халча кими көрүнән күллүјүн алчаг даш һасары үстүндә бир киши отурмушду. Оуну алыны сых ғырышлар өртмүш, далғын нәзәрләри, әтрафдакы мәнзәрә илә ујушмајан әәриф күллүјү, чичәкләр үзәриндә кәзән бөчәкләрә дикилмишди. Очатларын баңасындан

јајылан гурум арабир оуну ағ ипәк көнјәнинин, парусин шалварынын үстүнә душүр, алынын ғырышлары арасында илишиб галыр, һавада аз кәздијиндән рәнки солмуш, ганы гачмыш јанагларына хал салырды. Закир она јахынлашды.

— Салам, профессор! Бағышлајын. Јәгин бурада сизи танымајыблар.

Мәнсуров башыны талдырыб далғын нәзәрлә Закирә бахды:

— Мән өзүмү онлара нишан вәрдим, Закир.

— Сиз бура кәлдијинизи һаһаг јерә мәнә хәбәр вәрмәдисиниз.

— Хәбәр вәрсәддим нә оларды? Јоһ, бу мәсәлә сән дәшүндүјүн гәдәр дә асан баша кәлмәјәчәк. Бу гурғу рәисинин дә өзүнә көрә мәнтиги вар.—Мәнсуровун гашлары чатылды, алындакы ғырышлар дәринләшди.—Мәзәли адамдыр.

Закир өзүнә жүвәнән адамлар кими ғымышды:

— Бу мәсәлә һәлл олунуб, профессор, һәм заводлар бирлији идәрәси, һәм дә мүдирјет ләјиһәни тәсдиг едиб.

— Мән сәнә инанырам. Даһа доғрусун инанмаг истәјирәм, Закир.—дејә Мәнсуров гәддин дүзәлди. Чаванлашды.—Мәним бурада олдуғуму сәнә ким хәбәр вәрди?

Закир Наиләни көстәрди.

Мәнсуров Наиләнин әлини сыхыб, Мәһрибана сары дөндү вә зарафәтла сорушду:

— Бәс бу ғыз кимдир?

Мәһрибан Закирин јанында чоһ хырда көрүнүрдү. О пәртүб башыны ашағы салды. Амма гулағы Закирә дә иди.

Закир күлдү вә сәрбәст бир һәрәкәтлә Мәһрибанын голундан тутуб өзүнә сары чәкди:

— Мәһрибан бизим телефончудур.—деди.

Оуну бу һәрәкәти Наиләнин вә Мәнсуровун нәзәриндән гачмады. Закир ғызын голуну чәлд бурачды. Мәһрибан раһат нәфәс алды.

— Һеч үрәјинизи сыхмајын, профессор,—дејә Наилә көркәминә ујушмајан бир утанчагыгла сөзә башлады.—Биз комсомолчулар, бизим сехин чаван-

лары... Биз истајирик сизни төклиф етдијиниз гургу бурда тикилсин. Бизим бу көһнә гургуғунун јериндә... Өзү дә биз истајирик, кәләчәкдә тәзә гурғуда ишләјәк. Көһнә гургуғунун сөкүмәсиндә, тәзә гургуғунун тиклишиндә дә иштирак етмәк истајирик.

— Көрүрсүңүзмү, профессор,— дејә Закир дилләнди,— һаһаг јерә бир һәфәр тәрә гочанын сөзүндән инцијирсиниз.

Мәнсуров башыны булады:

— О тәк дејил. Јанында бир бығыбурма киши дә вар.

— Бу саат мән онларын икисилә дә санышарам!... Закир көһнә шүшәбәндә сары аддымлады.

Бирдән, Наилә Мәнсурова бахыб гымышды. Мәнсуров сорушду:

— Најә күлүрсүңүз?

Наилә димәди. Гара көзләрини галдырыб бир дә Мәнсурова бахды. Мәнсуров шәкләнди.

— Ахы нә олуб? Дејин биз дә күләк.

Наилә пыгылдады.

— Үзүңүзә гурум јағыб.

Мәнсуров тәләсик јајлығны чыхарыб үзүнү, алыныны силди. Гурум тәрә гарышыб үзүнә јајылды. Бу дәфә Наилә даһа да учадан күлдү.

— Лап јајдыңыз ки. Кедәк оператор отағына, сабун, мөһрәба верим, үзүнүзү јујун.

— Узагдыр?

— Јох, јахындыр.

Мәнсуров гаралмыш јајлығна бахыб көксүнү өтүрдү вә Наиләнин ардынча кетди.

Меһрибан Закирин кетдији шүшәбәнд бинаја јахынлашды.

Узун дәһлиз вә габаг отаг гурғуда ишләјән адамларла долу иди. Онлар дәстә-дәстә дајаныб гызғын мубаһисә едирдиләр. Бу гурғуда тәһрүбә кечән сәнәт мақтәби шакирдләри каһ бу дәстәнчи, каһ о дәстәнчи сөһбәтилә марағланыр, бир јердә дура билмирдиләр.

— Бизим нүһ әјжамындан галма бу «самаварла» инди сүфрә башына чыхмаг олмаз!— дејә узун, арыг бир оглан јолдашынын сөзүнү кәсди.

— Бура бах, Гафур,— дејә чаван оператор Сара она чаваб верди:— Сән бу сехә ајаг басанда әлиндән бир иш кәлмирди. Бир илин ичиндә сәнәт саһиб олду. Кечән һәфтә сәнә оператор көмәкчиси ады верилди. Бу сәнәтә, «самавар» дедијин һәммин бу гурғуда јијәләнмисән. Нә олду, инди бураны бәјәнмәдин?

— Јел әсмәсә чөп тәрпанмәз!

Бу сөһбәтләрин мәнасыны баша ашмәјән Меһрибан, адамларын арасындан кечиб үстүндә «Гургу рәиси» сөзләри јазылан гапыја тәрәф кетди. Архадан Гафурун сәси ешидилдири:

— Дуздур, тәзә сәнәти бу гурғуда өјрәнмишәм. Амма һәр бура кәләндә елә билирәм он доғгузунчу әсрә гајыдырам.

Адамларын угултусу ичәрисиндән каһ киши, каһ да гадын сәси учалырды. Сол тәрәфдә дивар гәзетинин јанына јығылмыш дәстә һәкмин Дадашын отағынын габағыны қасмишди.

— Бйј, башына хејир, бизим гурғуну көр нәјин үстүнә миндирибләр,— дејә насослары јағлајан Әминә хала јан-јәрсинә бахды.

— Чанағлы багадыр да, Әминә хала.

Әминә хала үз-көзүнү туршутду:

— Нечә дә кифирдир!

— Нәлә бу һарасыдыр,— дејә гызлардан бири күлә-күлә әләвә етди,— белә кетсә, бизим гурғуну бувдан да кифир шејә миндирәчәкләр.

Әминә хала хофлу-хофлу сорушду:

— О нә имиш?

— Хәрчәнк!

— Аллаһ ираг еләсин! Хәрчәнк даһа кифирдир!

— Хәрчәнкин нәји кифирдир?— дејә јоғун бир сәс ешидилди, Гоншу отагдан индичә чыхмыш учабој, енликүрәк бир киши адамлары јарыб ортаја кечди.— Хәрчәнк дә һејвандыр да...

Бајағкы гыз јенә чаваб верди:

— Анчаг бир шеји пиодир ки, дал-далы јеријир. Намы күлдү. Учабој киши күл рәнжинә чалан бығларыны өшмәјә башлады. Бу, гочаман оператор Имамверди иди. Јетмиш јашларында оларды. Буна бахмајараг чох күмрәһ вә маван көрүнүрдү.

— Һә, орасы еләдир, тызым, дал-далы жеријир,— дејә о, тутгун сәслә дилләнди.—Анчаг биз планы жери-нә јетиририк, Һәлә ки, керн кетмирик.

Бајаткы гыз дејәсән дилоту јемшиди.

— Имамверди әми, планы жеринә јетиририк. Анчаг јетирмәк вар, јетирмәк вар дә...

— Кәс сәсини!—дејә Имамверди донгулданды. Лакин дәрһал јумшалыб, галын, чал гашларыны чапды, әлини узадыб тызын сачыны гарышдырды.—Билирәм, гызым, билирәм. Нормалар күндөн-күнә дәјишир.—О, гамәтини дүзәддиб гәти бир сәслә сөзүнү гуртарды.—Анчаг ону билән ки, бизи хәрчәнкә миндирмәјәчәк-ләр. Ешитдинизми?

Имамверди гашгабаглы һалда гургу рәисинин отағына сары јөнәлди. Гапы ағында дурмуш Мәһрибаны көрүб онун да сачыны гарышдырды.

— Тәзәсән?

Мәһрибан өзүнү итирди.

— Мән... Хејр... Мән бура...

Имамверди онун чавабына гулаг асмады, гапыны јарыачыг гојуб ичәри кечди.

Мәһрибан гапыдан отаға нәзәр салды. Гургу рәисинин отағы бөјүк олса да, гаранлык иди. Шымала бахан кичик пәнчәрәдән дүшөн ишыг зәиф олдуғундан, бурада һәмшишә лампа јанарды. Ичәри кирдикдә һамынын нәзәрини гапы илә үзбәүз асылмыш бөјүк шәкил чәлб едирди. Бу, рәссам Бродскинин «Ленин Смолныда» адлы шәклинин сурәти иди. Гургу рәиси Һәким Дадаш гашгабағыны төкүб столун архасында әјләшмишди. Даз башы электрик ишығында мис кими парылдајырды. Онун әсил ады Султан Дадаш оғлу иди. Ишини вә көһнә гурғунун «длинни» ә'ла билән бу устаны лап чаван вахтларындан һамы «Һәким» дејә чағырмаға башламыш вә бу ад онун үстүндә галмышды. Инди һамы она Һәким Дадаш дејирди. Һәким Дадаш Имамверди илә јашыд оларды. Амма ондан чох гоча көрүнүрдү.

О, јаныб гуртармыш сигаретинин көтүјүнү күлгабыја атды, әлләрини чибинә салыб варкәл еләјән Закирә нәзәр салдығдан сонра чырылтылы сәслә деди:

— Бала, һәр шәјин тәзәси, достун көһнәси.

Закир керн ганрылыб е'тинасыз бир ифадә илә деди:

— Буну адамлар һагғында дејибләр. Даш-дивар һагғында демәјибләр.

— Вахты көләндә даш-дивар да адама әзиз олур. Бу гоча гурғунун дашынын рәһмәтлик атам дашыјыб. Мән лап ушаг вахтымдан бу гурғуда ишләјирәм. Мән ингилаб еләјиб бу гурғуну өз әлимә алмышам.

— Бунун үчүн чох сағ олун!—дејә Закир сәсини учалтды:—Амма инди бу гурғу бизә мане олур. Көһнәлиб, чох јер тутур. Баша дүшүрсүнүзмү, бу гурғу даһа лазым дејил!

Имамверди галын, чод гашларынын алтындан Закирә бахыб, тағбир олунмуш кимн сәрт бир сәслә сорушду:

— Демәли, биз дә сизә лазым дејилик, бизи дә бу гурғу кими, чөлә тулламаг истәјирсиниз, һә?

— Сиз бурда тикиләчәк јени гурғуну јаваш-јаваш өјрәниб идарә етмәјә башларсыныз. Бу ади гурғу олмајачаг, бизим дөрдүнчү сәхин ичиндә кичик, јығчам бир завод олачаг. Баша дүшүн, бу јени гурғунун итеһсал едәчәји мәһсул сүрткү јағларынын кејфијәтини хејли јакшылашдырачаг, бу ишә машынарын, механизмләрин өмрүнү бирә-беш артырачаг. Биз һөкүмәтә јүз миллионларла хејир вәрәчәјик. Инди дејин көрүм, нефти гыздырыб башга гурғуларла пайламагдан башга бир ишә јарамајан бу көһнә гурғуда ишләмәк шәрәфлидир, јокса тәзә тикәчәјимиз гурғуда?

Ани бир сукут чөкдү. Һәким Дадаш мүштүјүнү үфүрүб башыны булады:

— Сән һәлә дуза кедирсән, бала. Амма биз чоҳдан гаяйтмышыг. Биз ингилаб еләјәндә сән һәлә анадан олмамышдын. Инди ики гоча кишини ширин вәд-ләрлә алдатмаг истәјирсән? Сән өзүн дә јакшы билирсән ки, о чүр гурғулары идарә еләмәјә бизим билијимиз чапмас.

— Өјрәнәсиниз!—дејә Закир гәти бир сәслә чааб верди.

— Демәли, тәзәдән журначылык өјрәнәчәјик! Јох, јолдаш Чалалов,—дејә Имамверди көксүнү өтүрдү.— Бу гурғу олмаса биз һеч бир ишә јарамарыг. Мәкәр

гочаланы көтүрүб чөлө тулларлар? Ахы бизим бүтүн һајатымыз бу гургу елэ бағлыдыр. Биз сағгалымызы бурда ағартмышығ. Һәр сәһәр бура ајағ басаңда бизэ елэ кәлир ки, насослар фышылдайыб дејир: «хош көрдүк, Имамверди, Сабаһын хејир, һәким»... Јох, оғул, илләр өтдүкчә, даш-дивар да адама доғма олур. Бура да јүзләрлә сәнин кими маван тәчрүбә кечиб, Сәһв еләмирәмсә, елэ сән өзүн дә бурда тәчрүбә кечмисэн. Бу гургу бир нөв сәнин дә валидејиндир. Адам нанкор олмаз...

— Јәни бу тәзә заводу башға јердә тикмәк олмаз? — һәким Дадашын сәси типрәди, елэ бил о јалвардырды.

Јенә дә Закирин сәрт сәси ешидилди:

— Олмаз! Чүнки бу јени гургуја лазым олан мән-суллары да бизим сехимиз верир.

Һәким Дадаш үзүнү гоча цостуна тутуб көмәк истәјирмиш кими бир мүддәт она бахды. Сонра бирдән башыны ашағы салыб, чийинләрини гысды, кичилди, хырдалашды.

— Бура кәләндә мәним он јашым варды,—дејә узун бир һекајә сөјләмәк истәјирмиш кими дилләнди.—Мән очагчыја көмәк еләјирдим. Чох вахт кечәләр дә бурда талырдым. Гышын шахтасында бу гур-гунун очағлары мәним чанымы исидиб. Имамверди... ахы дүз алтмыш илди, алтмыш ил! Зарафатдырмы?! Инди мән бурадан нечә келим?

Мәһкәм бәдәли Имамвердинин дә сәси типрәди: — Бәс мән?..

Бајағдан гапы арасындан онлары дигтәтлә динләјән Мәһрибаны гәһәр боғурду. Закирин сәси ону дик-ондирди:

— Биз ики нәфәр адама көрә о бөјүклүкдә иши дајандыра билмәрик. Онда көрәк һеч бир шеји тәзәләмәјәјдик. Һеч бир шејә тохунмајәјдүк ки, бунуна бә’зи адамларын бә’зи хатирәләри бағлыдыр!

Һәким Дадаш мүштүү сонунчу дәфә үфүрүб столун үстүнә атды вә ајаға галхыб гәти бир сәслә сошуду:

— Демәли сөкүрсүнүз?

— Лап тезликлә! Бу иши ләнкитмәк олмаз!

— Бизи дә говуб күчәјә салырсыңыз, һә?—дејә Имамверди гәзәлә сорушду.

Лакин Закирин чаваблары елэ бил әввәлчәдән дү-шүнүлүб һазырланмышды:

— Һөкүмәт сизин кими адамлары јахшы пенсия кәсиб.

— Пенсияја чыхыб-чыхмамағ өз ишимиздир!—дејә һәким Дадаш хырда көзләрини Закирин үзүнә дикиб чаваб верди.

— Елэ исә мәним ишимә гарышмајын!—Закир сәрт аددымларла гапја сары јөнәлди, гапынын дәстөјиндән јапышыб јенә керн ганрылды.—Икниндән дә ха-һиш едирәм, бура кәлан алимлә, јахуд ме’марла нә-закәтлә рәфтар еләјин. Онлары говмаға сизә һеч кәс ихтијар вәрмәјиб!

Һәким Дадашын галын додағарынын учунда иштәзалы бир тәбәссүм көрүндү:

— Һөрмәтин артығ олсун, бала!

— Нә әкәрсән, ону бичәрсән!—дејә Закир ејни сәртликлә чаваб вәриб ешијә чыхды. О, Мәһрибаны көрмәди. Јејин аددымларла дәһлиздән кечиб һәјәтә дүшдү.

Мәһрибан онун далынча кетмәк истәди. Лакин бу вахт отағдан чыхан Имамверди далғын һалда јенә ону циндирди:

— Гызым, тәчрүбә кечмәјә кәлмисэн?

— Јох...

— Даһа бурда һеч бир тәчрүбә-зад олмајацағ. Гур-тарды... Кедә биләрик...

Имамверди елэ бил сәрхош иди. О, кәми көјәртә-синдә јеријән матрослар кими ики јаныны баса-баса узағлашды.

«Мән һәр күн телефонда бу адамларын сәсләрини ешидирәм. Амма индијә гәдәр һеч бирини танымар-дым,—дејә Мәһрибан фикирләшди.—Гәрибә адамлар-дыр. Бунлар нә јахшы гочалардыр! Дүздүр, Закир һағлыдыр, амма чох сәртдир!»

Бирдән Мәһрибанын көзләри дивардакы саата са-ташды. Телефончуларын биринчи нөвбәсинин гуртар-масына аз галырды. О, чәлд тачыб һәјәтә чыхды вә коммутатор отағына тәләсди.

Нечә күн иди ки, Мейрибан һәләлик һеч кимә бир сөз демәдән өз нијјәтини тәчрүбәдә жохлайырды. Истанилән адам өз јериндә олмајанда, һәмин адамы онун иши илә әләгәдәр јерләрдә тапмаға чалышыр, бә'зән буна мүвәффәг ола билирди. Бу бөјүклүкдә заводун сехләри, гургулары, лабораториялары арасындакы әләгәни јадда сахламаг чох чәтин иди. Бунун үчүн о, Закирин көмәјилә чәкдији, саясыз-һесабысыз чарпазлашан хәтләрдән ибарәт мүрәккәб схеми көзләри габагына кәтирмәли иди. Бу завод Мейрибан үчүн бир дунја иди. Бу дунјанын гүг'әләри—сехләр иди; шәһәрләри исә үзләрлә шө'бәләр, дәмир јолу, көрпүләр вә әләгәдәр идарәләр иди.

Әкәр Мейрибан заводу кәзиб һәр кушәсилә таныш олмасајды, бу гарышыг схемадан һеч бир шеј баша дүшмәзди. Амма инди һәр дәфә бош вахтларында һәмин схеми гаршысына гојуб хырда-хырда нишанлары көзләри өнүндә чанландырыр, завод һаггында тәсәввүрү күндән-күнә ајдынлашырды...

Биринчи сехин гургусында өлчү чиһазлары шө'бәсинин баш мүһәндисини истәдиләр. О, јериндә јох иди. Мейрибан билирди ки, гурғуда өлчү чиһазлары мүһәндиси тәләб олунурса, демәк мәсәлә чох вачибдир. Дүнән үчүнчү сехин биринчи гурғусунда тәзјиг көстәрән чиһазын пис ишләдигиндән шикәјәтләниридиләр. Демәли, мүһәндис орада олмалы иди. Мейрибан ораја зәнк едиб мүһәндиси тапды вә ону истәјән адамла бирләшдирди. Һәмин адам Мейрибана үрәкдән тәшәккүр етди. Сон заманлар Мейрибан белә тәшәккүрләри тез-тез ешидир, севинир, јени үсулла ишләмәк һәвәси даһа да артырды. Бу һәвәс күн-күндән аловланыр, бөјүк бир мәгсәдә чеврилмәјә башлајырды.

— Үчүнчү... Һә, мәнән... Дајан, Закир... Үчүнчү... һазырдыр. Нә дедин?

— Дејирәм, бирдән-бирә һара јох олду?

— Мән гапынын јанындајдым. Сән мәни көрмәдин, кечиб кетдин.

— Гочалар ганымы гаралтмышдылар.

— Сән онларла кобуд данышырдын, Закир.

— Кәл сәнинлә шәртләшәк, Мейрибан.

— Сәнин ишинә гарышмајым, еләми?

— Бу барәдә сонра данышарыт.

— Үчүнчү... Данышын... Билирсәнми, Закир, дејәсән заводла танышлығым мәнә чох көмәк еләјир. Ишләрим пис кетмир.

— Чох шадам.

— Сабаһ јенә кәлимми?

— Јох, Мейрибан, сабаһ јох. Сабаһ Мәнсуrowла, ме'марла көрүшүб ишләмәлијик.

— Бәс о бириси күн?

— О бириси күн дә.

— Бәс сонра?

— Бундан сонра башым јаман гарышыг олачак. Јахшысы будур, өз скамјамызда көрүшәк...

— Нә вахт?

— Сабаһ ахшам.

— Сабаһ мән кечә нөвбәсиндәјәм.

— Онда о бириси күн.

— О вахта кими даһа зәнк вурмајачатсан?

— Вахт тапсам вурарам.

— һардан данышырсан?

— Евдән.

— Тәксән?

— Јох, сән бурдасан, мәнинләсән.

Мейрибан кәдәрлә күлүмсүндү.

— Закир... Мәнә белә кәлир ки... Дајан. Үчүнчү... Гаражы верирәм, данышын. Үчүнчү... Клубу? һазырдыр. Закир, мәнә белә кәлир ки... Дајан. Үчүнчү... диспетчер һазырдыр. Мәнә белә кәлир ки...

Телефонда Закирин әсәби сәси ешидилди:

— Ахы нә олуб?

Мейрибанын үрәји әсди.

— Һеч...

— Ахы нә олуб?—дејә Закир һөвсәләсиз һалда сәсләнди.

Мейрибан истәјирди сорушсуи ки, нијә бу күн Закир өзүну бир гәдәр гәрибә апарырды? Билгејс хала илә, профессорла олан көрүшләрдән сонра Мейрибанын үрәјиндә нә исә бир парәһатлыг әмәлә кәлмиши, онун бејниндә чүрбөчүр суаллар доғмушду. О, бу суаллары Закире дејиб ондан чаваб алмаг вә тәсәлән

тапмаг истәйрди. Лакин Закирин онунла әвәалки кими данышмадығыны һисс етдикдә елә бил бирдән бирә нитги тутулду.

О, динмәзнә Закири телефон хәтминдән аҗырыб, сөһбәти кәсди. Анчаг аз сонра Закир женә зәнк вурду.

— Үчүнчү...

— Мәһрибан, нијә сөһбәти кәсдин?

Мәһрибан елә билирди ки, Закир даһа зәнк вур-мајачаг. О, сөвинчини кизләтмәјә чалышарат, аста-дан чаваб верди:

— Неч билмирәм нечә олды. Чашдым.

— Истәјирсән, нөвбәдән сонра кәлиб сәни евә өтү-рүм?

— Зәһмәт чәкмә.

— Сабан јох о бириси жүн кәлә биләрсән?

— Кәләрәм.

— Бәс нијә мәнә демирсән: «Кечән хејрә галсын?»
— Һәлә һава гаралмајыб. Бу жүн даһа зәнк вур-мајачагсан?

— Вахт тапсам вурарам. Инди кедирәм ме'марла көрүшмәјә. Лајиһәдә бир-кии дәјишиклик еләмәк лә-зымдыр.

— Кет, үгүр олсун.

10

Нөвбә гуртарандан сонра Мәһбүбә илә Валидә Мәһрибанла бирликдә чыхдылар. Мәһрибан трамвај дајаначагына кетмәк истәди, амма Мәһбүбә онун го-луна кириб деди:

— Белә көзәл һавада трамвај нәдир? Кәл пијада кедәк, сәни шәһәрә гәдәр өтүрәрик.

Мәһрибан разылашды.

Нефтян заводларын, паравозларын, сәјсыз-һесабыз јүк машиналарынын ағырлашдырдығы һава-да вахтындан тез солмуш јасәмәнин зәиф өтри дују-лурду. Заводлар арасында узанан дәмир јолундан систери гатарлары өтүб кечир, кениш күчә бөјү чәр-кәләнмиш фанарлары өзүндә әкс едән асфалт јолда јүк вә миник машиналары тыжылдајырды. Әтрафдакы заводларын гургулары курулдајыр, насослар ағыр-

ағыр нәфәс алыр, очаглар уғулдајыр, борулардан чы-хан бухар булуд кими лај-лај олуб гаранлыг кејә учур вә тезликлә јох олурду. Саһилә јан алан танкер-ләр кәсик-кәсик фит вериб заводлары саламлајыр, паравозларын фити онларын әкс-сәдасы кими сәслә-нирди.

Низами адына истираһәт паркындан дағылан кәңчләрин сәсләри узаглашмаға башлады. Ким исә зиддән ашыг маһнысы охујур, елә бил, мәләһәтли сәсинни заводларын јекнәсаг курултусу ичарисиндә нечә әридијини көзләјиб ара верир, тәзәдән охујурду:

Дурум доланым башна,
Ашигиндән күсән дилбәр,
Ағ үзүндән бир өпүш вер,
Нә мән диним, нә сән дилбәр.

— Ибад машин алды,—дејә Валидә дилләнди.

Мәһрибан сорушду:

— Һансындандыр?

— Тәзә «Москвичдир». «Зим баласы». Өзү дә ачыг фирузәји рәнкдәдир. Маторун пломбуну ачана гәдәр һәлә бир аз сүрмәлидир. Сонра сәјаһәтә чыхачагыг. Женә сусдулар. Женә дә бајагкы мәләһәтли сәс еши-дилди:

Итирмишәм маралымы,
Ләрд чокмәјән саралымы?
Күндүз сәбәр-гарарымы,
Кечә јухум кәсән дилбәр.

Мәһрибан үзүнү Мәһбүбәјә чевирди:

— Бәс сәнин ишләрин нечәдир? Женә Ханбала илә күсүлүсән?

— Јох, фәләлик данышырыг. Көз дәјмәсин, јажшы-дыр.

— Хошбәхтсиниз.

— Бәс сән?—дејә Валидә сорушду.

Мәһрибан чаваб вермәди, о маһныја гулаг асырды.

Гурбаны әзәлдән бәјди,
Бәнөвшәләр бөјүнү әјди,
Нә дедим хәтринә дәјди?
Бу мән дилбәр, о сән дилбәр.

Заводлар арасында гәрибә сәсләнән ашыг маһны-сы кәсилди.

— Бәс сән?—дејә Валидә женә сорушду.—Сән хош-бәхт дејилсән?

Мәһрибан хәфиф-хәфиф күлүмсүндү:

—Сизин хошбәхтлигиниз.. нечә дејим, сизин хош-бәхтлигиниз мәнә дә бәсдир...

— Мәнә бах, Мәһри!—дејә Мәһбубә сәрт бир сәслә онун сөзүнү кәсди.—Јадына кәлирми, сәнә демишди: «Су кирди габа, олду ичмәли?»

— Јадыма кәлир...

— Мәнчә, биз сәндән һеч зад кизләтмирик. Чүнкн сән бизим рәфигәмизсән.

— Мән сиздән нә кизләдирәм?

— Чох шеј!..

— Мәсәлән, нә?

Мәһбубә өзүнә хас олан мәрдликлә деди:

— Мәсәлән, Закир!

Мәһрибанын үрәји сыхылыб ачылды. О, гызлара јалварыб хәһиш етмәк истади ки, бу сөһбәти бурах-сынлар. Лакин белә етсәјди, онда һәр шеји бојнуна алмыш оларды. Мәһрибан онлара нә дејә биләрди? О, өз хәјалы илә тәкликдә галмаға адәт етмишди. Бу барәдә башгалары илә данышмаг истамирди. Даһа доғрусу, итсәјди дә даныша билмәзди. Ахы үрәк сүфрә дејил ки, һамының габағында ачасан...

— Нә демәк истадијини баша дүшмәдим.

— Сән Закирлә кәзирсән?

Мәһрибан өзүнү итирди.

— Нечә јәни кәзирәм?

Мәһбубә ајаг сахлајыб ачыглы-ачыглы деди:

— Валидә, кедәк!

Валидә Мәһрибанын голуну бурахды.

— Дајанын, мән онунла кәзмирәм... Амма бир нечә дәфә көрүшүб. заводу кәзмишик.

Мәһбубә тәһлилә башлады:

— Гыз ушағы, гәшәнк бир оғлана рошулуб һәр күн заводу кәзир...

— Өзү дә, оғланын иш вахтында!—дејә Валидә төләсик әләвә етди.

— Һә, оғланын ишдә олдуғу вахта. Сән билән, онлар нә мөгсәллә көрүшүрләр, Валидә?

— Мән билән, гыз да оғлан кими сех рәнси олмаг истајир...

Онлар сәс-сәсә вериб учадан күлдүләр.

— Күлмәјин, гызлар,—дејә Мәһрибан башыны галдырыб онлара бахды.—Мән бу иши һәләлик киз-линдә сахлајырдым...

Мәһбубә иччик һалда она тәрәф дөндү:

— Кизлиндә? Өчәб кизлин иш көрүрсән? Бүтүн завод сизин сөзүнүзү данышыр.

— Ејби јохдур, вахт кәләр тәкчә бизим завод јох, башга заводлар да сөзүмүзү данышар. Өзү дә тәк мәнин јох, сизин дә сөзүнүзү данышар.

Валидә чийиләрини чәкиб додагларынн бүзәдү:

— Бизә нә олуб ки? Ајдан арыјыг, судан дуру. Нә мән Ибадла кәздијими кизләдирәм, нә дә Мәһбубә Ханбала илә күсүб-барышдығыны. Биз иш вахты, чамаатын көзү габағында севкилимизлә әл-әлә вериб сехләри кәзмирик.

— Мән ону демирәм... Башга шеј дејирәм.

— Гызларын икиси дә бирдән сорушду:

— Нәји дејирсән?

— Мән Закирдән хәһиш еләмишдим мәни заводла таныш еласин. Мән өз ишимиздә јени бир үсул тәтбиғ еләмәх истајирәм.

Мәһбубә илә Валидә бир-биринә бахыб мәналы-мәналы гымышдылар. Мәһбубә сорушду:

— Көрәсән, о нә үсулдур? Биз дә билсәк олмаз?

Мәһрибан ејни тәккилә чаваб верди:

— Нијә олдур? Әввәл мән торхурдум ки, бу ишдән бир шеј чыхмаз. Амма нечә вахт тәчрүбә апардым, көрдүм ки, јахшы нәтичә верир.

Бу дәфә гызларын үзләриндәки етинасызлыгы марга әвәз етди.

— Биз өз кичик коммутатор отағымызда отуруб бүтүн заводу идәрә еләјирик. Заводумуз исә чох бөјүкдүр. Ишчиләр бир-биринә зәнк вурурлар. Бәзән онларын ишләри важиб олур. Биз исә лазым олан адамы тапа билмәјиб дејирик: «јохдур», «чаваб вермир».

Демәли, заводун иши ләнкијир, мәсәлә вахтыңда һәлл олунмур.

Бүтүн јолу Мейрибан јени үсулла ишләмәк фикринин бейниңдә нечә доғдуғуну, бу мәғсәдлә, заводун сехләрини, шө’бәләрини Закирлә бирликдә жәзиб онларын иши вә гаршылығлы әләгәсилә таныш олдуғуну ғызларә данышды.

Мейрибанын дедикләри аглабатан мәсәлә иди. телефончу ғызларын ишиндә јахшы дәјишикликләрә сәбәб ола биләрди.

Мәһбубә Валидәјә мә’налы-мә’налы бахыб ғымышды:

— Бурада дейибләр ки, «көч кәлди, тез өјрәнди».

Мейрибан онун сөзүнү қәоди:

— Јох, Мәһбубә, бу о гәдәр дә бөјүк бир јенилик дейил. Тәчрүбәли телефончуларын чоху бу чүр ишләјир. Амма онлар бу јолу әсас үсул кими, иш принсипи кими гәбул еләмәјибләр. Мәнә белә кәлир ки, бизим Симузәр бу үсулла ишләјир. О, чох тәчрүбәлидир, заводун ишинә јахшы бәләддир. Бу јолла ишләмәк она чох ади бир шеј кими көрүнүр. Јәгин елә фикирләшир ки, биз дә тәчрүбәләниб онун кими ишләјәчәјик, амма биз бу үсулу бир нечә аја, бәлкә лап бир аја өјрәнә биләрник...

Мейрибанын сөһбәти ғызларын шүбһәләрини дағытды. Онун изаһатыңдан ғызлар белә нәтичәјә кәлдиләр ки, Мейрибан, заводу вачиб бир ишлә әләгәдар оларағ кәзирмиш. Лакин һәм Мәһбубәјә, һәм дә Валидәјә бир шеј јенә дә ајдын дейилди...

Валидә илә Мәһбубә арабир јерләрини Чәмиләјә вериб истираһәт етдикләри вахтларда, Мейрибанын телефонда киминләсә узун-узалады данышдығыны мүшәһидә етмишдиләр. Белә дәғигәләрдә Мейрибанын көзләри күлүр, үзүндә хошбахтылик охунурду. Анчағ һеч нә өшитмәк олмурду, Мейрибан чох астадан данышырды. Әкәр Закирин јанына дүшүб заводу кәзмәсәјди, бәлкә дә онун телефон сөһбәти һеч кәсин дигәтнини чәлб еләмәзди.

Лакин Мейрибанла Закир кимсәниб бир адада јашамырдылар...

Бир дәфә Ханбала илә Мәһбубә булварда кәзәркән, чаван сөјүд ағачы алтындакы скамјада Мейрибанла Закири көрмүш вә сәссиз-сәмирсиз јанларыңдан өтүб кечмишдиләр. Чүнки Мейрибан дәрһал башыны Закирин синәсиндә қизләтмиш вә чалышмышды ки, ону танымасынлар. Мәһбубә, Мейрибанла Закири бир јердә көрдүјүнү рәғигәсинин үзүнә вурмамыш вә Мейрибан да елә дүшүнүшдү ки, Мәһбубә доғрудан да онлары көрмәјиб.

11

Мейрибанын јени иш үсулу һағгында тәклифи телефончулар тәрәфиндән ејни дәрәчәдә бәјәнилмәсә дә, сәнәтини севән, ишинә чидди јанашан, зәһмәтә гәтләшмагдан чөкнәмәтә телефончу ғызлар арасында гәбул олунмушду. Бу тәклиф завод ишчиләрини даһа чох севиндирмишди. Мүдирижәт, Мейрибанын чөкдији схем илә таныш олдуғдан сонра ону смета-ләјиһә шө’бәсинә көндәриб бөјүтмәләрини тапшырмышды.

Схем һазыр оландан сонра бир ғыз Мейрибана зәнк еләјиб ону өз јанына чағырды. Мейрибан јерини Чәмиләјә вериб смета-ләјиһә шө’бәсинә гәчди. Шүшәбәнд гапыны ачыб ишығлы отаға кирди.

Мүтәнәсиб бәдәни, шух кәјимли, ијirmi-ијirmi ики јашлы бир ғыз, узун, јарашығлы бармағлары арасында тутдуғу позанла схемин үзәриндәки карандаш хәтләрини силир, тушла чөкилмиш хәтләр даһа ајдын көрүнмәјә башлајырды. Схем чох гәшәнк чыхымышды.

Өз схемини бөјүдүлүб сәлигәјә салынмыш һалда көрдүкдә Мейрибанын үрәји фәрәһдән даға дөндү.

О, бөјүк разылығ һиссилә седи:

— Чох сағ олун! һеч билмирәм хәчаләтиниздән нечә чыхачағам!

Чертјоқчу ғыз ғәмәтнини дүзәлдиб үзүнә төкүлмүш сачыны элинин архасы илә керә атды. Чох көзәл иди. Онун көзәллији, өз ојнағлығы илә дәрһал дигәтти чәлб едән, һәмја «кәл-кәл» дејән көзәллиқди. Бу, заводда чох чаванларын үрәјинә од салан, фикирлә-

рини чашдыран, узагдан-узага өзүнө тәслим едән вә бундан фазз алан Зәрәнкиз иди.

О, Мейрибаны тәпәдән-дырнага гәдәр сүзүб, аһән-киндән ришхәнд дујулан бир сәслә сорушду:

— Схеми өзүн чәкмисән?

— Јох, көмәк еләјибләр.

— Қим?

— Бир нәфәр.

Зәрәнкиз Мейрибаны јенә сүздү:

— Билмәк олмас «бир нәфәр» кимдир?

— Нијә олмур?—дејә Мейрибан тәмкинлә чаваб верди.—Закир Чалалов.

Зәрәнкиз диксинди.

— Ким?

— Закир Чалалов.

— Дөрдүнчү сехин рәиси?

— Нечә мәжәр?

— Неч... Адын нәдир?

— Мейрибан. Бәс сизинки?

— Зара.

Мейрибан бүрмәләнмиш схеми Зәрәнкиздән алыб бир даһа тәшәккүр етди вә тәләсик гапыја сары кетди.

— Бир дәгигә,—дејә Зәрәнкиз ағаппаг толларыны синәсиндә чарпазлајыб дөшүнү габартды.—Дејәсән Закирлә о сөз нә?

Мейрибан тәәччүб вә тәрәддүлә сорушду:

— О нә демәкдир?

Зәрәнкиз јумру, еһтираслы додагларыны бүзүб күлүмсүндү:

— Һм... Нечә јашын вар?

— Он сәккиз.

— Бәс нијә өзүнү билмәмәзлијә вурурсан.

Мейрибан она чидди бир нәзәрлә бахыб чаваб верди:

— Нә демәк истәјирсиниз?

Зәрәнкиз гәһгәһә чәкди:

— Чалышын ушағыныз олмасын!

Мейрибан гыпгырмызы гызарыб Зәрәнкизин бө-јүтдүјү схеми столун үстүнә туллады вә өз чәкдији

схеми көтүрүб ичәридән чыхды; шүшәбәнд гапыны елә чырлды ки, аз галды шүшәләри төкүлсүн.

Зәрәнкиз күлүрдү.

Сонраки көрүшләрә Мейрибан Зәрәнкиз һаг-гында Закирә бир кәлмә дә демәди. Зәрәнкизин сөз-ләрини дилинә кәтирмәкдән утанырды. Јакин бу бәр-дә сөһбәт ачмаса да, үрәјинә дүшән халдан јенә дә онун көзләринә күмлә һисс олунан бир кәдәр гон-мушду. Бу кәдәрлә јанашы Мейрибаның севинчи дә варды. Гызлар онун схеми илә таныш олур, нөвб-ләрдә ишләјән телефончулар онун тәклифи етдији үсулла ишләмәјә башлајырдылар. Бу үсулун јайыл-масына Мейрибандан даһа артыг Симүзәр чан јанды-рырды. О, Мейрибаның тәклифини һәлә дә баша дүш-мәјән, јахуд тәнбаллик едиб әһәмәтә гатлашмаг истә-мәјән гызлара бу үсулла ишләмәјин хејирли олдуғуну гандырырды.

Заводун дивар гәзетинә Мейрибаның һаггында бир мәгалә дә јазылмышды. Кичик коммутатор отағын-да ишләјән бу гызын ады нинди бөјүк заводда һәмјя мәлум иди. Телефончуларын ишиндәки јүксәлиш ај-дын һисс олунурду. Телефонла истәнилән адамлары тез тапмагла иш вахтынын гүјмәтли дәгигәлеринә гә-наәт олунурду.

Закир бир-ики дәфә көрүшә кәлмәминши. Мейри-бан онун нә үчүн кәлмәдијинин сәбәбини сорушдугда Закир: «Вачиб ишим олду», јахуд «Профессорла кө-рүшү ишләмәли олдум»,—демиши. Сон вахтлар он-ларын көрүшләрн әввәлки кими узун сүрмүрдү. За-кирин тез-тез саата бахдығыны көрән Мейрибан бир-инчи олараг ајага галхырды. Белә һалларда Закир онун бир аз да отурмасыны тәкид етмирди...

Бир дәфә јенә дә Мейрибан ширин сөһбәт еләдији валт Закир саатына бахды вә гыз дәрһал сәсини кә-сип ајага галхды. Закир нәдәнсә јериндән тарпон-мәди. Мейрибан сорушду:

— Саһа көрүшәјикми?

— Јох

— Нијә?

Закир ајага галхыб сигарет јандырды.

— Жадыңыздадырмы, мөним башымы сыгалладыңыз, сорушдунуз ки, «тээсәнми, тэчрүбэјами кэлми-сэн?»

— Бу саат, гызым, мөним жадыма неч нэ кэлмир.

— Мән Меһрибанам, Имамверди әми, телефончу-јам.

— Телефон апаратларынын һамысыны чыхарыб апардылар. Биз даһа сөнинлө данышмајачагыг.

— Ејби јохдур, тээәларини гојарлар. Тээә гурғу тикиләндән сонра, биз јенә бир-биримизин сөсини ешидәчөјик. Мән һәким Дадашын сөсини о саат таныјырам. Елө ки, һәким Дадаш дејир: «Гызым, башына дөнүм, филан јери вер»,—о саат баша дүшүрәм ки, мәсәлә вачибдир.

Һәким Дадаш күнөшдән јанмыш вә бу саат үстүнә төкүлмәкдә олан тоздан бозармыш башыны ағыр-ағыр тәрпадиб деди:

— Даһа бизим сәсимизи ешитмәсән, гызым. Бизим сәсимиз сөнин дә јадындан чыхачаг...

Меһрибан өзүнү күлүмсәмәјә мөчбур едәрәк деди:

— Сиз нә данышырсыныз, һәким Дадаш? Сиз нә гәдәр сәнәткарын мүәллими олмусуруз. Бу гурғуда тэчрүбә кечән чаванлар сизи неч уундармы? Мәкәр онларын сәси сизин сөсиниз дејил? Бу саат кәрәк өзүнүзү ән хошбахт адамлар һесаб едәсиниз. Мәкәр о бири сөхләрдәки гурғулар да сизин дејилми? Орада ишләјәнләрин чоху сизин тәрбијонизи алан сәнәткарлар дејилми? Елө бу тээә гурғуда да сизин бөјүтдүјүнүз чаванлар ишләјәнчәккәр. Дәфәләрлө ешитмишәм ки, чаванлар өзләрини нишан верәндә «мән һәким Дадашын, Имамвердинин јанында тэчрүбә кечмишәм»—дејибләр.

Дејәсән Меһрибан бу ушаг гәлбли гочаларын үрәкләринә јол тапа билмишиди. О, даһа һәвәслә вә учадан сәсләнди:

— Бу тозун-торпағын алтында отурмағын, бу чүрүк, көһнә даш-дивара бахыб эзаб чәкмәјин нә мәнасы вар? Дурун кедәк...

Гочаларын јорғун көзләриндә ејни суал доғду: «Һара?»

— Кәлин сөхләри, гурғулары көзәк. Орда сизин шакирдләриниз ишләјирләр. Инди онларын да шакирдләри вар. Сиз даһа бабасыныз...

Меһрибан әрқјана бир һәрәкәтлә гочаларын әлләриндән тутуб ајаға галдырды вә онлары чәкә-чәкә һәјәтдән чыхартды.

Үчүнчү гурғунун һәјәтиндән јени, дәһшәтли бир курулту ешидилди. Имамверди ајаг сахлады.

— Очаглары да сөкдүләр,—деди. Дөнүб гурғуја гәјытмаг истади. Лакин ағыр-ағыр кәлән систери гатары онун јолуну кәсди. Паравозчу папаг еләјиб чығырыды:

— Салам, Имамверди! Һәким Дадаш, кеф-һал?

Гочалар бу адамы танымадылар, динмәзчә башларыны тәрләтдиләр. Нефт мөһсуллары дашыјан систери гатары чох узун иди. Имамверди кери гәјытмаг үчүн чох көзләмәли олду. Гатар кечиб кетди, амма Имамверди көһнә гурғусуна гәјытмады...

12

Меһрибанын бу заводда күндән-күнә артан достлары, танышлары башга-башга тәбиәтли адамлар олсалар да, онлары бирләшдирән бир чәһәт вар иди: һамысы нәчиб, хейрхәһ адамларды. Бүтүн заводда јалныз бир нәфәрин адыны ешидәндә Меһрибанын үрәји сыхылыр, нараһатлыгла дөјүнүрдү. Бу, Зәрәнкиз иди.

Нә үчүн Меһрибан Зәрәнкизи севмәмәјә башламышды? Бу, ојаг, көзәл, һәм дә ачыдил гызла илк танышлығын тәсириндәнми доғурду? Јохса башга, чидди бир сәбәб варды? Һәр һалда Меһрибаны нә исә горхутмушду. Дүздүр, Закир чох дәјишмишиди. Амма Меһрибан бу дәјишклијини сәбәбини тикилчөк јени гурғунун ишләрилә әлагәләндирирди. О, һисс едирди ки, бу јени гурғу, Закирин дедији кими, бу јени «јығ-чам завод» онун севкилиси үчүн нә гәдәр эзиз, нә гәдәр гиймәтлидир. Белә исә, Меһрибан өзүнү кимдән горумалы, киминлө вурущамалы, өз сәәдәтини кимдән мүдафиә етмәли иди. Сон замаңлар Меһрибанын үрәји нә үчүн белә тез-тез нараһатлыгла чырпынды?

Зэрэнкиз Мейрибанла бир вахтда ишэ гәбул олу-
мушду. Елә һәмин күн дә Закир онунла таныш ол-
мушду.

Профессор Мәнсуровун кәшф етдији јени нефт
мәһсулу үчүн тикилөчөк гургу һаггында сөһбәт о
вахтдан башланмышды. Закир меймарла биркә иш-
ләјир, она лазым олан чертјожлары һазырлајыр, сме-
та-лајиһә шө'бәсинә кәтириб үзүнүн көчүрүлмәсини
хәһиш едирди.

Бир дәфә о, јенә дә смета-лајиһә шө'бәсинин шү-
шәбәнд гапысыны ачыб ичәри кирди. Раисин отагына
кечмәк истәркән елә бил нә исә ону тутуб сахлады.
Закир кери ганрыландә көзләри, зөвглә кејинмиш
көзәл Зәрәнкизин сојут бахышы илә растлашды. О,
әһтирамла салам вериб, гызын ким олдуғуну сору-
шмак истади. Лакин Зәрәнкиз ејни сојут ифадә илә
«әлејк» дејиб чертјож тахтасына сары әјилди. Закир
бир нечә санијә динмәзчә она бахды. Сонра гәти ад-
дымларла шө'бә раисинин јанына кетди.

Шө'бә раисин Зәрәнкизи чағырыб, Закирин кәтир-
дији чертјожларын үзүнү чыхармасыны тапшырды.
Зәрәнкиз чертјожлары Закирдән алыб нә үчүнсә на-
разы нәзәрләрлә ону сүздү вә отагдан чыхды. О күн-
дән сонра Закир бураја ајаг ачды, чүрбәчүр бәһанә-
ләрлә һәр күн кәлиб-кетмәјә башлады. Зәрәнкиз һә-
мишәки кимн чидди вә мүтәкәббүр еди. Бир дәфә о
Закирин үзүнә бахыб гәти, һәм дә сојут бир ифадә
илә деди:

— Сиз бура тез-тез кәлмәјә башламысыһыз, јол-
дәш Чалалов.

Закир өзүнү итириб, тикилөчөк јени гурғунун иш-
ләриндән, бу ишләрин вачиблијиндән, буна көрә дә
өзүнүн раһатлыг билмәдијиндән данышды. О өзүнү
санки бу гызын гаршысында тәмизә чыхартмаға ча-
лышырды, лакин Зәрәнкизин динләмәк истәмәдијини
көрүб пәрт бир һалда отагдан чыхды.

Зәрәнкиз өз гәләбәсиндән һәзз алырды. О, заво-
дун адамлары илә әтрафлы таныш олмағы, бу адам-
лары зөвгүнә ујғун саф-чүрүк едиб, јахшыларыны
өзүнә әсир етмәји гәрәра алмышды. Закир биринчи
күндән онун хошуна кәлмишди. Амма, тәләсмәк истә-

мирди. «Бәлкә бурда Закирдән дә јахшысы вар?»—
дејә фикирләширди. Зәрәнкиз кет-кедә белә гәрәра
кәлди ки, һамыдан чох онун руһуну, зөвгүнү гәһраан
јенә дә Закирди.

Инди Закир чертјожларыны смета-лајиһә шө'бә-
синә катибиндән көндәрирди. Зәрәнкиз дә бөјүк әһти-
јат вә һилә илә Закир һаггында бә'зи мә'лумат гопа-
ра билмишди; өјрәнмишди ки, Закир заводун көркәм-
ли ишчиләриндән, истә'дадлы сех рәисләриндән бири
сајылыр. һәм дә субајдыр.

Бу о күнләр иди ки, Закирлә Мейрибан өз севим-
ли скамјаларында көрүшүб хәјала далыр, бир-бири-
ни севдикләринә анд ичир, өзләрини јер үзүндә ән
хошбахт адам сајырдылар.

Билгејс халанын көзләнилмәдән Мейрибаны көс-
тәриб «адахлыһандыр?»—дејә Закирдән сорушдуғу күн-
дән бир һәфтә табаг, Зәрәнкиз үзүнү көчүрдүјү черт-
јожлары Закирин јанына апармышды. О, сех рәисин
кениш, ишыглы отагына ајаг басдыгда, Закир
көзләринә инанмајыб јериндән галхды. Зәрәнкиз са-
лам вериб отаға нәзәр салды, пәнчәрәјә јахынлашыб
һәјәтдә учалан нәһәнк гурғулары сејр етди, үзүнү
Закирә чевирмәдән деди:

— Пәнчәрәһиз көзәл јерә ачылыр.

— Кишинни малы көз табагында кәрәк,—дејә За-
кир зарафат елади. Онун әсиндәки сојулугт Зәрән-
кизи һейрәтә салды.

Илк күнләр Закирин үрәјиндә бу гыза гаршы ојан-
мыш мараг өз һәвәс чохдан сөнмушду. Инди онун
үрәјиндә анчаг вә анчаг Мейрибан јашајырды. Инди
Закир бу гызла анчаг ишлә әләгәдар олараг, һәм дә
чох сојут данышыр вә елә бил онун көзәллијини көр-
мүрдү. О, чохларынын үрәјинә од салан Зәрәнкизә
гаршы лагејд иди! Зәрәнкиз әввәлчә һирсләнди, сон-
ра үрәјиндә Закирә күлдү вә әһтирасынын оду илә
бу гәшәнк оғланын сојут үрәјинин бузуну әритмәк,
өз әсирин еләмәк гәрәрына кәлди.

Һәмин күндән Зәрәнкиз мүхтәлиф бәһанәләр та-
пыб Закирин јанына кәлирди. Онун кејиндә әввәлк-
ки чиддиләк јох иди. Гәшәнк бојунуна гәдәр кип ба-
ланмыш палтарларынын јахасы кет-кедә ачылмаға,

эјиннө кејдији кофталары даһа шөффаф олмага башлајырды. Оуну чевик, ојнаг бөдөни санки эјиннө тарым чөжилмиш палтары партлатмаг вө бүтүн чыплаглығы илә Закирин көзлөрүни тамашдырмаг, ағлыны башындан чыхартмаг истөјирди. О, үзүнү көчүрүб кәтирдиди чертјожлары Закирин столунун үстүнө атыр, өзү дө һамин стола дирсакләнирди. Закир истәр-истәмәз онун шөффаф нејлон кофтасынын ачыг жахасыны, жарымчыплаг дөшлөрүни көрүрдү. Бел вөхтларда Зәрәнкиз куја диксиниб, дикәлир вө: «Бу күн јаман истидир»—дејирди.

Закир өзүнү инандырмаға чалышырды ки, онунла Зәрәнкиз арасында һеч бир үнсјјәт ола билмәз. Амма өзү дө һисс етмәдән һәр күн онун кәлмәсини, зәнк вурмасыны көзләјир, арузалајырды. Зәрәнкизин ики-башлы сөзләри, мә'налы тәбәссүмләри, ојнаг бөдөни, бахышы, дурушу, тәрпәниши Закири чашдырмаға, фикрини азыдырмаға башлајырды. Бунунла бәрәбәр о, бүтүн варлығы илә, Мәһрибана бәсләдиди һиссләрин бакирәлијини горумага чан атырды. Мәһрибан хәјал кими ширин, булаг сују кими саф вө сәрин, Зәрәнкиз һәјатын өзү кими чошгун вө чәзибәдар иди. Мәһрибан нәчиб һиссләр доғурурду, Зәрәнкиз чошгун еһтирас...

Бу фикирләр вө дујғулар Закирин Мәһрибанла мүнәсибәтиндә мөзәјән мүтәрәддидлик јаратмышды. Елә бу сөбәбдән дө Билгејс хала Мәһрибаны көстәриб «адахлындыр?»—дејә сорушудгда о, «адахлым дејил»—дејә чаваб вермишид.

Дахилиндә кедән бу гәрибә мөбаризәјә сон гојмаг гәрарына кәлән Закир бир күн Зәрәнкизә деди:

— Ханиш едирәм, буцдан сонра чертјожлары кәтирәндә кәтибәмә верәсиниз.

Зәрәнкиз тәәччүблә сорушду:

— Нә үчүн?

— Сиз бура чох тез-тез кәлирсиниз.

Зәрәнкиз пәрт олса да, өзүнү о јерә гојмады, чијини атыб кулүмсүндү:

— Иш тапшырмајын, кәлмәјим.

— Сизи завода ишләмәк үчүн көтүрүбләр. Јени турғуларын тикилмәсилә элагәдар олараг, ишиниз даһа да чохлачар.

— Бәс нә тәһәр еләјәк?—дејә Зәрәнкиз чидди бир сәслә сорушду.—Ахы көндәрдијиниз чертјожларда бә'зән анлашылмаз шөјләр олур. Мән тәзәјәм, мәсләһәтләшмәк лазым кәлир.

— Елә ки, вачиб ишиниз олду, зәнк вурун, кәлим. Закир чертјожлары дәмир кассаја гојуб бағлады. Зәрәнкиз көзлөрүни онун күрәјинә анләјиб, инчи бир сәслә дилләнди:

— Сағ олун.

Закир кери дөнмәди. Зәрәнкиз кетди.

Ишин ахырында Зәрәнкиз зәнк вуруб шикәјәтләндә ки, онун чөкдиди чертјожларда анлашылмаз шөјләр вар.

— Сабаһ кәлиб бахарам,—дејә Закир дәстәји асды.

Зәрәнкиз јенә зәнк еләди.

— Мән ахшам бурда гәлыб ишләмәк истәјирәм,— деди.—Кәлирсиниз, инди кәлин.

— Гој јени нөвбә ишә башласын.

Икинчи нөвбә ишә башлаған кими Закир сметәләјинә шө'бәсинә тәләсди. Шүшәбәнд гапынын дәстәјиндән јапышыб ајаг сахлады, фикирләшди: «Бәлкә ичәри кирмәјиб бурадәнча гајыдым?» Елә бил, Закирин бир атымылыг барыты варды. Бу барыты да баяг атыб өзүнү мүдафиә еләмишид...

Зәрәнкиз ону инчик, һәм дө мүт'и бир нәзәрлә гаршылады. Закир ади бир ишкүзарлығыла тахтаја јахынлашыб сорушду:

— Нәји баша дүшмүрсүнүз?

— Бу боруларын киришиндәки өлчү илә чыхышындакы өлчү дүз кәлир,—дејә Зәрәнкиз чертјожлары ачды.

Онлар, тахтанын үстүнә дирсакләниб өлчүләри јохламага башладылар. Тахта о гадәр дө енли олмадығындан, онлар чијин-чијинә дајанмышдылар. Чыплаг голлары бир-бирини һәрарәтини һисс едирди. Нәдәнсә бир мүддәт һеч бири данышмады. Чертјожлардакы

хәгләр Закирин көзләри гаршысында бир-биринә гарышды. Нәһәтәт о, өзүнү әлә алыб дилләнди:

— Һәр шәј дүздүр. Белә дә олмалыдыр.

Зәрәнкиз она бахмадан сорушду:

— Ахы нијә?

— Чыхыш јериндә борулар даралмалыдыр ки, тәзјиг артсын.

Закир Зәрәнкизә бахмагдан еһтијат едирди.

— Башга ајдын олмајан бир шәј јохдур ки?

— Вар,—дејә Зәрәнкиз ону бир даһа чертјож тахтасынын јанына дә'әәт етди.

Јенә дирсәкләнди. Тахта санки бу дәфә даһа да даралмышды. Зәрәнкиз башыны Закирин сифәтинә о гәдәр јахынлашдырмышды ки, сачлары онун јананыны, бојунуну галдырлајырды.

— Бу мәним үчүн ајдын дејил.

— Бурда нә вар ки? Борунун ичәрсиндән башга бир бору кејир.

— Бәс бу?—дејә Зәрәнкиз әлини онун чијнинин үстүндән узадыб, кәнардакы чертјожу көтүрдү, онуң диң дөшләри Закирин күрәјинә сөјкәнди.

Јох, даһа бу әзаба дөзмәк мүмкүн дејилди. Закир удгунду, өзүнә јад кәлән боғуг, титрәк бир сәслә хырылдады:

— Бу нә ојундур мәним башыма кәтирирсиниз?

Зәрәнкиз гәләбә чалдыгыны һисс едиб күлүмсүндү. Ирадәсини итирмәјә башламыш Закир ачиз, һәм дә өткәм бир ифадә илә сорушду:

— Мәңдән нә истәјирсиниз?

Зәрәнкиз гашларыны тәәччүблә галдырыб сағ чијнини чәкди:

— Мән? Сиздән?—О гәһгәһә чәкиб күлдү.—Сиз ушагысыныз! Кедин!

Закир кетмәди, о, гәзәб вә еһтирасдан думанланмыш көзләри гаршысында анчаг Зәрәнкизи, онун еһтираслы додагларыны, габарыг синәсини, гәһгәһәдән титрәјән гывраг бәдәнини көрүрдү. О, санки гәзәб вә еһтирасыны сөндүрмәк үчүн Зәрәнкизә јахынлашды. Лакин Закирин бу һәрәкәти Зәрәнкизи горхутмады. О, әлләрини дал тәрәфдән тахтаја сөјкәјиб башыны кери атараг күлүрдү. Закир чылғын бир һәрәкәтлә

ону голлары арасына алыб, чылпаг бојунуну өпмәјә башлады. Онларын ағырлығына таб кәтирмәјән тахта јериндән ојнајыб диңкәлди. Закирин чәкдији чертјожлар сүрүшүб јерә төкүлдү. Лакин онлар буну дујмадылар, онлар бир-биринә сарылыб гырылыр, чертјожлары тапдалајырдылар...

Ахшам дүшмиш, завод һәјәтиндә шығылар јанмышды. Зәрәнкизин иш отагы исә гаралыг иди.

Онлар араландылар. Зәрәнкиз әлләрини онун синәсинә дирәјиб шылтаг бир һәрәкәтлә өзүндән кәнар етди, күсмүш ушаглар кими додагларыны бүзүб, куја утанараг деди:

— Чых кет!

Онун сачлары дағылыб үзүнә сәпәләнмишди.

— Кет!—дејә гыз, һәлә дә мәст һалда додагларыны бүздү.

— Бунун ахыры нә олачаг?—дејә Закир боғуг бир сәслә сорушду.

— Билмирәм.

— Сән мәним ағлымы чашдырмысан. Белә кетсә, биз...

— Горхма,—дејә Зәрәнкиз көзләрини јумуб пычылдады.—Мәним әрим вар...

...Бу вахт, дәннiz сәһлилиндә, сөјүд ағачы алтындыкы скамјанын јанында, суларын пычылтысыны динләјән Мәһрибан, үрәк дөјүнтүсү илә көзүнү јола диңкиб Закирин көзләјирди. О, чоһ көзләди... чыхыб кетди.

Закирә елә кәлирди ки, Зәрәнкизлә әлагәсин ону тезликлә ијрәндирәчәк вә севкиниз, мәнәһбәтсиз башламыш бу әлагә тезликлә дә гуртарачаг. О, Мәһрибанла бағлы олан саф дүјгү вә һиссләрини горујуб мүнәфизә етмәјә, јашатмаға чалышырды. Буна көрә дә, бу әһвалатлардан хәбәрсиз олан Мәһрибанла јәнә дә көрүшүрдү. Лакин, араларында јердән-көјә гәдәр фәрг олан ики гызла һәр күн көрүшмәк Закири чәтин, чыхылмаз вәзјјәтә салырды. Мәһрибан она үрәјини, арзуларыны, һәјәтыны етибар етмиш, Зәрәнкиз исә өз бәдәнини, еһтирасларыны она вермишди. Закир, нә ону сәррастлыгга тора салан Зәрәнкиздән, нә дә

мүлајим, сәдагәтли Мәһрибандан әл чәкә билирди. Вәзијәт кет-кедә мүрәккәбләширди.

Зәрәнкиз һисс едирди ки, Закирә тамамилә саһиб ола билмәмишдир. О, Закирин гәлбинә дә һаким олмаг истәјир, бунун үчүн әлиндән кәләни әсиркәмирди. Мәһрибанла таныш олдуғу илк көрүшдән сонра, Зәрәнкиз, Закирлә бу хырдача гызын арасында нә исә инчә бир үнсизгәт олдуғуну дүмушду. Закир кими оғланын, ади бир телефончу илә јахынлығы Зәрәнкизи нараһат едирди. Одур ки, Закирлә һәр көрүшәндә Мәһрибанын ардынча зәһәрли охлар жағдырырды ки, булар да Мәһрибана јох, Закирә дәјиб үрәјини зәһәрләјирди...

Зәрәнкизин јахын рәфигәлериндән бири кино-театрда кассир ишләјирди. О, ахшамлар ачары Зәрәнкизә вериб ишә кедирди. Онун кичик, сәлигәли отағы Зәрәнкизлә Закирин көрүш јери олмушду. Профессорла, ме'марла ишләјәчәјини бәһанә едиб Мәһрибандан ајрылан Закир бураја тәләсирди.

— Јенә нијә кечикдин?—дејә Зәрәнкиз һәр дәфә Закирдән сорушур, синәсини онун синәсинә дирәјиб көзләринин ичинә бахыр вә өзү илә Мәһрибанын әтрини кәтириб-кәтирмәдјини јохламаг үчүн палтарынын јахасыны ијләјирди.

Закир һәр дәфә јени бәһанә тапыр, јаваш-јаваш јалан данышмаға адәт еләјирди. Лакин Зәрәнкиз һәр сөзә инанан гадынлардан дејилди. Бир дәфә о, бүтүн ишыглары јандырыб Закирин гаршысында дајанды вә гәзәбдән парылдајан көзләрини она дикиб деди:

— Ја мән, ја да о донузанғурду! Дә көрүм о сәнин үчүн нәјиндән кечиб? Сәнә нә јахшылыг еләјиб? Мән үрәјим, бәдәними, варлығымы сәнә тәслим етмишәм! Мән сәни севдјими сүбәт елмишәм.—Зәрәнкиз гејзлә әлини атыб кәјнојинин јахасыны чырды, чылпаг си-нәси, гәзәбдән даһа да јумруланмыш додаглары, одлу көз јашлары, чазибәдар бәдәни бир даһа Закирин ағлыны чашдырды.

— Ја мән, ја о!
Закир бир мүддәт даныша билмәди. Сонра гәти бир һәрәкәтлә башыны галдырыб деди:

— Сән!

Бу ахшам Зәрәнкиз Закирин үрәјинә дә һаким олду. Мәһрибанла нечә таныш олдуғуну, онларын арасында баш верән әһвалатлары данышмасыны Закирдән тәләб етди. Закир утана-утана һәр шеји данышды. Даныша-даныша елә бил бу вахта гәдәр үрәјиндә јашатдығы нәчиб һиссләрлә видалашырды. Һәтта, көрүш јерләрини—сәјуд ағачынын алтындакы скамјаны да нишан верди.

Зәрәнкиз сабаһ ахшам онунла һәмин скамјадә көрүшмәк истәдјини билдирди.

— Бунун нә мө'насы вар?—дејә Закир наразы һалда сорушду.

— Мән истәјирәм ки, һәр шеј мәним олсун, О скамја да!

— Бу шылтаглыгдыр.

— Әкәр мәни севирсәнсә...

Закир гашларыны чатыб, динмәди. Зәрәнкиз ондан әл чәкмәди:

— Күман едирәм мәнимлә адам арасына чыхмагдан горхмурсан?

— Мән һеч бир шејдән горхмурам.

— Демәли, сабаһ ахшам һәмин јердә...

13

Завод ишчиләри арасында даһа да севилән Мәһрибан пешәкар бир телефончу олурду. Кичик коммуна-тор отағынын диварлары елә бил күндән-күнә кениш-ләнәрәк, Мәһрибанын дүңја бөјдә тәсәввүр етдији бүтүн заводу әһатә едир вә бу хырдача гыз нәнки иш-ләдји заводун һәр кушәсинә, һәтта заводун адамларына да јахындан бәләд олурду. О, бу заводун адамларыны бөјүк бир аиләнин үзвләри кими севмәјә башлајырды. Амма һеч хәбәри јох иди ки, онун сөһбәти чох-чох узагларда кедир.

Лакин бир дәфә...

— Үчүнчү... Мәһрибан? Мәнәм.

— Салам, гызым. Мән Закирин анасыјам.

Мәһрибанын үрәји чырпынды, јанаглары гызарды,

— Бујурун, Сүрәјја ханым.

Женә дә јумшаг, тәмкинли сәс ешидилди:
— Биз гүјаби таныш олмушуг, еләми?
— Мән сизи динләјирәм, Сүрәјја ханым.
— Мейрибан, хәниш едирәм, ахшам зәһмәт чәкиб
бизә кәләсән.

— Нә олуб?
— Неч бир шеј, гызым. Мән дә, Закирин атасы да
хәниш еләјирик ки, ахшам биздә оласан.

— Ахы нә мүнәсибәтлә?
— Неч бир мүнәсибәт-зад јохдур, гызым. Отуруб
чај ичәрик, сөһбәт дәрәик, вәссалам. Көзләјирик, гы-
зым. Евимизи таныјырсаымы?

— Таныјырам... Амма мәни бағышлајым... кәлә
билмәјчәјәм. Бу ахшам дәрсим вар.

— Бу күн Камиллә мәним, Закирин атасыны деји-
рәм, јубилеј кечәмиздир. Тојумуздан отуз ил кечир.
Күман едирәм тәклифими рәдд еләмәзсән.— Сүрәјја
ханым әрклә әләвә елди:— Бир дә ки, әввәл-ахыр мән
сәни көрмәлијәм. Ешитдин? Көзләјирик!

— Јахшы.

Нөвбә гуртаран кимш Мейрибан мәктәбә кетди,
иши саат сонра дәрсдән гачды. Јолунун үстүндәки күл
мағазасына кириб бир дөстә бағлатдырды вә евә тә-
ләсди.

Ачыг мави рәнкли палтары учуз парчадан олса да,
Мейрибана чох јарашырды. Бу палтары дүнән тижкиб
гуртармышды. Закирлә кәләчәк көрүшләриндә кеј-
мәк истәјирди.

Евә кәлән кими Мейрибан палтарыны дәјишиб
күзкүнүн габағына кечди, өзүнү сәлиггәјә салмаға
башлады. Гәрибә бир һәјчән кечирирди. Нәдәнсә
Билгејс халаны хатырлады. «Адахлындыр?..» «Әкәр
мәни евләринә дә вәт едирсә, демәли...» Мейрибанын
көзләри гаралды, отаг башына һәрләнди.

«Доғруданамы мән бу гәдәр хошбәхт олачағам?»
Ахы нә үчүн дә олмайым? Мәкәр мәним буна һаггым
јохдурму?.. Бәс нијә мәни Закир өзү дә вәт еләмәди?..
Бәлкә онун һеч хәбәри јохдур ки, мән бу саат онлара
ғонаг кедирәм?.. Јох, бу ола билмәз. Јәгин ки, бу мә-
сәләни бүтүн аиләликлә, һолл еләјибләр... Орда, јә-
гин, башга ғонаглар да олачағ... Мәни онлара нечә

тәгдим едәчәкләр?.. Јәгин ки, дејәчәкләр: «Таныш
олун, бизим Закирин адахлысыдыр»... Јох, белә де-
мәзләр. Јәгин ки, бир гәдәр чидди, рәсми тәгдим едәр-
ләр: «Таныш олун, бу Мейрибандыр, бизим Закирлә
бир заводда ишләјир...» Сонра да бир-биринин үзүнә
бахыб хәфифчә күлүмсәрләр... Вәссалам.»

Мейрибан күлүмсүндү, гызарды... Сон дәфа үст-ба-
шыны көздән кечириб, дејсән, өзүндән разы галды.
Күл дәстәсини көтүрүб евдән чыхды.

Уча чугун дирәкләрдә чичәк кими ачылмыш ишыг
ләчәкләри, һүндүр евләрин үстүндә ал-әлван неон
лампалары илә ишыглаимыш рекламлар Бақынын
күчәләрини даһа да чаһ-чәләлди көстәјирди...

Мейрибан Сабир бағынын јанындан өтүб бир ан-
лыға, дишли гала диварлары гаршысында рәнкдән-
рәнкә бојанан фәвварәјә тамаша егди. Сонра јолуна
давам едиб, Карл Маркс бағына кирди, тәзә салын-
мыш хијабанларда ахшам кәзинтисинә чыхмыш кеј-
жимли-кечимли адамларын арасында көздән итди...
Ким исә ону саслади. Мейрибан дөнүб јан-јәрәсинә
бахды. Назилә һүсејнова иди.

— Һара белә?..

— Неч... узаг бир роһумум вар... Онун ад күнүнә
кедирәм. Бәс сән?.. Тәксән?

Назилә чашды. Дејсән, Мейрибаны сәсләдијинә
пешиман олмушду.

— Мән?.. Һә...— дејә узаглашмаг истәди. Лакин
елә бу вахт ким исә ону саслади: «Назилә!»

Назилә керн дөнмәди, лакин үзү о саат пөртдү.
Бастәбөј бир оғлан әлиндә ики ескимо тутуб адамла-
рын арасындан кечәрәк онлара сары ирәлиләјирди.

О, кәлиб чатанда Назилә дили долаша-долаша
деди:

— Јох, мән... мән тәк дејиләм. Таныш ол. Бу Фәх-
рәддиндир.

Мейрибан оғланла таныш олды. Фәхрәддин бојча
Назиләдән хәјли кичик иди. Амма, өзүнү чох шах ту-
турду.

— Фәхри, бу һәмән Мейридир. Һәр күн һаггында
сәнә данышдығым гыздыр.

Фәхрәддин балача бојуна јарашмајан јоғун сәслә
дилләнди:

— Чох шадам, Меһрибан бачым. Адынызы чох эшитмишдим, амма үзүңүзү көрмөмишдим...

О, элиндеки эскимоларын бирини Назилә, о бирини дә Меһрибана узатды. Меһрибан алмаг истә-мәди.

— Јох, чох сағ олун, мән жемирәм...

— Инчијәрәм, Меһрибан бачы...

Меһрибан алды:

— Чох сағ олун.

— Бура бах, Назы,—дејә Фәхрәддин ишкүзарлыг-ла дилләнди,—Меһрибан бачыны тојумуза чағырмағы ядындан чыхартама.

Назилә даһа да гызарды. Ахы о һәмишә дејирди ки, бу оғлан онун гардашыдыр. О, тәгсиркар адамлар кими Меһрибана бахды. Меһрибан ғымышды. Елә бил демәк истәјирди: «Мән чохдан һисс едирдим ки, бу оғлан сәнин гардашын дејил».

— Хошбәхт олун!—дејә Меһрибан онлардан ажрылды.

О, Закиркилин јашадығы тәзә, уча бинаја јетишип ајаг сахлады, дәсмалла әлләрини, додагларыны си-либ јухары галхды. Үчүнчү мәртәбәдә дајанып нәфәсини дәрди, сағдак гапынын үстүндә «К. М. Чалалов» јазылы бүрүнч ләвһәчизи көрдүдә үрәји һәҗә-чанла вурду. Дөнүб кери гачмаг истәди. Лакин јериндән тәрпәнә билмәди. Сүрәјја ханыма сөз-вермишди. Дәриндән нәфәс алыб гапыја јакынлашды, элини уз-дыб титрәк бармағы илә зәнки басды. Ичәридән га-дын күлүшү, киши сәси ешидилдири. Ким исә долгун сөслә учадан «Шаһ Исмајыл» операсындан Аслан шаһын аријасыны охујурду. Ајаг сәсләри гапыја јакынлашды. Ачар чыггылдады: Гапы ачылды.

Бојлу-бухунлу көзәл бир гадын Меһрибаны көрүб дурухду. Бу вәзијәт бир ан, анчаг бир ан чәкди.

Меһрибан јенә дә дөнүб пилләкәнлә ашағы гачмаг истәди. Амма һәмин сәнијә ешидилән јумшаг, мәлә-һәтти сәс ону дајандырды.

— Бујур, ғызым, сәһә еләмирәмсә, сән Меһрибан-сан?

Бу сәс Меһрибана чох таныш иди.

— Салам, Сүрәјја ханым.

— Салам, ғызым, сәни көрдүјүмә чох шадам!

Сүрәјја ханым Меһрибаны гучаглајыб ичәри чәк-ди. Меһрибан күл дәстәсини дәплизәкки долабачаны үстүнә гојду. Көзләрини Сүрәјја ханымдан ажыра бил-мирди. Неч демәк олмазды ки, бу чаван гадын отуз илдир ки, әрдәдир. Сүрәјја ханым чох јакшы ғал-мышды. Сәмада сүзән гарангуш ганадлары кими зә-риф гашлары, сағ чәһрајы јанаглары, гумрал көзлә-ринин меһрибан бахышы, башынын әтрафына сәлиги илә сарыдығы галын, шабәлди һөрүкләри вә сол тәрәфдән бу һөрүкләрә тахылмыш ағ, бајрам чичәји, Меһрибана сон дәрәчә хош кәлди. Амма, дејәсән, Сү-рәјја ханым бир аз көкәлмәјә башлајырды.

Сүрәјја ханым Меһрибанын чох хошунә кәлди, һәтта «каш-белә бир анам олајды»—дејә фикирләшиб һәсрәтлә көксүнү дә өтүрду.

Сүрәјја ханым исә, Меһрибаны көрүб үрәјиндә бир аз һејифсиләндисә дә, буну бирүзә вермәмәјә ча-лышды. Әввәлә, бу ғыза нисбәтән Закир даһа көзәл иди. Икинчиси, ахы Меһрибан лап ушаға охшајырды; өзү дә чох хырдача иди. Сифәти чиркин дејилди. Ам-ма, чох ади иди... Бәлкә, елә буна көрә дә, үрәјиндә доғмуш үмидсизлији кизләтмәјә чалышан Сүрәјја хан-ым, Меһрибана гаршы даһа артыг гајғы көстәрмәјә башлады.

— Сән бизә чох хош кәлмисән, ғызым... бујур ичә-ри...—О, Меһрибанын элиндән тутуб гонаг отағына апарды.—Таныш олун, бу Меһрибандыр!—дејә тән-тәнәли сурәтдә ону тәгдим етди.

Балкона ачылан гапынын јанында шаһмат ојна-јан көк, дазбаш киши ејнәјини галдырыб Меһрибаны диггәтлә сүздү вә чидан бир ифадә илә сорушду:

— Ады Меһрибандыр, јохса өзү?

Кениш ишыгы отағын ортасында ачылмыш сто-лун үстүндәки бәзәкли сүфрәдән кәнарда отурмуш гонагларын күлүшү ев јијәсинин шән гәһгәһәсинә гарышды.

— Ады да Меһрибандыр, өзү дә!—дејә Сүрәјја хан-ым үзүнү Меһрибана тутду.—Кеч, ғызым, бир-бир бизим достларымызла таныш ол.

Меһрибан отаға ани бир нәзәр салыб, билмәди кимдән башласын. Бурда һәр шеј зөвг илә сәһман олунмушду. Буфетин, сервандын, гәшәнк долабчаның үстүндә чүрбәчүр гижмәтли вазалар, хырдача һејкәләр гојулмушду. Буялары бир нечә ај бундан габаг Камил Чиндән кәтирмишди. Демәк олмазды ки, бурада һәр шеј аиләнин зәнкин, фираван јашамысыны нүмәјиш етдирмәк мејлине табе едилмишди. Әксинә, зәриф, инчә зөвг илә сәһман олунмуш бу отаг, һамынын руһуну вә зөвгүнү охшайырды.

Меһрибан, јемәк столуну јанындан кечиб дазбаш кишијә јахынлашды, хырдача әлини она узадыб адыны деди. Дазбаш киши јенә дә ејнәјини алына галдырыб өз адыны унутмуш кими, кәнарда отуран арвадына бахды, сонра бирдән бармағыны алына вуруб деди:

— Һә, Мирәлијев Гулам!.. Нечәдир, гызым, адым хошуна кәлдики?

Меһрибан күлүмсүндү.

— Елә өзүнүз дә хошума кәлирсиниз...—О, Мирәлијевлә үзбәүз отуруб шаһмат ойнајан кишијә сары дөндү. Кишини садә кәјиминдән һисс олунурду ки, бу адам да ев јијәсидир. О, чохдан сөнмүш трубкасыны ағзындан чыхарыб ајага галхды вә Меһрибаны дигтәтлә сүзүб әлини мөһкәм сыхды. Меһрибанын үрәји һәјәчанла дөјүндү. Она елә кәлди ки, бу саат әли Закирин еили пәнчәсиндәдир. Бојча Закирдән бир аз алчаг олса да, бу адамын мөрдәнә үзү, ачыг бахышы, хош тәбәссүмү Закири чох хатырладырды.

— Камил...

Закир јоргун олдуғу вахтлар онун да сәси белә хырылдајырды. Бу адамда, нә исә, бир бүтөвлүк, тәмкин вә дәрјәт дүјүлурду. Өзү дә мөһкәм голлары вар иди. Меһрибан һәја илә өз адыны деди:

— Меһрибан.

Бајаг пиано јанында дајаныб охујан киши, профессор Мәнсуров иди. О, Меһрибанла әл тутуб, мәналы-мәналы гымышды.

— Биз чохдан танышыг,— деди.

Мәнсуровун бығ јери тәзәчә тәрләмиш он алты јашлы оғлу, сол әлилә сачыны кери дарајыб, сағ әлини тыза узатды.

— Осман!..—О әтли-чанлы, нәчиб сифәтли арвады кәстәриб әләвә етди:—Анамла да таныш олун.

— Сәлтәнәт...—дејә Османын анасы, бә'зи бақылы гадынлар хас олан гајда илә, анчаг бармагларынын учларыны Меһрибанга узатды.

— Инди дә, мәним гәниммлә таныш ол, гызым,— дејә Мирәлијев көзүнү шаһмат тахтасындан ајырмадан дилләндә,—мәним башымда бир дәнә дә түк гојмајан Кәблә Ниса илә!

— Кәблә Ниса сәнин рәһмәтлик нәнәндир!—дејә үзүкүләр гадын о саат әриниң чавабыны верди.—Сән анадан олан күнүндән башында бир дәнә дә түк јох иди. Мәндә нә тәгсир вар?!

Јенә дә күлдүләр. Меһрибан бу гадынла да таныш олду.

— Мәләк!—дејә гадын күлүмсүндү.

Меһрибанын көзләри дөрд иди. Јәгин ки, инди Закир дә, отагларын бириндән чыхыб она јахынлаша чаг, садам вериб өз јанында отурдачагды. Меһрибан кәчиб кәнардакы креслоларын бириндә отурду вә мусигини динләмәјә башлады. Осман чох мөһарәтлә чалырды. Дејәсэн һәм анасы, һәм дә атасы бу истәдадлы оғлан илә фәхр етирдиләр. Бурда һәр шеј, һәр шеј Меһрибанын хошуна кәлирди. Амма, бирчә шејә көрә онун үрәји никаранчылыг кечирирди. Закир нијә јох дур?

Әлиндә долма илә долу булул кәтирән Сүрәјја ханым кишиләрә сары дөндү:

— Даһа бәсдир, бағлајын клубу орда. Кечин сүфрә башына...

— Гуртараг?—дејә Камил сорушду.

— Тәслим ол, гуртараг...

— Ојун һеч-һечә гуртармалыдыр.

— Елә шеј јохдур!—дејә Мирәлијев е'тираз етди.

Дејәсэн о, мүдбаһисә еләмәји чох сеvirди. Камил динмәзчә һәм онун, һәм дә өз јеринә ойнајыб ојунун һеч-һечә гуртарачағыны сүбүт етди. Мирәлијев көксүнү өтүруб ајага галхды.

— Јахшы, бэс бизим өзү мейрибан, ады Мейрибан ханым није чэкиб өзүнү кэнара?

— Јерим јахшыдыр.—дејэ Мейрибан утана-утана чаваб верди.

Камил исэ динмир, јенэ дэ эввэлки кими она дигтэглэ бахырды.

— Бу ахшам Мейрибан ханым мэним јанымда отурмалыдыр.—дејэ Мирэлијев гэт етди.

Мэнсуrow башыны булады:

— Көһнэ достларыны гојуб сэнин јанында није отурур?

— Хејр, Мейрибаны өз јанымда отурдачагам,—дејэ Сүрэјја ханым гызы гучаглады.

Мүбанисэ башланды. Мэнсуrow эллэрини галдырыб сас-күјү дајандырды.

— Кэлин бу мэсэлэни мэнтиг јолу илэ һэлл едэк. Биз һамымыз, нечэ дејэрлэр, чүт кэлмишик. Амма бурда тэх оланлар да вар. Мэсэлэн, Осман даһа јекэоғлан олуб. Бу күн-сабаи паспортуну да алыб гојачаг чибинэ. Мейрибаны Османла јанашы отуртмалыыг.

Бу «чэтин» мэсэлэ дэ һэлл олунду. Осман јенэ дэ, сол элилэ сачыны кери дарајыб, алт додағыны дишлэди. О, бир гэдэр сыхынты кечирир, дејэсэн, өзүнү бу гызын јанында бөјүк кими апармаға, бир нөв, өзүнү көстэрмэјэ чалышырды. Бајатдан каһ пианоја јахынлашыб ајагүстү бир эли илэ нэ исэ чалыр, каһ да отағы кэзиб, сэрраф адамлар кими, Чин миниатүраларына тамаша едир, радиоғбуледицини гурдалајыр, арабир дэ Мейрибана кезалты нэзэр салырды. Буну һисс едэн Мейрибаны күлмэк тутмушдуса да, о, өзүнү чидди сахламаға чалышырды.

Онлары бир-бирилэ јанашы отуртдулар. Габ-гачач сәси, чэнкал-бычаг чинкилтиси ешидилмэјэ башлады. Осман Мейрибанын үрэји нэ истэдијини сорушур, сүфрэ башында бармаға шеј көстэрмэјин мэслэһэт көрүлмэдијиндэн хэбэрсиз олан Мейрибан исэ бармағы илэ, дондурулмуш балығы, јахүд салаты көстэриди. Лакин онун һэрэкотлэри о гэдэр дэ зэриф вэ-тэбни иди ки, ришхэнд ојатмағ эвэзинэ, һамынын хошуна кэлирди. О, бүтүн бу дадлы јемэклэри бэјэнсэ-

дэ, аз јејирди. һэм дэ она көрэ јох ки, утанырды, үмү-мијјэтлэ чох јемэјэ адэт етмэенишди.

Мэнсуrow ајаға дуруб бэдэсини галдырды. һэлэ-али мэктэбдэ таныш олуб бир-биринэ үнсипјэт бэсла-миш, сонра мэхэббатин күчүнэ тэслим олуб тэлэбэ-икэн евлэнмиш, эввэлчэ кирэјэ көтүрдүклэри кичик отагларда өмүр сүрүб, һэм ишлэјиб, һэм дэ тэһсил-лэрини давам етдиришиш, јаваш-јаваш эвлэринэ кө-зэл һэјат гурмаға башламыш, јахшы, истэ'дадлы бир-оғул бөјүгтүш, индије кими чаван галмыш, бу күнэ гэдэр бир-биринэ чан дејиб, чан ешитмиш ики достун, ики елми ишчинин, илк танышылыг иллэриндэ олдуғу кими, инди дэ бир-бирини инчэ, илыг мэхэббатлэ сө-вөн эрлэ арвадын.—Сүрэјја ханымла Камилли сағлы-ғына ичмэји һамыдан хаһиш етди.

Достлар онлар чан сағлығы, хошбэхтлик арзу едиб, бадэлэрини галдырдылар. Мейрибан исэ, гаршысындакы бадэ илэ нэ едэчэјини билмирди. О, өм-рүндэ бир дэфэ дэ олсун шэраб ичмэммишди.

— Јох, бу олмады!—дејэ Мирэлијев Мейрибанын бадэсини галдырыб она узатды.

— Мэн ичэ-билмирэм.—Мейрибан елэ бил бу бадэни она күчлэ ичирдэчэклэриндэн горхуб кери чаклиди.

— Јох, јох, мэхбур елэмэјин,—дејэ Сүрэјја ханым Мейрибанын көмэјинэ кэлди.

Мирэлијев дедијинин үстүндэ дурду:

— Сизин сағлығыныза һеч олмаса бирчэ гуртум ичсин.

— Ушаға елэ шејлэр өјрэтмэ!—дејэ Мэлэк эрини данламаға башлады.—Фикрин өзүнэ кетмэсин.

Пис нијјэтлэ дејилмэениш «ушаг» сөзү нэдэнсэ, Мейрибана тохунду. О, элини узадыб биллур бадэни галдырды вэ чаныны дишинэ алыб, бир гуртум ичди. Сүрэјја ханым ташэккүрлэ башыны тэрпэтди.

Камил исэ һэлэ дэ Мейрибана дигтэглэ бахмагда иди.

Мейрибанын көзлэри гаршысында ағ, шэффаф даи-рэхчиклэр һэрлэнмэјэ башлады. Бир гуртум шэраб-онун мэкст олмасына кифајет иди. Даһа доғрусу, Мейрибан мэкст олмамшыды. О, нэ исэ, бүтүн бадэниндэ-

бир жүнкүлүк нисс едир, бајагык сыхынтысы, жаваш-жаваш эријиб јох олурду.

Сүрәјја ханым Мейрибаны мазэммәт етди:

— Нияә һеч бир шеј јемирсән?

Мейрибан күлүмсүндү. Инди о, өзүнү даһа сәр-бәст нисс едирди.

— Чох јејә билмирәм.

— Јәгиң ки, бизим јемәкләри бәјәнмирсән.

Мейрибан һеч өзү дә билмади ки, бу нечә олду: о, шөвг илә столун үстүндәки јемәкләрә нәзәр салыб, гәрибә бир етираф етди:

— Мән һалә өмрүмдә белә дадли, әтирли шејләр јемәмишәм...

— Елә исә, дојунча је...

Мейрибан күлдү.

— Горхурам, Сүрәјја ханым, бунларын дадына бәләд олсам, сонра евдә макарон хошума кәлмәз.

Сон сөзләри Мейрибан о гәдәр чидди вә сәммия бир сәдәликлә деди ки, бу сөзләрин зарафатла дејил-мадијини һамы нисс етди.

Мейрибаны белә бир етирафа мәчбур етдији үчүн Сүрәјја ханымын үрәји ағрыды. Бирдән елә бил бајагык хырдача, ади гыз онун көзүндә дәјишди, бөјүдү, о, гаршысында һәр мәтинлијә дөзән, саф, сәдә бир инсан көрдү. Инди о, Мейрибанын һаггында һәр шеји билмәк, онун үрәјинә, ән кизлин һиссәләринә дә бәләд олмәк истәјирди. Ејин заманда, Сүрәјја ханым елә күман етди ки, јемәкдән сөһбәт салмагла Мейрибанын гәлбинә тохунду. Вәзијәтдән чыхмаг үчүн бир мүддәт сөз ахтарды вә нәһајәт деди:

— Мәни бағышла, гызым... Мән һеч сән дејән кими фикирләшмирдим. Әслинә бахсан, биз һамымыз өв-вәлләр сәнин кими...—О, көмәк ахтарырмыш кими дөнүб әринә бахды.

Бу һадисәни диггәтлә нәләјән Камил трубкасыны јандырыб сөһбәти дәјишди:

— Бәс бу Закир һарда галды?—О, илк дәфә Мейрибана мұрачәт етди.—Биз елә билридик ки, сиз заводдан бир јердә кәлчәксиниз...

Мейрибан анчаг инди хатырлады ки, Сүрәјја ханым ону тонаглара тәгдим едәндә сәдәчә, «таныш

олун, бу Мейрибандыр»—демишди. Нә Закирин ады-ны чәкмишди, нә дә онларын бир јердә ишләдијини билдирмишди.

Закирин атасы Камил исә, бирдәфәлик, бу мәсәләни һәлл етди: һәм Закирин адыны онун ады илә јанашы чәкди, һәм дә онларын бир јердә ишләдијини билдирди.

Мейрибан өзүнү итирди.

— Мән заводдан чыханда о, кетмишди.

Јенә дә јејиб-ичдиләр, күлүб-данышдылар. Мәнсу-ровун Закир һаггында дедији сағлыг Мейрибана баш-га сағлыглардан даһа чох хош кәлди.

—...Бәли, Закир ишиндә чох мөһкәмдир. О, јахшы бир мұһәндис олмагла бәрабәр, јахшы да инжибатчы-дыр. Мән Закирин бачарыгына, ишә нечә чошгун етирасла кирмишәсинә бу сон ихтирам заманы бәләд олдум. Гәрибә бурасыдыр ки, бу ишин һәјата кеч-мәсинә Закир мәнән даһа чох чан јандырыр. Јаман инаджар оғландыр. Дүз ики илдир ки, јахамдан јапшы-бы мәнә нәфәсими дәрмәз имкан вермир, һәмишә дејирди: «Профессор, сизин ихтира етдијиниз о јә-лар һөкмән бизим заводда, өзү дә мәним сехимдә исте-һәсал олунмалдыр. Мән истәјирәм, мәним сехим бүтүн заводун үрәји олсун. Әкәр бу тәә мөһсулу бу-рахан гургуларын үстүндә мәним өз көзүм олмаса, бағрым чатлар». Дүзү бу јени мөһсулун кәшф едил-мәсә үзәриндә ишләмәк фикрини дә мәнә Закир өзү вермишдир. Белә кетсә о, кәлчәкдә бизим чөрәјимизи әлимиздән алачаг... Кишинин оғлуида һәм баш вар, һәм дә мөһкәм үрәк... Закирин сағлыгына!

Мейрибан елә бајагык бир гуртуму ичмишди. Онун башы жүнкүлчә һәрләнирди. Осман онун үчүн мусиги мәктәбиндән, үмумијәтлә мусиги әләминдән нә исә данышыр, о исә анчаг Закир һаггында фикир-ләширди. Закир һардадыр? Профессор Мәнсуров бура-да, өз достларынын шәнлијиндәдир. Демәли, Закир бу ахшам профессорла ишләмир. Јәгин ки, мөмарла иш-ләјир. Ахы инди әсас иш гургуларын тикилмәсидир... Инди кәләр. Бу саат кәләр...

Јемәк мәчлисис гуртарды. Осман јенә дә пиано чал-маға башлады. Кишиләр бир кәнара чәкилиб Чинни,

Һиндистанын мәдәнијәтіндән сөз салдылар, гадылар исә, кишиләрнин гәрбә адәтләриндән, өз ушгарларынын хасијәтләриндән, өз ишләриндән сөһбәт ачдылар.

Меһрибан столун үстүнү жыгышдырмагда Сүрәјя ханыма көмәк едир, габ-гачагы кениш, ишыгылы мәт-бәхә дашыјырды. Сүрәјя ханым нә гәдәр тә'кид едир-дисә дә, Меһрибан гонагларла галмајыб она көмәк етмәјә һәвәс көстәрирди. Онун садәлији кет-келә Сүрәјя ханымын даһа чох хошуна кәлмәјә башлајырды.

Мәтбәхдә чај дәсткахы һазырлајан Сүрәјя ханым, ондан ичазәсиз габлары јумаға башламыш Меһрибана бахыб астача сорушду:

— Јахшы, бәс дүнән ахшам сиз көрүшәндә Закир демәмшиди ки, бу күн биздә жыгышырыг?

Меһрибан бир аныға ишдән әл сахлајыб, Сүрәјя ханыма бахмадан сорушду:

— Сиз онунла бу барәдә данышмышдыныз?

— Јох, мән елә билирдим ки, о, өзү мәнән габз сәни дә'вәт едәчәк. Амма о, бә'зән ән вачиб шејләри дә јадындан чыхардыр. Буна көрә дә, һәр еһтимала гаршы, өзүм бу күн сәнә зәнк вурдум.

— Мән... нечә күндүр ки, Закири көрмүрәм...

— Јохса күсмүсүнүз?

Меһрибан утанчаг бир һалда җаваб верди:

— Хејр... Онун башы јаман гарышыгдыр. Иши чохдур... Күндүзләр заводда олур, ахшамлар професорла, ме'марла көрүшүр.

Бирдән Сүрәјя ханыма елә кәлди ки, утандығынданмы, јахуд нәдәнсә, Меһрибан онун оғлу илә тез-тез көрүшдүјүнү даймаг истәјир. О, мәнәли-мәнәли гымышыб деди:

— Дүнән биз Мәнсуркилдә идик, сөһбәтә кетмишдик. Закир орда јох иди.

Меһрибан јенә дә дајанды вә өзүнү әлә алыб деди:

— Јәгин ме'марла ишләјримши...

Сүрәјя ханым күлүб Меһрибаны бармагы илә һәдәләди:

— Мәнән наһаг утанырсан, гызым. Мән садә адам... Мәнимлә һәр барәдә ачыг данышмаг олар.

— Мән сизи алдатмырам.

— Ме'мар үч күндүр ки, тәјјарә илә Батума учуб, өзү дә сабаһ гајыдачаг...

Меһрибанын бармаглары арасындакы јаш нимчә сүрүшдү, ләкин о, нимчәни чәлд һавада тутуб дәмалла силмәјә башлады.

— Демәли, бу саат Закир сөкүлән гурғудадыр...

Сүрәјя ханым башыны булады:

— Бајаг заводда зәнк вурмушду. Орда дә јохдур. Меһрибан өзүнү мөһкәм сахламаға чалышырды. О, һәтта, өзүнү күлүмсәмәјә дә мөчбур етди:

— Елә исә, Закирин һарда олдуғуну сиз мәнән јахшы билмәлисиниз, Сүрәјя ханым.

— Та он једди јашына гәдәр билирдим,—дејә Сүрәјя ханым дағын һалда җаваб верди...—Соиралар... бөјүдү, сәрбәст бир оғлан олду... Әјәр кечәләр евдән сәнинлә узун-узadı телефонла даһышмасады, онун сәнинлә јахын олдуғуну дә билмәдим. Нә исә...—О, башыны галдырыб, Меһрибаны бир дә сүздү.—Гызым, сәнин кимин вар?

— Неч кәсим јохдур, Сүрәјя ханым... Тәкәм. Анам өлүб. Атам евләниб. Ригада јашајыр. Мән бурда нәнәмин јанында олурдум. Нәнәм дә өлдү...

Меһрибан елә данышырды ки, санки бүтүн бунлар ади шејләрди.

— Демәли, сән тәкчә јашајырсан...

— Бәли.

Сонракы суалы, Сүрәјя ханым лап астадан, күчлә ешидилә билчәк бир сәслә верди. Елә бил бу суалдан өзү дә утанырды.

— Закир сәнин евинә кәлиб-кедирми?

Меһрибан Сүрәјя ханымын нәјә ишарә вурдуғуну баша дүшүб гызарды:

— Јох... О мәнә анчаг гапымыза гәдәр өтүрүр...

Сүрәјя ханым Меһрибана јахынлашыб онун башыны өз синәсинә сыхды вә сацларыны охшады:

— Мәни бағышла, гызым... Мәни бағышламаг олар, чүнки, анајам... Көрүрәм, чох нәчиб гызсан... Амма, гызым, Закирин җиләвуну әлиндә мөһкәм сахла һа!.. Биз ону бир аз әркөјүн бөјүтмүшүк... Закир, бә'зән

тәсир алтына дүшүр...—О, гәддини дүзәлдиб деди:—
Ди кедәк, гызым, гонаглар бизи жөөлэйрләр.

Онлар чахла долу стәкяллары ладноса жыгыб ичәри апардылар. Стәкяллары столун үстүнә дүзән Сүрәјҗа ханым Мейрибана сары дөндү:

— Гызым, Мейрибан, ордан, буфетдән мүрәббә габлиларыны шөр мәнә.

Мейрибан буфетә јанашды, кичик гапылардан бирини көстәрәби сорушду:

— Нардадыр?.. Бурда?

— Јох, гызым.

— Бурда?

— Јох, гызым, карәк ки, ашагы көздәдир.

Мейрибан, елә бил бу өви даһа да јарашыға салмышды. О нә гәдәр гывраг, еһмаллы тәрпәнриди! Сәсиндә нә гәдәр малаһәт вар иди!.. Бајагдан Сүрәјҗа ханымә чоһ ади көрүнән бу гыз, өз табиллији, сәми-миллијилә һамыны валәһ етмәјә башламышды. Инди Сүрәјҗа ханым оғлу Закирин бу гызы севдијинә тәәччүб етмириди.

Јеканә оғлунун мәнз белә бир гыза көнүл вәрмәси Камили дә севиндириди. Демәли, Закир харичи еффектә ујмадан, аилә мәселәсинин һәллинә чидди јанашмышдыр. Камил, Сүрәјҗа ханымнын әксинә олараг, Мейрибаны илк дөгигәләрдән бөјәнмиш вә буну бирүзә вәрмәдән, бүтүн көчәни көзләрини бу гыздан айырмамышды.

Бајаг Мейрибан мөтбәхдә Сүрәјҗа ханымла сөһбәт едәндә, бурда, гонаг отағында да онун һаггында сөһбәт кетмишди. Гадынлардан ким исә, онун һаггында сорушмуш вә Мәнсуров Мейрибанын о бөјүклүкдә заводун адлы-санлы ишчиләриндән бири олдуғуну хәбәр вәрмишди. Демишди ки, онун јени иш үсулуну башга заводларда да јайырлар. һамы Мейрибанын бу евә кәлишини, һөч шүбһәсиз ки, Закирлә әлагәлән-дирмишди.

Мәләк лапдан-лапдан данышан адамлардан иди. Чај ичәркән бирдән о, лору бир тәрәздә сорушду:

— Јахшы, баләм, гыз бурда, бәс Закир һаны?

Мейрибан гызарды. Бу ахшам онунку елә гызар-ыагдан кәлмишди.

— Бу саат кәләр,—дејә Сүрәјҗа ханым чаваб вәрди,—вачиб иши вар...

Мейрибан Сүрәјҗа ханымә көмәк едир, столун үстүнә мүрәббә, гәнд, алма, армудла долу вазалары дүзүр, онун сәлигәсини көрән гадынлар бир-биринә бахыб, разылыгларыны көз-гашла билдиридиләр. Мәләк јенә дә лапдан деди:

— Балам, дошаб алмысыныз, бал чыхыб!

Мейрибан мөтбәхә гачды, Сүрәјҗа ханым күләкүлә она чатыб голундан тутду:

— Кедәк ичәри!..

— Јох, Сүрәјҗа ханым, даһа ора кетмәрәм!—дејә Мейрибан од тутмуш јанәгларыны өртдү.—Сиз кедин... Мән бурда чаја бахарам.

— Гызым, дәһлик еләмә, кеч ичәри...

— Јох, Сүрәјҗа ханым, үз вурмајын, кечмәјәчәјәм. Өлсәм дә кетмәјәчәјәм!

— Ишә дүшмадик! Неч кәс бу Мәләјин дилинә кечмәсин. Јахшы, бәс нечә олсун? Јахшы, онда мән дә бурда отуруб сәнинлә галачағам. Гој Мәләк өзү өз чәзасыны чәксин. Урәји истәјәр, кәлиб өзүнә чај төкүб апарар.

— Јох, Сүрәјҗа ханым, сиз кедин... Гојун мән дә бир аз өзүмә кәлим.

О нә гәдәр садә иди!.. Сүрәјҗа ханым бу гыза мөһбәтлә, өз доғма баласына бахырмыш кими нәзәр салыб гонаг отағына кетди.

Мейрибан чөлд габлиры јујуб силди, мөтбәхи сәлигәјә салмаға башлады.—Беш-он дөгигәнин ичәриндә мөтбәх јенә дә әввәтки кими парылдады.

Гапынын зәңки чалынды. Мейрибан диксинди, урәји һәјәчәнлә дөјүндү. Бајагдан көзләмөкдән сәбри түкәнмиш гыз тәләсик дәһлизә кечди.

— Мейрибан?!—дејә Закир һейрәтиндән гурујуб галды.—Сән һара, бура һара?

Онларын арасында дајанмыш Сүрәјҗа ханым күлүмсүндү.

— Бу ахшам Мейрибан мәнймлә Камилин гонагы-дыр.

Бу көзләнилмәз тәсадүфдән өзүнү сон дәрәчә итирмиш Закир Мейрибана јахынлашыб әл вәрди.

Меһрибанын эли эсир, додаглары күлүмсүнүрдү. Оңун көзүлөрү нечө дө гөрибө парлайырды. Санки о һәр шеји көрүр, билир, дујур, һисс едирди...

— Мәни багышла, Меһри, кәрәк сәни мән өзүм бизә дө вәт едәјдим. Амма... иш белә душду ки...

— Меһмар Батума кедиб, Закир. О, сабаһ кәләчәк,—дејә Меһрибан чәлд онун сөзүнү кәсди. О, өз севкилисини чәтин вәзијјәтдән гуртармаға чалышырды. Чалышырды ки, Закир јалан данышмасын, һәм дө бу јалан онун өзүнү—Меһрибаны Сүрәјја ханымын јанында алчалтмасын.

Закирин үзү тутулду:

— Билирәм,—дејә о, астадан чаваб верди, јенә нә исә демәк истәди.

Меһрибан онун чаныны јени бир јаландан да гуртарды:

— Сүрәјја ханым сәндән бәрк никаран галмышды. Завода зәнк вурду, дедиләр ки, орда да јохсан...

— Һә... орда да јох идим... Мән... кечмиш мәктәб јолдашларымын биринин јанында идим. Вачиб бир мәсәлә вар ид.

— Јә'ни бизим бу күнүк мәчлисимиздән дө вачиб иди?—дејә Сүрәјја ханым мәзәммәтлә сорушду.

— Багышла апа... Бир достум вар, бәрк хәстәләниб... Бу зәһримар грип дө ки, чамааты әлдән салыб. Дејирләр харичдән кечиб бура.

Сүрәјја ханым оғлуну дигтәтлә сүзүб сорушду:

— Һансы достун хәстәләниб?

— Сән ону танымырсан.

Сүрәјја ханым оғлунун бүтүн достларыны вә танышларыны таныјырды. Амма инди сорғу-суалын артыг олдуғуну баша дүшүб, чинмәз отаға кечди.

Закирлә Меһрибан төкликдә галдылар. Сусдулар. Меһрибан сорушду:

— Бәлкә мән кәрәк бура кәлмәјә идим?

— Нијә ки?.. Бизим гапымыз һөмишә сәнин үзүнә ачыгдыр. Кедәк ичәри.

— Јох, мән даһа орна кетмәк истәмирәм.

— Нә үчүн?

— Онлар мәнә саташырлар.

— Нә дејирләр?

— Нә билим...—Меһрибан гызарыб башыны ашагы салды,—дејирләр дө...

— Бош-бош сөһбәтләрә фикир вермә!—дејә Закир, өзү дө һисс етмәдән, бир гәдәр сәрт дилләнди.—Кедәк.

— Јох...

— Онда кеч бура, атамн иш отағына, Орда јакшы китаблар вар, һәләлик бир аз варагла... Гонагларла көрүшүб кәлирәм јанына.—О, гапыны ачыб, Меһрибаны атағынын иш отағына өтүрдү вә чәлд гонаг отағына кечди.

Меһрибан, отағын дөрд диварыны тутмуш уча рәфләрдәки китаблары көздән кечириб, јумшаг креслонун голтуг јериндә отурду, столун үстүнә јарымчыг галмыш чүрбәчүр гөлизи формулалардан ибарәт әлжамасына бахды... Рәфләрин көзлориндә һәм Камиллин, һәм дө Сүрәјја ханымын мүхтәлиф вахтларда чәкилмиш шәкилләри гојулмушду; онларын елә сәрбәст, сәмини көрүнүшлөрү варды ки, дејәсән, һеч өзләриннин хәбәрләри дө олмашышды ки, шәкилләрини чәкирләр. Будур, Сүрәјја ханым күлә-күлә әринин сачларыны гарышдырар... Онлар үзәк палтарында, дәннз канарында, гум үстүнәдә отуруб гарпыз јејирләр... Сүрәјја ханым һүндүрлүјә атылар... Камил илә Сүрәјја ханым алнинист палтарында сылдырым гәјаларын јанында дајаныб нәји исә мүзакира едирләр... Сүрәјја ханым китабәт күрәсүндә данышыр; онун агзы ачыгдыр, елә бил бу саат нә исә дејәчәк... Ағ халат кејинмиш Камил төләбәләрлә тәчрүбә кечир... Камил, өзү дө индики Камил, Чин мүтәхәссисләрилә нә бардә исә чидди сөһбәт едир; архада, тикилмәкдә олан завод бинасы көрүнүр.

Меһрибан бу ики доста—әр-арвада гибтә етмәјә башламышды. «Догрудандамы мән бу гәдәр хошбәхт олачағам»—дејә о, дөнә-дөнә фикирләшир, ләкин нәдәнсә кизли бир никаранчылыг ону үзүрдү. Меһрибан бу иш отағында чох көзләмәли олду.

...Закир гонаг отағына кирән кими, һамыдан әввәт Мәнсууровла көрүшдү. Кетмәјә һазырлашан гонаглар онуна ајағусту һал-әһвал тутдулар. Дәһлиздә, Мәләк онун гулағыны дартыб килејләнди:

— Мəна бах, өзүнү дүз апармырсан, ha!

— Нə олуб ки?

— Гызы бурда гојуб өзүн харалары кəзирсэн?

— Дедим ки, јолдашым хəстəлəниб...

— Бу кəлəклəri өзүнə кəл!—дејə Мəлəк кəзлəрини гыјды вə чидди бир сєлə əлава етди:—Амма, ону да дејим ки, Мəлəк халаны севиндирдин. Сəндən јердən-көјə гэдər разы галдым.

— Нəјə кərə?

— Она кərə ки, мən елə билирдим, сən бу евə финтифлушканын бирини јанына салыб кəтирəчəkсэн. Амма, ағыллы чыхдын.

— Ым...

— Ѓајыф ки, мəним сən бојда бир оғлум јохдур. Биз кеч тəрпəндик,—дејə Мирəлијев кəксүнү өтүрдү.—Бу Кəблə Нисанын фелинə дүшдүм. Јохса, инди бу гызы күчлə сəнин əлиндən гопарыб алардым өз оғлума. Кечмиш ола... Инсан адамдыр. Хошбəхт олун!..

— Мəним бу кишимə инан, Закир. О, адам сəррафыдыр.—дејə Мəлəк гымышды.

— Ѓə дə... Јохса бу гэдər көзəллəрин арасында ахтарыб сəни тапмаздым ки,—дејə Мирəлијев арвадынын јахасыны дүзəлтди. Бирдən, елə бил нə исə јадна дүшдү:—Бəс о һаны?

— Ким?—дејə Закир сорушду.

— О Мəһрибан гыз.

— Бурдадыр.—Закир атасынын иш отағынын гапысыны ачды.

҃амы бир-бир Мəһрибанла видалашыб, она хошбəхтлик арзу елəди. Гогаглар кетдилər. Тəјчə аилə үзвлəri вə Мəһрибан галды.

Камил гогаглары јола салан кими Мəһрибанын јанына гайытды... Бир мүддэт сөһбəтлəri тутмады. Соңра, Мəһрибан, шəкиллəri кəстəриб онларын нə вахт, һарада чакылдиклəрини сорушду. Камил дə, тəмкин вə һəваслə һər шəкил һагында изаһат вермəјə башлады...

҃амин бу дəгибгəрдə Закирин кичик отағында, ана илə оғул арасында чидди сөһбət кедирди.

— Бу иши кəрмəздən əввəl, мəним өзүмлə дə мəслəһəтлəшмəк лəзым иди.

— Ахыр вахтлар һеч сəни кərə билерик ки, мəслəһəтлəшмəк дə?

— Бу лап комедијадыр,—дејə Закир өзүнү сахлаја билмəјиб əсəби-əсəби диллəнди.

— Бу нə сөздүр данышырсан, Закир?.. Нечə ајдыр ки, сəни ағыллы-башлы кərə билерик. Евдə олсанда, гапыны бағлајыб аз гала сəһэрəчөн телефонла данышырсан. Де кəрүм, биз бу барədə нə фикирлəшə билəрдик? О көзəl достлугуңуз нијə инди бирдən-бирə комедија олду?

Закир бир мүддэт динмəди. Соңра үзкүн бир һалда чаваб верди:

— Ана, мən о мүрə демəк истəмирдим. Ону демəк истəјирдим ки, һаһаг јерə мəнимлə мəслəһəтлəшмəдən бу гызы евимизə чагырмысыңыз...

Сүрəјја ханым јаныглы-јаныглы кəксүнү өтүрдү:

— Еһ, Закир, нə атана охшадын, нə дə анана!

Закир сəнини учалтды:

— Ахы нə олуб?

— Сən чох сəрт адамсан, Закир.

Закир, јенə дə өзүнү əлə алмага чалышды:

— Бу нечə күнү јаман јорғунам...

Сүрəјја ханым бирдən оғлуна јалвармаға башлады:

— Закир, оғлум, ахы бизим дə арзу-камымыз вар... Биз Камил илə евлəнəндə, сəндən бəш-алты јаш чаван идик. Сəнə нə олуб?

Закир диксиниб тəччүблə анасына бахды.

— Јохса, сиз мəни Мəһрибана евлəндирмəк истəјирсиниз?

— Нə олар?.. Мəһрибан кул кими гыздыр. Дүздүр, дүнја көзəли дејил... бир аз боју хырдадыр. Амма чох мəлəһəтлидир. Саф гыздыр... Бу ахшам һамы она вəлєһ олмушду...

Закирин эгидəсинə кərə Мəһрибаны севмəк, назламаг оларды; она кəмəк елəмəк, онунла кəзиб доланмаг оларды; о скамјада кəрүшүб ширин-ширин сөһбət еламəк, онун гəрибə һекајəлəрини динлəмəк оларды. Лəкин бу гызə адахлы көзү илə бахмат һеччүрə Закирин ағына сығмырды. Адахлы олмагыч ахыры евлəнмəклə гуртарыр. Закир Мəһрибана евлəнмəклə гуртарыр.

ләнмәк истәйрими? О, һеч вахт бу барәдә фикир-ләшмәмишди. Көрәсән Мейрибан өзү бу ишә нечә бахыр?.. Дејәсән, бу иш онун үрәјиндәндир. Чүнки, бајар дејәндә ки, «мәнә саташырлар», ғызарды...

— Баша дүшүн, бу мүмкүн иш дејил!—дејә Закир сәсини үчалтды.—Мейрибан јахшы ғыздыр, ана. Амма мәнимки онунла тутмаз! Нә ағыллы-башлы савады, нә билији, нә дә адам арасына чыхасы мәдәнијәти вар. Онун сафлығы, садәлији мәним дә хошума кәлир. Амма бу һеч дә о демәк дејил ки, мән бүтүн өмрүмү она сәрф етмәлијәм. Ахы, адам дүнјаја бир дәфә кәлир. Мән истәирәм ки, бир аздан сонра, өмрүмү онунла чүртүдүјүм үчүн, бу ғыза нифрәт етмәјә башлајым. Онун гол-һанадыны, онсуз да, ләл ушаг вахтларындан сыйдырырлар. Мән дә она үстәлик бир әзәб вермәк истәмирәм!

Оғлунун тәбиәтиндәки инадыла бәләд олан ана, Закирин сөзләриндә мүәјјән бир һәгигәттин олдуғуну дәрк етдисә дә, јенә дә сорушду:

— Бәс елә исә, сән бу нечә вахты нја онунла көрүшүрдүн? Нја өзүнү она севлирдин?

— О мәни һалә көрмәмишдән севирди.

— Јазыг ғыз... Бу ишин ахыры нә олачаг?

— Билмирәм...

— Ахы онун һеч кәси јохдур, дәрдини кимә дејәчәк? Башыны кимин синәсинә тојуб аглајачаг?—Сүрәјја ханымнын көзлори долду.—Нә атасы вар, нә анасы, нә дә јахын бир адамы. Неч билирсәнми сән нә чинајәт ишләмисән, Закир?!

Закир додагларыны ғысыб ајаға галхды:

— Бу мәсәләни битирмәк лазымдыр!

Сүрәјја ханым мөзәммәтлә, үрәк јанғысы илә оғлуна бахыб башыны булады:

— Инсан да бу гәдәр сәрт олармыш!—О, дөнүб Закирин отағындан чыхды, Мейрибанла видалашмандан јатаг отағына кечди, ачыг пәнчәрәнин гаршысында дајанды вә бирдән үзүнү әлләрилә өртүб ачыачы ағлады.

Закир атасынын иш отағынын гапысыны ачыб астанана дајанды. Камил нә исә, мәзәли бир әһвалат

данышыр, Мейрибан күлүрдү. Бирдән о, Закири көрүб дурухду.

— Орда нја дајанмысан?.. Кәл ичәри.—дејә Камил оғлуна сары дөндү.

— Јох, ата, дејирәм... даһа кечдир. Мейрибан узагда олур...

Камил истәди оғлуна ачыглансын, десин ки, «адам гонагы евиндән говмаз». Амма фикирләшди ки, «чавандырлар, јәгин тәкликдә галмаг истәйирләр... бу саат онлара мане олмаг лазым дејил»... О, Мейрибандан сорушду:

— Күман едирәм ки, биз јенә көрүшәчәјик, еләми? Мейрибан нәдәнсә чәлд Закирә бахды.

Закир араја башга сөз салды:

— Бајар јолда нәшријјатын директору Әлизадәјә раст кәлдим. Деди ки, сабаһ атанын китабынын биринчи чилдинин корректурасы һазыр олачаг.

Камил, елә бил, бу сөзләри ешитмәди. О, јенә дә Мейрибандан сорушду:

— Демәли, биз бир дә нә вахт көрүшәчәјик?

— Имкан олан кими,—дејә Мейрибан јенә дә Закирә бахды вә шән бир сәслә әләвә етди:—Нә вахт истәсәниз. Кечәниз хејрә галсын!—О, дәһлизә чыхыб гонаг отағына нәзәр салды.—Бәс Сүрәјја ханым һаны? Мән онунла да көрүшмәк истәйирәм.

— Сүрәјја!—дејә Камил учадан чағырды.—Гонағымыз кедир!

— Анамын башы ағрыјыр,—дејә Закир гуру бир тәрәдә дилләнди.

Камил, елә бил нјаи исә һисә едиб, дик оғлунун көзләринин ичинә бахды вә чәлд јатаг отағына кечди.

— Кедәк!—дејә Закир тәләсик Мейрибанын голундан јапшышды.

Мейрибан никаранчылыгла сорушду:

— Бәс Сүрәјја ханым? Ахы мән онунла видалашмадым. Она нә олуб?

— Неч... бош шејдир. Өзләри биләрләр,—дејә Закир гапыны ачды.

Һалә дә бүтүн бу әһвалатдан бир шеј баша дүшмәјән Мейрибан, тәрәддүдлә ичәри отаға нәзәр са-

лыб, агыр-агыр шишә чыхды. Пилләләри енәркән јенә дә Закирдән сорушду:

— Ахы, бирдән-бирә, Сүрәјја ханыма нә олду?

— Дедим ки, бош шейдир. Әр-арвадын савашы, јаз күнүнүн јағышы.—дејә Закир онун фикрини аздыр-мага чалышды. Амма Мейрибан һеч тәсәввүр едә билмирди ки, бу ики көзәл инсан арасында сөз-сөһ-бәт ола билсин.

Күчәнин тининә чатан кими, Закир дајаныб ма-шын сахламаг истәди.

— Јох,—дејә Мейрибан етираз етди,—кәл ајагла кедәк... Ахы нечә күндүр ки, көрүшүрүк...

Закир фикрләшди ки, экәр ајагла кетсәләр, мүт-ләг араларындакы әләгәдән, бу нечә күнү онун һара-да олдуғундан сөһбәт дүшчәк. О. исә, бу сөһбәтдән гачмаг истәјирди. Амма әввәл-ахыр онларын арасын-да белә бир сөһбәт олмалы иди, ја јох?.. Ахы бу мәсә-ләјә сон гојмаг лазым иди. Мәсәлә ил гәдәр тез һәлл олунса иди, һәр ики тәрәф үчүн бир о гәдәр јахшы оларды.

— Кедәк!—дејә Закир разылашды.

Кечә јарыдан кечмишди. Арабир, кимсәсиз сәки-ләрдә, евә тәләсен адамларын чөкмәләринин тагтыл-тысы вә күчәлә шүтүјән јашыл ишыгы тәкси ма-шыпларынын јумшаг угултусу ешидилдири.

Мейрибанла Закир јолларынын үстүндә олан меј-данчалардан вә бағчалардан кечиб, Коммунист күчә-силә агыр-агыр јухары галхмага башладылар. Мей-рибан јенә дә өз ишләриндән, бајат Закиркилдә көр-дүјү адамлар һаггында тәсәсүратындан данышыр вә өзүнү елә апарырды ки, куја һеч бир шей олмамшыды.

«Ийдичә башлајачаг... Бу саат башлајачаг»—дејә Закир бүтүн јол узуну каркин никаранчылыг кечирир, Мейрибан исә, өзүнү һеч о јердә гојмурду.

Будур, нәһәјәт, онлар Мейрибанын јашадығы евә јахыллашдылар. Һәмишәки кими, евин гапысындан он-он беш аддым аралы дајандылар. Сусдулар. Мей-рибан нәји исә хатырлајыб деди:

— Закир, мән бу ахшам өмүрдә биринчи дафә шәрәб ичдим... Чәмн бирчә гуртум... сәнин атанла аянын сағлыгына. Онлар чох көзәл адамдырлар.

Мәним сәнә пахыллығым тутур, Закир. Экәр о чүр ата-анам олсајды, јәгин ки, мән дә охујуб бир јана чыхардым.

Закирә елә кәлди ки, Мейрибан онун үрәјиндәки-ләри охујур вә буна ачыг-ајдыш ејнам вурур; өзү дә көз јашы ахытмадан, данлагсыз, мәзәммәтсиз...

— Һәјәт чох мүрәккәбдир...—дејә Закир гашла-рыны чатыб күчлә ешидила билчәк бир сәслә дил-ләнди.

Бирдән Мейрибан шән, гајғысыз бир нфадә илә Закирә бахыб сорушду:

— Јадына кәлирми, бир дөфә мәнә гәрибә бир сәз демишдин?.. Демишдин ки, мәним һәјәтәгмы вараг-ламаг истәјирсэн... Нә олду?.. Вараглајыб гуртар-дынмы?

Закирин гашлары даһа да чатылды:

— Мән ону да демишдим ки, бу китабын керисини ким исә чырыб тулмамшыдыр...

Мейрибан башыны кери атыб тәмкинлә вә ифти-харла деди:

— Јох, Закир, мәним әсил һәјәтәг инди башлајыр. Мәним өмүрүмн јахшы күнләри һәлә габагдадыр... Сән һәлә мәни јахшы танымырсан...

Доғрудан да индики Мейрибан, Закирин илк күн-ләр көрдүјү әһф, ирадәсиз, үрәк гызга банзәмирди. Дүздүр, онун һөрүкләри әввәлки кими гыса вә назик иди, көксүнү өтүрдүкдә хырдача бурун пәрәлори әв-вәлки кими хәрифчә титрәјирди; о, әввәлки кими ка-сыб вә сәлиғәли кејинирди. Амма онун сифәтиндәки инәм, јумшаг бахышлы гара көзләриндәки тәмкин вә мотанәт, бу гызгын хејли дәјишдијинә дәләләт едирди.

— Мән, анчаг сәнин хошбәхтлијини истәјирәм, Мейрибан,—дејә Закир онун көзләринин ичинә ба-ды. Мейрибан кәдәрлә күлүмсүндү.

Јох, о һәр шей, һәр шей биллирди. Елә исә, бәс нијә күлүмсүнүрдү? Нијә ағтамырды, јалвармырды, Закирин олду, чошгун вәдләрини, андларыны онун јадына салмырды?.. Нијә?

— Биз бир даһа көрүшмәјчәјик, Закир?—дејә Мей-рибан, ејни тәбәссүмлә сорушду.

«Бәсдир, вахт чатмышдыр,—деп Закир өзүнә хас олан бир сөртлүккә гәт етди.—Мәндә тәгсир јохдур. О, өзү дә буңу һисс едир, буна ишәрә вурур... Бәлкә аличәнаблыг едир, үрәјими јумшалтмага чалышыр?... Бәлкә бу һиләдир?... Һәр һалда, мәсәлә артыг һәлл олунмушдур. О сорушур, мән дә чаваб вермәлијәм. Әкәр сорушсајды ки: «биз сабаһ көрүшәчәјикми?» дәрјәдим, јох, башым тарышыгдыр вә саирә... Мәсәлә узанарды. Амма о һәр шеј билер, буна көрә дә белә гәрибә бир тәмкинлә, дәрјәнәтлә мәнним үзүмә бахыб сорушур: «биз бир даһа көрүшәчәјик?»

— Јох!—Закир, истәдјиндән даһа сәрт чаваб верди. Елә бил горхурду ки, сәси титрәсин вә бу бир кәлмә сөзү тәрәддүд кечирән, үзр истәјән, горхаг бир адам кими десин.

Меһрибан дөнүб сәв сары кетди.

— Јох, дајан!—деп Закир она тәрәф атылды. Онун јолуну кәсди...—Дајан, Меһрибан... белә олмаз!.. Белә јарамаз!.. Мән фикирләшмәлијәм... Мән өзүмү јохламалыјәм. Мән билмирәм, анлаја билмирәм!.. Үрәјимдә, бејнимдә, һәр шеј алт-үст олуб. Мәнә мөһләт вер? Гој бир аз сәндән ајры доланым, өзүмү јохлајым... Әјәр өзүм сәнин јанына гајытсам, демәли һәмишәлик гајытмыш олачағам. Јох, әјәр гајытмасам... Әјәр гајытмасам...—Онун сәси бирдән-бирә јенә дә сөртләшди.—Онда, демәли, мән бу вахта кими өзүмү дә, сәни дә алдатмышам. Демәли, мән сәни һеч вахт севмишәм.

Битди... Закир дәрјидән нәфәс алды. Бир мүддәт јериндән тәрпәнә билмәди. Соңра һеч өзү дә сәбәбини билмәдән Меһрибаны бир дә сәсләди:

— Меһри...

Меһрибан динмәди. Онун көзләри узагла, нәһәк шәһәрин үзәринә дәрл-чаваһират кими сәпәләнмиш шарлаг ишыгла ра диклимишди...

Нәһәјәт о, дәнниздә көз гырпан, ијнә учу кими хырдача «буј»лары тапды. О, јенә дә Закирә чаваб вермәди. Санки Закир даһа јох иди.

«Бу даһа јахшы,—деп Закир дөнүб, гәти аддымларла гыздан узаглашды.—О мәни севири!.. Севири!.. Инди мәни сәсләјәчәк, чагырачаг, далымча гачачаг,

һарај салачаг, гәшш елијиб өзүндән кедәчәк!.. Амма, јох... сәси чыхмыр. Бәлкә севмир?...»

Меһрибанын бу ајрылыгы белә сакит гаршыламасы бир тәрәфдән Закир севиндирмишдәс дә, дикәр тәрәфдән онун мәнлијилә тохунмушду...

Меһрибан ону чагырмады, онун далысынча гачмады, һарај салмады, һушуну да итирмәди...

Күчәннин тинини бурулуб тәләсик үзүшағы енән Закирә елә кәлди ки, о бир инилти ешитди. Дајаныб кери дәнмәк истәди. Амма јох, дәнмәди... Аддымларыны даһа да јейинләтди. Узаглашды...

«Битди»—деп о, бир даһа раһат нәфәс алды.

14

Ораг кими Хәзәрә санчылан саһилдә чәркәләнмиш нефтајыран заводларың үзәриндә илгым гајнајыр, арды-арасы кәсилмәдән нефт мәнсуллары дашыјан систерн гатарлары, көрпүләрә јән алан танкерләр заводлары саламлајыр, гургулар нәфәс алыр...

Меһрибана елә кәлирди ки, лап ушаг вахтларындан бурда бөјүјүб, бурда бој атмышдыр. Дүздүр, бу мәнзәрә фонунда, Меһрибан хырдача бир гүм зәррәчији бојда көрүнүр, даһа доғрусу, һеч нәзәрә чарпырды. Амма онун «үчүнчү» дәрјән сәсини вә мәнәб-бәтлә гысалдылыб, инди «меһри» чағрылан адыны һамы ешидирди. Меһрибан өз кичик коммутатор отағында нәһәк заводун нәбзини дүјүр, һисс едир, бүтүн заводу көрүр вә елә бил, бүтүн завод да ону вә онунла јанашы ишләјән телефончу гызлары көрүрдү. Балк, Меһрибан артыг тәк дејилди. Бу гүдрәтли эмәк мәнзәрәсин ичәрисиндә о, лајигли бир јер тутурду. Лакин бу хырдача гызын да өз аләмни, өз севинчи, өз кәдәри вар иди. Әслиндә инди буна кәдәр демәк олмазды...

Закир онун јанына гајытмады. О, һәтта бир дәрәфә олсун, Меһрибана зәнк дә вурмады. Әксинә, иш вахтлары телефонла бир јери истәдикдә, Меһрибанын сәсини ешидән Закир өзүнү елә апарырды ки, куја бу сәси һеч таньмырды. О, гуру вә рәсми бир ифадә илә каһ лабораторијаны, каһ да гургулары истәјирди.

Бә'эн Мейрибан «үчүнчү» дедикдө о, сусур, дәстәји асыр, Мейрибан исә чәлд она әнжә вуруб, ади ишкү-зар бир сәслә сорушурду: «Закир, һараны истајир-сән?» Закир, әлбәттә смета-лајиһә шө'бәсини алмаг истајирди. Амма бәла бурасында иди ки, Зәрәнкизлә ону телефонда ја Мейрибан, ја да Мейрибанын рәфи-гәләри бирләшдирмәли иди. Тез-тез иш јерини баш-ты-башына бурахыб Зәрәнкизин јанына гачмаг да мүмкүн дејилди. Һараны истајидини Мейрибандан кизләдән Закир, аз сонра јенә әнжә вурур вә башга телефончулар она чаваб верәндә, чәлд смета-лајиһә шө'бәсини тәләб едирди. Мейрибан исә буну көрүр, һисс едирди...

Мейрибанын Закирә чох садә, һәмишәки кими ачыг вә достуна мурачнәт етмәси ону әсәбиләшди-рди. Елә бил онларын арасында һөч бир шөј олма-мышды. Она елә кәлирди ки, бу ајрылыг онун өзүнә даһа артыг тә'сир еләмишид, нәинки Мейрибана. «Бәлкә Мейрибан елә кәман едир ки, мән јенә дә гајыдачағам! Бәлкә о бизим јенидән јахынлашачағы-мыза үмид бәсләјир?... Бу ки, мүмкүн олан шөј дејил... Јох, бу һөч вәхт олмајачагдыр?—дејә о, фикирлә-ширди.—Ахы Мейрибан һәссас гыздыр. О, һәр хырда шөјдән мүтәәсир олув аглајырды. Мән дәфәләрлә онун көз јашларыны өз додаларымда һисс етми-шәм... Бәс инди бизим ајрылығымызы нә үчүн белә сојутганлылыгга гаршыладай?... Бунун сирри нәдир?»

Закир Мейрибанын хасијјәтиндә, даврашында әмәлә кәлмиш дәјишкликләр һапғында дүшүндүкчә тадринчөн бу гызла олан мүнәсибәтиндә мүзјәдән дәји-шклик әмәлә кәлирди. Дүздүр, бу дәјишклик анчаг Закирин фикриндә, дахилиндә әмәлә кәлир вә о, өз тәрәддүдәрини, јахад арабир јахын хатирләрини ојатдығы әзаблары һөч чүрә бирүзә вермәк истамир-ди. Мейрибанла ону бағлајан телләри бирдәфәлик гырдыгдан сонра Закир елә фикирләшдирди ки, бу гы-зын гаршысында олан мәнәви борчларындан чаныны гуртармышдыр. Бу һәм дә о демәк иди ки, артыг нә өзүнә, нә дә Мейрибана јалан сатмајачагды. Инди Зәр-әнкизә дә јалан сатмаға һөч бир елтијач галмамыш-ды. Амма гәрибә бурасы иди ки, бу вәзијјәт онула

Зәрәнкизин арасындакы мүнәсибәтдә һөч бир дәји-шклик јаратмады; онларын әлагәси сафлашмады, көзәлләшмәди. Дүздүр, әввәлки кәркилик арадан галхмышды; артыг Мейрибан Закирин әл-јағына до-лашмышды. Лакин бу да Закирин вәзијјәтини јүнкүл-ләшдирмирди. Әксинә, Мейрибандан узаглашыб, Зәр-әнкизлә төкбәтәк галдыгдан сонра, Закирин дахи-линдә елә бил бөјүк бир бөшлүг әмәлә кәлмишиди. Бәли, Мейрибан динмәзчә кәнара чәјилмиш, Закирлә Зәрәнкиз үз-үзә галмышдылар...

Инди Зәрәнкизлә олан көрүшләр Закири әввәлки кими мәст етмәкдәнсә, кет-кәдә ајылтмаға, ајыл-дыгча да горхутмаға башлајырды. Зәрәнкиз елә вә-зијјәт јаратмышды ки, сон заманлар Закир өзүнү онун таршысында бир һөв аңиз, даһа доғрусу борчу һесаб етмәјә башлајырды. Габаглар һөч бир чәтин-ликдән горхмајан, һөч кәсә бәш әјмәјән мөһкәм пра-дәли Закири инди бу ролда көрмәк чох гәрибә бир тә'сир бағышлајырды. Әкәр Зәрәнкиз таныш олду-лары илк күндән ону өзүнә әсир, јахад борчу елә-мәјә мејл кәстәрсә иди, Закир гәтијјән буна јол вер-мәзди. Лакин, Зәрәнкиз тәчрүбәли иди. О өз мәнәббәт сисәсәтини елә мәнәртәлә апарыр, һесабыны елә дүз-күн көтүрүрдү ки, Закир онун дедикләринә сөзсүз әмәл етмәји, әмринә мүнтәзир олмағы чох ширин, мәстедичи бир ојна бәнәздирди. Лакин бу ојунун нә вәхт хошакәлмәс бир шәкил алдығындан, өзүгүн Зәр-әнкизин торунда илишиб галдығындан хәбәри олма-мышды. Зәрәнкиз ону, бу вәхтә гәдәр бүтүн һөјәтаны мәнәналандыр фикир вә дүшүнчәләрдән, бөјүк иш-ләрдән, һәтта аиләсиндән белә ајырыр, һәвәсдән сал-маға чалышырды. Чүнки бүтүн буларын Зәрәнкизә һөч бир дәхли јох иди. Инди Закир ајылдыгча буну дујур, дујудгча да дахилиндә гејри-мүзјәдән бир е'ти-раз баш галдырырды. Буна көрә дә Зәрәнкизлә кет-кәдә елтијатлы олмаға башлајырды.

Күнләр беләчә кечирди. Бу мүддәдә коммутатор отағында да бә'зи јениликләр олмушду. Валидә мән-вәзијјәтә чыхыб Ибадла тәзә машында сәјәһәтә кет-мишиди. Әввәлчә анасы ону бурахмаг истаемәмишиди. Буна көрә дә, онлар габагча зарса кетмәли олмушду-

лар. Инди бу сәјаһәт онларын тој сәјаһәтләри иди. Лейла Мәдәтова декрет мә'зунијәтинә чыхмышды; Чәмилә Москвәја, Әдәбијәт Институтуна имтаһан вермәјә јола дүшмүшдү. Инди Мейрибанкилин нөв-бәсиндә үч нәфәр тәзә гыз ишләјир вә онлар тәчрүбә-сиз олдуларындан, әсас ағырлыг Мейрибанын, Симузәрин, Мәһбүбәнин вә Назиләнин үстүнә дүшүрдү.

— Бир дәфә Симузәр Мейрибаны јанына чағырыб деди:

— Мейри, бәс сән схеми бөјүтмәјә вермишдин, нә олду?

Мейрибан додагларыны дишләјиб астадан чаваб верди:

— Билмирәм.. Дејәсән бөјүдүбләр.

— Елә исә кет ону ал кәтир, бу тәзә гызларла бир аз мәшғәлә апар...

— Јахшы, ишдән сонра гызларын бириндән хәниш едәрәм кәтирәр...

Лакин ишдән сонра вәзијәт дәјишди.

Мәһбүбә Мейрибаны коридорун хәлвәт бир кушә-синә чәкиб деди:

— Мейри, мән билирәм, сән һәр шеји биздән киз-ләдирсән; сөвинчини дә, кәдәрини дә. Мән сәннин иш-нә гарышмаг истәмирдим. Амма бычаг сүмүјә дајан-мышдыр, Мейри, дөзә билмирәм. Ону сәннин әлиндән алырлар.

— Баша дүшмүрәм...—дејә Мейрибан јолунә да-вам етмәк истәди, лакин Мәһбүбә, гәти бир һәрәкәтлә ону тутуб сахлады.

— Бәсдир, Мейри! Бу кәзбаглыча, ојунун ахыры пис гуртарар. Мән онлары булварда, сөјүд ағачының алтындакы скамјада гучагашыб отуран јердә көр-мүшәм. Өзү дә бир дәфә јох, бир нәчә дәфә!.. Инди онлар һәр ахшам орда көрүшүрләр.

Мейрибан јенә дә өзүнү сон дәрәчә лагејд апар-ды; һәтта тәәччүбләнди дә:

— Нә скамја... һансы сөјүд ағачы... кими көрмү-сән?

— Закирлә смета-лајиһә шө'бәсиндә ишләјән о үрәкчалан гызы!

— Бунун мәнә нә дәхли вар?

— Ајыбдыр, Мейри!—дејә Мәһбүбә мәзәммәтлә дилләнди.—Мән өзүмү сәнә дост билирдим. Сән өз сөвинчини мәнә демәјә еттибар еләмәдин. Неч олмә-са, кәдәрини еттибар елә!. Ахы һәмнин сөјүдүн алтын-да мән бир вахт сәннин өзүнү дә Закирлә бир јердә көрмүшәм. Бу саат Зәрәнкиз зәнк вуруб Закири өз јанына чағырды.

«Демәли, бизи о вахт бир јердә көрүбләр. Демәли, Мәһбүбә һәр шеји билирмиш... Демәли, Закир мәнни Зәрәнкизә көрә атыбмыш...»—дејә Мейрибан фикрин-дән кечирди вә чөнүб коридорла гапыја тәрәф гачды.

...Закир смета-лајиһә шө'бәсинин гапысыны ачыб ичәри кирәндә Зәрәнкиз чертјох тахтасындан тәзәчә ајрылмышды. Севкилиснин көрән кими јумру дода-ларыны бүзүб иштаһлы бир шәкилдә кәришди, һа-мынын назладығы ев пишији кими хумарланды, кү-лүмсүнүб әлнин Закирә узатды. Закирин үзү чох тут-гун иди. Зәрәнкиз тәәччүблә соруду:

— Сәнә нә олуб?

— Нә вар ки?—дејә Закир онун суалына суал илә чаваб верди.

— Бу саат сәннин үзүнә баханда адама елә кәлир ки, киминсә вар-јохуну оғурламысан.

— Сән һәмишә, һәр шеји тәрсинә көрүрсән.

— Нечә бәјәм? Јохса сәннин вар-јохуну оғурлајыб-лар?

Закир чаваб вермәди. Бу мә'насыз сөз күләшдир-мәсини дааам етдирмәк истәмирди. Динмәз-сөјләмәз отагда о баш-бу баша кәзиб бирдән Зәрәнкизин гар-шысында дајанды.

— Бура бах, Зәрәнкиз!.. Чых кет бу заводдан, Бур-дан кетсән, нә сән бир шеј итирәрсән, нә дә завод.

Зәрәнкиз гулагларына инанмадыса да, бүтүн дә-јәнтини топлајыб күлүмсүндү:

— Кедим? Бәс бу чертјохлары ким чәксин?

— Бу иши бачаран чохдур. Сөһбәти узатмаг лажым дежил. Нә демәк истәдји ми сән чох јахшы баша дүшүрсән.

Зәрәнкиз башыны елә сикләди ки, сәлигә илә даранмыш сачлары дагылыб үзүнә төкүлдү.

— Олмаја тәзәсини тапмысан?

Закир димирди. Елә бил һеч бу сөзләри ешитмирди. Тутгун бахышлары пәнчәрәдән һара исә узгара дикилмишиди.

— Болко, көһнә жараларын тәзәләниб, һә?—Зәрәнкиз гәһгәһә чәкиб күлдү.—Вај о гызын һалына ки, сәнин арвадын олачаг!

— Нијә?

— О да сәнин кими күндә бир шеј ихтира еләмәсә, кечәләр јанына кирмәјәчәксән.

— Һеч кәс тәләб еләмир ки, һөкмән бир шеј ихтира еләјәсән. Амма сән өз ишини севсән, чан јандырсан, һамыја хејрин дәјәр. Сәнин өзүн үчүн дә јахшы олар.

— Мәним һәр јердә јерим вар. Гој кифирләр өзләрини һәлак еләсинләр ки, бир тәһәр көзә кирсинләр.

Закир үзүнү туршудуб башыны булады.

— Бу да сәнин фәлсәфән!

— Бәјәнмирсән?

— Ијрәнч фәлсәфәдир!

Зәрәнкиз сычрајыша һазырланан пишик кими өзүнү јыгышдырды. Көзләри вәһшичәсинә парылдады.

— Ијрәнч! Мәнәм ијрәнч! Јохса, бу отағын кандарында даянданғын, мәним мәһәббәтими садаға истәдјини јадындан чыхыб?! Јохса бир күн дә мәнәнз јашаја билмәдјини, мәним гулум олдугун јадындан чыхыб?!

Зәрәнкизин көзләри алышыб јаныр, гыарылмыш сачлары, сыргалары гәзәбдән пөртүб гызармыш көзәл сифәтинини әтрафында рәгә едирди.

О, кет-кәдә сәсини учалдыб чыгырмаға башлајырды; чамаат онун сәсини ешидиб бура ахыша биләрди... Бу исә Закири һәр шејдән чох горхударду.

— Баша дүш,—дејә ону сакит еләмәјә чалышды вә һәјәчан кечирдијиндән Зәрәнкизин әвәзинә Мәһрибан адыны чәкди,—баша дүш, Мәһри!

Зәрәнкизин көзләри гәзәблә гыјылды.

— Аһа, белә дел.. Демәли, сән буна көрә мәним заводдан чыхыб кетмәјими истәјирсән?! Мән кедим, Мәһрибанын әл-голу ачылсын, башласын бурда мејдан суламаға?! Демәзсән алдатайм?! Инди баша дүшүрәм ки, ахыр заманлар нијә дилин топуг вуруп!

— Сән нә данышырсан, Зара...

— Јахшы баша дүшүрәм! Урәјиндә нә варса, дилинә дә о кәлир. Инди мән һәр шеји баша дүшүрәм!

— Инандырырам сәни ки, ону даһа һеч јухумда дә көрмүрәм!

Зәрәнкиз она тәрәф атылыб ики әлли јахасындан јалышды вә боғула-боғула чыгырды:

— Анд ич! Анд ич ки, бу доғрудур!.. Көзләримин ичинә бах! Ананын чанына анд ич ки, онун адыны сәһвән чәкдин!

— Анд ичирәм!

Зәрәнкиз көксүнү өтүрүб раһат нәфәс алды, башы јорғун бир һалда Закирин синәсинә дүшдү.

Елә бу вахт шүшәбәнд гапыны ким исә тыггылатды вә чаваб көзләмәдән ичәри кирди. Мәһрибан иди. Закирлә Зәрәнкиз чәлд бир-бириндән араландылар.

— Салам,—дејә Мәһрибан титрәк бир сәслә дилләнди.

Закир чаваб вермәди. Даһа доғрусу чаваб верә билмәди. Өзү өз нәзориндә о гәдәр алчалмышды ки, нитги кәсилмиш, чәнәси килидләнмишиди. Зәрәнкиз исә әксинә, бу сәһнәдән һәзз алыр, «јахшы ки, бизн бир јердә көрдүн!.. Нечәдир, бәјәнмирсәми?!»—дејә дүшүнүрдү. Мәһрибаны тәләдән дырнаға кими сүзүб сорушду:

— Нә әчәб?

— Симузәр хаһиш еләјир ки, мәним схемимн бәјүдүлмүшүнү верәсиниз.

Зэрэнкиз рэфлэрэ сары кетди, орда гурдаланыб
схеми тапды вэ Меһрибана узатды.

— Кедондэ гапыны елә өрт ки, шүшөлэри сынма-
сын...

Меһрибан чаваб вермәди. Закирэ сары дөнүб ас-
тадан деди:

— Сағ ол, Закир.

Закир гашларыны чатды, динмәди. Меһрибан га-
пыны өртмәдән чыхыб кетди.

Зэрэнкиз гапыны өртүб ики әлилә дәстәкдән ја-
пышды вэ Меһрибанын бир даһа гајыдачағындан
горхурмуш кими күрајини сәрин шүшөлэрә сөјкәди.

— Демәли, сән доғрудан да онулла араны вурму-
сан?—дејә тәкратр сорушду.

— Онулла да, сәнинлә дә...—дејә Закир сәрт бир
ифадә илә дилләндә.

Зэрэнкизин ичәринсиндә елә бил нә исә гирылды,
дизләри вурулду, бүтүн вучуду сүстләшди, гапынын
дәстәјини бурахыб мүтәрәддид аддымларла Закирэ
тәрәф јериди. Лакин Закир өзүнү мүдафиә едирмиш
кими әлини ирәли узадыб ону дајандырды вә јад бир
сәслә тәкратр етди:

— Сән заводдан кетмәлисән!

— Әјәр кетмәсәм, онда?

— Онда мән өзүм сәни бурдан чыхартдыррам. Бу-
нун үчүн әлилдә мөһкәм әсаслар вар. Чәкдијин черт-
јојларын чоху сәлиғасиздир, бә’зән кобуд сәһвләрә
дә јол верирсән. Сәни ишдән чыхармағ үчүн бунлар
кифајәтдир. Јахшысы будур ки, өзүн әризә вериб чы-
хасан.

Зэрэнкизә елә кәлдү ки, јер ајағынын алтындан
гачыр. Сәндәләјиб аз галды јыхылсын. Закир она әл
тутмады. Зэрэнкиз ајағына тохунан кәтлиң үстүнә
өјләшиб инилдәди, башы таппылты илә чертјој тах-
тасына дәјди, ичини чәкә-чәкә, көз јашлары ичәри-
синдә боғула-боғула деди:

— Бу завода кәлдијим күнә даш дүшәјди! Даш
дүшәјди сәнә раст кәлдијим күнә! Сән мәни һеч вахт
сөвмәмисән!

Гапынын дәстәјиндән јапышымыш Закир бир анлы-
ға ајағ сахлајыб она сары дөндү:

— Сән дә мәни һеч вахт сөвмәмисән...

О, гапыны чырпмады, өз архасынча сәссиз, һәм дә
чох мөһкәм өртүб узатлашды.

...Закир заводун һәјәтиндә елә јеријирди ки, елә
бил асфалты, јери—растына кәлән һәр шеји тапда-
лајыб әзмәк истәјирди. Бир-биринә мөһкәм сыхыл-
мыш додағларынын ганы гачышыды. Бир һалда ки,
Зэрэнкизин дә јүкүнү ата билмиш, чаныны гуртар-
мышды, бәс нә үчүн үрәји бу гәдәр сыхылыр, раһат-
лық билмирди? Бәлкә орада, чертјој тахтасынын ар-
хасында көз јашы ахыдан Зэрэнкизә ачыјырды? Әс-
лә! Нә онун көз јашлары, нә дә тәбәссүмү даһа За-
кирэ һеч бир тә’сир еләмирди. Әксинә, ону әсәбиләш-
дириди. Елә исә, Закирэ нә олмушду?

Закир бу әзабларын нәдән доғдугуну јахшы би-
лирди. Һәмнин дәғигәләри хатырладыгда, бағры чат-
ламаға кәлирди. О, һеч вахт өзүнә бу гәдәр нифрәт
еләмәмишди. Будур, гапы астача дөјүлүр, о ичәри
кирир; Закир оғру кими јери сычрајыб Зэрэнкиздән
узағлашыр вә өзүнү елә апармаға чалышыр ки, куја
һеч бир шеј олмамышдыр. Меһрибанын мәрд, ишәҗ-
лә, һәм дә һәмншәки кими бир гәдәр гәмкин нәзәр-
ләри она диклир... Јох, бу дәфә онун бахышлары
һәмншәккиндән дә гәмкин иди. Бир дә додағынын
учундакы о хәфиф тәбәссүм... Сәһәр меһи кими һәзин
сәслә: «Сағ ол, Закир»—деди... О исә, Меһрибанын
үзүнә бахмаға чәсарәт еләмәди... Нә үчүн? Мәжар о,
бу ғыза демәмишди ки, онларын арасында даһа һәр
шеј битмишир? О, һәр шеји, хүсусилә сон көрүшдә
дејдији сөзләри елә чанлы, ајдын хатырлады ки, сан-
ки бүтүн бунлар дүнән олмушду. О, мөһләт истәмиш-
ди ки, бир аз фикирләшин, өзүнү, һиссләрәни јохла-
сын, бәлкә доғрудан да Меһрибаны севир; әкәр севди-
јинә әмин оларса, һөкмән онун јанына гајыдар. О за-
ман о, чох дүзкүн, һәм дә намуслу бир инсан кими
һәрәкәт етәјинә әмин иди. Өзү дә нә бөјүк һәјәган,
үрәк ағрысы илә данышырды! Бәс нә олду? Бәс сонра
нејләди? Оғру кими јолдан сарпды, оғру кими! Гор-
хак вә ријакар бир адам кими сөзүндән гачды. Она
нә фикирләшмәк, нә дә мүјәјән бир нәтичәјә кәлмәк
лазым имиш; бунлар һамысы бәһанә имиш. Закир,

ону учурума апараң буланьг ахыны жарьб саһилә чьхмапданса, бу кортәбин ахына тәслим олмуш, нәтичәдә Зәрәнкзин торуна илишиб галмышды. Сметалайиһә шәбәсиһә кәләң Мейрибан онлары көрчәк һәр шеји—Закирин бүтүн алчаглыгыны дүмушду. Еһ, чәһнәһә ки! Бәлкә дә белә јахшыдыр!.. Инди үмидини үзәр...

Закир ағына-бозуна бахмадан һәр шеји көкүндән балталајыр, һамыны кичиткан кими далајыр, һеч өзү дә билмирди ки, нә үчүн белә едирди. Дахилиндәки һәрчмәрчлик о тәдәр күчлү, о гадәр јад иди ки, о, һисс вә фикирләрини һеч чүр низама сала билмир, јеканә чьхыш јолуну һеч бир шејлә һесаблашмамагда көрүрдү. Бу вәзијәт ону о ки вәр јормушду. Буна көрә дә һәм Мейрибандан, һәм дә Зәрәнкиздән узаглашмагы гәрәра алмышды. Бәли, узаглашмаг әв бир даһа онларын һагьында дүшүнмәмәк!..

Бирдән онун нәзәрләри көјә учалан түстүјә сатшы. Демәли, јенә дә собалар дүзкүн јанмырды... Закир чәлд оператор отағына сары гачьб гапыны һирслә итәләди... Ким исә зил сәслә чьгырды. Закир дөнүб сәс кәләң тәрәфә әтәри бир нәзәр салды. Әжинидә көј рәнкли комбинизон олан јенијетмә гьз ајағыны әлләрилә тутуб уфүлдајырды. Бу гьз гурьуда тәчрүбә кечән сәнәт мәктәби шакирдләриндән иди. Додагларыны дишләјиб агламағыны боғмаға чалышырды. Гапы онун ајағыны бәрк әзмишди. Лакин Закирин көзү бу ан һеч нәји көрмүрдү:

—Әл-ајаға долашма!...—дејә ачыгланды.—Вејиләнмәјә јер тадыман!

...Күнләр кецирди... Закирин башы јенә дә заводдакы ишләрә гарышды. Амма дахилиндәки нараһатлыг һәлә дә әријиб кетмәмишди; әксинә, ону даһа да үзүр, јорурду. Туфандан габаг һомишы белә олур: булудлар бүтүн көј үзүңү тутур, кет-кедә ағырлашага јерин үзәринә јахынлашыр, бу вахт инсан санки дарлыг һисс едир, сьхьхыты ичорсиндә үзүлүр, нәфәси даралыр... Узагларда боғуғ көј курултусу ешидилир. Бүтүн көј үзүңү јујуб тәмизләјәчәк, һәр шејә сафлыг, тәрәват кәтирәчәк чоһдан бәри көзләнилә

лејсан јағыш исә јағмыр ки, јағмыр. Закир дә белә бир вәзијәт кецирди. О да өз һајатында нә исә белә бир туфан көзләјирди; өзү дә јахын заманда! Нәһајәт о күн јетишди...

Заводда ики гочаман фәһләниң—Һәким Дадашла Имамвердинни јубилеји кецирилди. Дејирдиләр ки, онларын бу дарвазадан ичәријә гәдәм гојдуглары күндән дүз әлли ил кецир. Һәгигәтдә исә нә Һәким Дадаш, нә дә Имамверди бу әлли илин иншилни, билдирми, ја доғрудан да бу ил тамам олдуғуну тәсдиг етмирдиләр. Онларын јашыларьнын, јадашлары даһа јахшы оланларын мүлаһизәсинә көрә Һәким Дадашын заводда ишләмәсинин әлли иллији кечән илин пајьзында тамам олмуш, Имамвердинникинә исә һәлә ики, ја үч ај галырды. Һәтта еләрә дә тапылырды ки, бу ики бајрамы бир-бириндән ајьрмагы тәклиф едирдиләр. Лакин ахыр-ахьырда, өмүрләри бојү бүтүн кәдәр вә севинчләри бир олан бу гочалары бу әвиз күндә дә бир-бириндән ајьрмагы мәсләһәт көрмәдиләр.

Јубилеј кечәси заводун клубунда башланды.

Сәһнәјә арды-арасы кәсимләдән мүхтәлиф һәдијәләр дашынырды. Хьрда-пара шејләр Һәким Дадашла Имамвердинни гарышына, сачаглары сөнәдән ашагы салланаг гьрмызы әртүклү столун үстүнә дүзүлүр, ири шејләр—күл дөстәләри, баһалы бұллул габлар, үзәриндә дәрәкүңч сары метал лөвһөчикләр парьлдајан портфелләр, мәхмәр чилдли говуллар залы долдуран адамларын башы үзәриндән бир-биринин ардында сел кими ахараг рәјәтә һејәти столунун күнчләринә јьгылырды. Нәһајәт, һәдијәләр о гәдәр галагланды ки, столун архасында отуранларын јалныз һәрдән тәрпәнәб бир-биринә доғру әјилән башлары—таныш сачлар, таныш алынлар көрүндү. Үзәриндә рәггасәләр рәсәм едилмиш нәһәнк чилл габ орталыга гојуланда исә Һәким Дадашын чил-чыраг алтында ишылдајан башы вә Имамвердинни ағ сачлары көрүнимәз олду. Столун архасындан ким исә ајага дуруб севинчлә күлүмсәјәрәк сага-сола бахды. Онун нә демәк истәдијини дәрһал баша дүшдүләр.

Јербөјөрдөн галкыб һәдијјәләри сәһнәнин габагына дашыдылар.

Тәбрик телеграмларыны охумаға башладылар. Хитабәт күрсүсүндә дајанмыш бәстәбөј, көк оғлан ағзы күчлә бағланмыш говлуғу хүсуси бир сәлиғә илә ачарағ, өз ишини чиддијјәтини дәрк етдән адамларә мәхсус бир тәмкинлә, ара вермәдән өзүзә гәдәр телеграм охуду. Грозны нефтчиләриндән, Донбас фәһләләриндән, Москвадан, Дашкәсандән, Руставидән көндәрилмиш бу аловлу тәбрикләр охундугча һәким Дадашын көзләри бир нөгтәдә гәрар тутмур, Имамверди исә дәруни бир көврәкликлә мәһналы-мәһналы башыны тәрпәдирди. Телеграмларын чохунун алтында «сизин шакирдләриниз» сөзләри јазылмышды. «Сизин шакирдләриниз... Әчәб шакирдләрдир!—дејә Имамверди дүшүнүрдү.—Бири завод директору, бири мүнәндис, бири алим, бири сех устасы».. Гочаман усталар үчүн бу телеграмлардан бөјүк һәдијјә јох иди. Бу һәдијјәләр кечмишин ағлы-ғаралы күнләрини, бәзән ачы, бәзән ширин хатирәләрини онларын көзү өнүндә чанландырыр, бәстәбөј оғланын рәсмијјәтлә охулуғу әл бөјдә кағыз парчалары санки дил ачарағ бүтүн гәлби, сәмијјәти илә данышан бир натиғә чеврилр, «бахын, бунун һамысыны сиз јаратмысыныз, әзиз һәким Дадаш, әзиз Имамверди! Бахын фәрәһләнин, үрәјиниз даға дөнүсн, гочалмајын»—дејирди... Нәһәјәт, бәстәбөј оғлан дајанды, бајағкы чиддијјәтини јарашмајан бир сәдәләвһлүклә ширин-ширин күлүмсүнәрәк әлини галын говлуғун үстүнә гојду. Залда журулуғу гојду, бәстәбөј оғлан говлуғу еһтијатлә әдләри үстә алыб һәким Дадашла Имамвердини чийиләри зәририндән столун үстүнә гојду. Һәлә дә әл чалан адамлар санки бирдән ајылыб, чәркәләрин арасы илә узанан лајәндазын үстүндә сәссиз адимларла јеријән ушағларә бахдылар. Сәнәт мәхтәбинин шакирдләри үчүнчү көһнә гурғунун макетини дүзәлтмишдиләр. Буну көрчәк гочаларын икиси дә бирдән ајаға галхды, үзләриндә көврәк бир ифадә јаранды, онлар макети тәғдим едән кәнчләри бир-бир гучаглајыб өлдүләр...

Һамыдан ахырда Закир сәһнәјә галхды. Нәдәнсә

микрофон хараб олмушду. Дејәсән бајағ һәким Дадаш ашағы дүшәндә тәмиз силинмиш, лакин бир гәдәр кобд чәкмесинин бурну илишиб шуруу хатдән ајырымшыды. Буна көрә дә Закир хитабәт күрсүсүнүн архасына кечмәди. Өз сехинин адындан котирдији бир чүт јазы приборуну столун үстүнә гојду, гочаларын әлләрини сыхыб, үрәкдән кәлмәјән, чейнәнмиш, үмуми сөзләрлә онларә чан сағлығы вә узун өмүр арзу етди.

Имамвердинин бығларынын учлары тәрпәнди, о, истәһза илә күлүмсүндү:

— Чатар, чатар өмүрүмүз... Сәнин тәзә гурғун ишә дүшәнәчән чалышарығ өлмәјәк.

Закир дә күлүмсүндү:

— Она чох галмајыб.

Имамверди галын, күмүшү гашларыны галдырды:

— Нәјә чох галмајыб?

Закир пәрт олуб јерә бахды.

— Мән гурғуну дејирәм, Имамверди дајы.

— Дејирләр, ахыр вахтлар сән ордан бир аз сојумсан...—Һәким Дадашын сәси араба чархы кими чырылдады.—Амма бизи тәләсдирдин.

— «Дејирләр»... Чамаат чох шәј дејәр.

Бу тыса данышығ заманы Закир өзү дә һисс етмәдән гочаларын әлләрини өз әлләриндән бурахмырды. Буна көрә дә салондакыларә елә кәлди ки, сех рәис Һәлә дә тәбрик едир, гочалар исә өз разылығларыны билдириләр.

— Көһнә гурғунун кини Һәлә дә үрәјиниздән чыхмајыб?

— Сән бунун адыны кини гојма. Өзү дә сөһбәт тәкчә гурғундан кетмир. Биз дә варығ...

— Бир аз бөркдән данышын!—дејә салондан ким исә гышгырды...—Һеч нә ешитмиринк.

Бу атмачаја бәнд имиш кими, Закир бирдән дикәлиб гочаларын әлләрини бурахды вә Һәлә дә күлүмсүнә-күлүмсүнә:

— Бәлкә ешитдирәсиниз?—дејә башы илә салона ишарә етди.

— Нэ олар, ешитдирмэк дэ олар. Индијечән бизим, чамаатдан кизилн сөзүмүз-сөһбөтүмиз олмайыб. Дејесән, елэ инди бизим нөвбөтүмиздир.—Имамверди достуна сары чеврилди.—Һансымыз данышачагыт, Һәким, сән ја мән?

—Мөним сәсимлә адам арасына чыкмаг олар?—дејә Һәким Дадаш чаваб верди.—Өзүн даныш.

Имамверди ијирми-отуз ил бундан габаг олдуғу кими, кәнчләрә мөхсус бир әда илә дөшүнү габартды, баш бармагларыны саллама кәмәринин алтына кечириб, көнүнјини ғырышларыны гармон дилләри кими чин-чин архаја сыгады, сонра бығыны буруб, башыны уча тутараг хитабәт күрсүсүнүн архасына кечди. Салона дәрин бир сүкүт чөкдү. Сонра бирдән-бирә курутту голду. Закир дэ ел чалмаға башлады. О, куруттулу алгышларла гаршыланан бу гочалара архасыны чевирмәкдән чәкнинримиш киме, далы-далы кеңиб биринчи чөркәдә отурду. Дејесән, киминсә ајагыны тапдамышды. Лакин һеч дөнүб бахмады да. Әтрафдакылар онун бир гәдәр өзүнү тиримиш олдуғуну ајдынча көрдүләр. Закир вәзијјәти ајдын дәрк едә билмирди. Ахы нә олмушду? Онун гочаларла атмачалы сөһбәти ади зарафат дејилдими? Доғруданамы бу ади зарафат Имамверди кишинин итгиндә тәсир едәчәк, гангаралығына сөбәб олачагдыр? Бу сөһбәти башга бир вахтда, башга бир шәрәнтдә давам етдирмәк олмаздымы? Имамвердинин хитабәт күрсүсүндән ешидилән сакит сәси Закири фикирдән ајырды.

— ...Бу дәгигә биз белә данышдыг. Инди мән Чалалов јолдашын ичәзәсилә бу һүндүр столун архасындан да елә бу барәдә данышмаг естәјирәм,—дејә гоча санки Закирин бејниндә бир-биринә долашан суаллара чаваб вермәјә башлады:—Гој тәкчә Чалалов јолдашын јох, елә бурда отуранларын һамысынын бејниндә галсын ки, һәр шејдән әввәл инсанын өзүнә һөрмәт еләмәк ләзимдыр. Гочанын да, чаванын да, ким олур-олсун. Бу заводда учурулан о көһнә гурғуну да, тәзә тикилән гурғуну да јарадан инсандыр. Әлинә кирәвә дүшүб, вәзифә тутубсан—мән демирәм, бәлкә лап һағлы тутубсан—анчаг һеч кәс сәнә һағ

вермир ки, учуруб төкдүјүн о гурғунун даш-кәсәји илә бир јердә ону јарадан инсанларын ләјагәтини дә тапдајасан... Јубилејимизи дүзәлдибсиниз, Һәкимлә мәним урајимиз бу күн дағ бәјдә олуб... Бахырам сизә, бахырам өзүмүзә. Биз кимик? Адичә инсаныг, фәһлә бабагыт. Нә Һәким, нә дә мән, бу күн сиздән көрдүјүмүз бу һөрмәтин габағында елә бир иш еләмәшиш. Фәалјјәтүмиз о олуб ки, әлли ил бу заводда намусла ишләмишик. Бизим һеч вахт хәјалымызда олмайыб ки, бу һөнд отру бизә бу гәдәр тәшәккүр елјјәчкәләр... Индичә кимсә ордан ғышырды ки, учадан данышаг. Чалалов јолдаш мәнән сорушду ки, сөһбәтүмизи чамаата дә ешитдирәкми? Дедим, ешитдирәк.—Имамверди бир нечә аңлыға фәсилә вериб көзләрилә Закири ахтарды. Лакин тапа билмәјиб јендән давам етди.—Бурда отуранларын чоху чаванлардыр. Һәкимлә мән бу күн-сабаһ карванымызы чәкиб кедәчәјик. Бизим јеримиздә сиз чаванлар галачгынсыз. Олур ки, бу әзиз күнүмүздә Һәкимин адындан, еләчә дә өз адымдан үзүмү сизә тутуб бир-ики кәләм сөз демәк естәјирәм. Буңлары јадынызда сахлајын. Сиз, јолдашлар, бизим о көһнә гурғунун нә үчүн учурулдуғуну, нәдән отру јерлә јексан едилдјини јахшы билирсиниз. Сиз ону дә билирсиниз ки, о гурғунун дашы-кәрпичи төкүлдүкчә Һәкимлә мән өз өмрүмүзүн биңасындан төкүлән дашлары көрүрдүк. Әлбәттә, нә мән, нә дә Һәким бу ишә көрә Чалаловдан илчимирик. Әкәрләри иңчисәк, онда демәли, бизим көзләримиз кор олуб, демәли, биз дүңянын, зәманәнни кедишатыны көрмүрүк. Әкәрләри биз бундан отру иңчисәјдик, Чалалов һағлы, јериндә биздә дејә биләрди ки, «сиз өлкәнин, халгын һара кетдјини, бу көһнә гурғуларын әвәзиндә нә үчүн тәзәләрини тикидјини баша дүшүрсүнүз». Доғрудур, Чалалов дејә биләр ки, «бизим арамызда буна охшар бир сөһбәт олуб. Елә буна көрә дә инди сиз гочалар мәнән килеј еләјирсиниз»... Мән сизә башагырысы вермәк истәмјирәм, әзиз јолдашлар, мәним балаларым, Һәкимин балалары! Мән сизә тәкчә ону демәк естәјирәм ки, тәзә гурғулар дә тикин, даһа бөјүк шејләр дә јарадын, анчаг Чалалов кими јох. Чалалов анчаг гур-

фуу, машины көрүр, бу лурғуда, бу машинларын жанында ишлөйөн адамлары көрмүр. Сизин неч бириниз билмирсиниз ки, о диварлар учурудан заман Чалалов бизимлэ нечэ рэфтар елэйрди. Дөрд жанымызда намы көрүрдү ки, мэн дэ, Һәким дэ ушаг кими агламаг истэйрдик. Амма Чалалов бир дөфэ дэ олса бизэ јахын дурмады, биз гочаларын үрөжини дөйүнтүсүнү ешитмэк истәмәди. Жанымыздан жүз дөфэ сага кечди, жүз дөфэ сола кечди, неч бир сорушмады ки, «ај Һәким дајы, ај Имамверди дајы, жуанызын белэ дағылмасы сизин инчидирми». Олмаз, јолдаш Чалалов, бу чүр јарамаз! Дашы-кәсәји тапдамаг олар, анчаг Һәким Дадашы тапдамаг олмаз.—Имамверди нәһајәт Закири көрүб үзүнү она тутду:—Сән дэ бурда отуранларын чоху кими чавансан, нәлэ чөк чавансан! Мән бирчэ баша дүшэ билмирәм ки, о чүр буз кими сојуг үрәк, о чүр инсафсызлыг сән дэ хардандыр!.. Мән бәлкә дэ бу сөзләрин неч бирини демәздим. Анчаг бурасы вар ки, биз дүнја көрмүшүк, башымызын түкү саны адам танымшыг. Биз көрүрүк ки, сән Закир Чалалов сабаһлары бир заводун, јаннки бөјүк бир идарәнин директору оlanda көзүн ајагынын алтыны сечмәјчәк, о вахт сән тәкчә мәни, Һәким јох, жүзләрлэ адамы тапдајачагсан, жүзләрлэ оғланын, тызын, гочанын, чаванын ләјагәтнин тапдајачагсан. Һәкимлэ мән буну көрүрүк вэ буну көрә дэ инди өз балаларымызын габагында бу сөзләри дејирик ки, сырға олуб онларын гулагларындан асылсын...

Закир јериндә күчлэ отурадур. О, сөзләринә зарфатјана бир аһәнк вермәјэ чалышараг јериндән гышгырды:

— Мән баша дүшмүрәм, нејләмәлијдим орда? Әлиниздән тутуб сизин о харабадан узаглашдырмалыјдым ки, үрөжиниз хараб олмасын?

— Нә оларды!—дејэ Имамверди әввәлки тәмкинлэ чаваб верди.—Анчаг чифајда ки, сән кәлмәдин. Ајрысы кәлди. Елэ сән дејөн кими, олимпиздан тутду, о «харабадан» узаглашдырды. Хош сөзлэ көнүмүзү дэ алды... Сән вәзифә саһибсон, сән кәлсәјдин даһа јахшы оларды. Оуну вәзифәси-зады јохдур. Сиз һамыныз, о чүмләдән дэ сәнин өзүн ону таныгырсыныз,

үзүнү көрмәсәниз дэ сәсини ешитмисиниз, бизим телефончу гызлардандыр. Белә бахырсан, о бири гызларын неч бириндән сечилмир. Анчаг көрүнүр мәсәлән инсанын нә вәзифәсиндәдир, нә дэ заһириндә, јолдаш Чалалов. Мәсәлэ инсанын үрөжиндәдир, ганачагындадыр!.. Мән бу чамаетын габагында Һәкимин дэ, өзүмүн дэ адымдан бизим о меһрибан баламыза чох сағ ол демәк истэйрәм. Биз инаныргы ки, о гыз бүтүн өмүр боју мин дөфә, миллион дөфә белә чох сағоллар ешидачәк. Өз көзөл үрөжинә көрә, адамлара һәссаслыгына көрә минин тәшәккүр ешидәчәк вэ бир күн кәлчәк, бах бу столун архасында, бах бу һәдјијәләрин арасында бизим индикки јеримиздә ағсачлы Меһрибан отурачат!..

Салонда курулту голду, һамы ајага алхды. Телефончу гызлар бир анда Меһрибаны дөврәјэ алдылар: «Меһрибан! Ешидирсән?!.. Ешидирсән?!»—дејэ ону һәр тәрәфдән чәкишдирмәјэ башладылар. Онлар бүтүн салондакыларын чеврилеб арха чәркәјэ бахараг, курултулу чоплык кими исә алгышладыгына фикир вермәдән, бир күнчә топлашыб севинчлэ атылыб-дүшүрдүләр. Нәһајәт, Мәһбүбә илэ Назилэ Меһрибанын голуна кириб, салондан байыра ахышан издиһамла бирликдә фојејэ чыхартдылар. Диварын јанындакы ири кузкүнүн габагында күтләшдиләр, бир-биринин чийин үзәриндән бојланыб сачларыны, палталларыны дүзәлтмәјэ башладылар. Бу ан о бири нөвбәнин телефончулары дэ оилара јанашдылар. Меһрибан гарма-гарышыг сөсләр ешидир, әтрафында таныш, доғма, лакин нәдәнсә елэ бил думана бүрүнмүш сифәтләр көрүрдү...

Меһрибан зәнкләрин чалындыгыны, адамларын јенидән салона тәрәф ахышдыгыны, һәтта өзүнүн рафигәләриндән ајры дүшдүјүнү белә һисс етмәди. Фоје артыг бошалмышды. Меһрибан санки јухудан ајылыб тәләсиә кузкүнүн габагына кечди, сачларыны дүзәлдиб, салона кетмәк истәјирди ки, бирдән елэ бил ким исә ону тутуб сахлады. Кузкүнүн дәринлијиндә јанакы дајанмыш Закир көзләрини она зилләмәди...

«Бахма! Бахма она, Меһрибан!—дејэ гыз куја сачларыны раһламаг үчүн титрәк әлләрини кичкәһ-

ларында кээдирди.—Кери дөн, сакитчө она жахын-лаш.—Жох, буну да бачармады. Ахы... күзүкүдөки, Закирин өзү дейил, онун аксидир. Демөк бу чансыз, нэфэссиз эхэс бахмаг олар...

Күзкү!.. Гөрибэ ишдир: инди онлар ажры бир шэ-рантдо растлашсадылар, шүбхөсиз ки, дөрһал дөнүб мүхтөлиф сөмглэрэ кедөрдилэр. Лакин бу күзкү он-лары сепирлэмшид, онлар дажаныб бир-биринэ ба-ырыдылар. Күзкү... инсанын эн кизли сирларини, һатта өзүндөн белэ кизлэтмөк истэдији сирларини ачан амансыз күзкү!.. О, илк дөфө гызын гулагына пычылдажыр ки, сөн артг божа-баша чатмьсан, гыз-лар булагындан су ичмисэн. Инсанын сачларына дөн дүшдүжүнү, алында, үзүндө илк гырышлар эмэлэ колдијини биринчи олараг күзкү хөбөр верир. Күзкү... Кизлин сирлар ачан күзкү. Будур, о Меһрибана Јени шөјлөр сөјлөди. Меһрибанын хөјал досту, көзөл, күчлү, забитәли Закир инди, бирдән-бирэ күзкүдө тамам башга чүр, јад бир адам кими көрүндү. О, Меһрибанын хөјал достуна һеч дэ көнзөмирд: кичил-миш, солмуш, ади, чох ади бир адам олмушду. Бу адамы һатта тәнгид едирдилэр, көзүнүн ичинэ олман-зын ачы сөзлөр дејирдилэр, о исе бу сөзлэрин гаршы-сында ачиз галыр, һирсләниб өз јериндөчө күкрәмәк-дән башга әлиндөн һеч нэ кәлмирди. Күзкү... о, бу ан Закир үчүн дэ тамамилэ Јени сирлөр ачды... Меһри-банын архасында о бири диварда да, ејиллэ бу бојда, бу бичимдэ бир күзкү варды. Буна көрә дэ Меһриба-нын әксир тәкрар олунуб нөһајәтсиз бир чөркө илэ дүзүлмүшдү. Инди Закир бир-биринин ејини олан чох-лу Меһрибаилар көрүрдү. Гөрибәдир, бирдән она елэ кәлди ки, Меһрибан доғрудан да тәк дейил, бу чөр-көдө көрүнлэрини һамысы чанлы гызлардыр. Она елэ кәлди ки, тәкчө Меһрибаны јох, бир-биринэ бән-зөјән бу гызларын һамысыны иңчитмиш, һамысыны тәғгир етмишдир. Санки бу дөғигэ бу нөһајәтсиз чөр-кө јериндөн ојнајыб ону эһатэ едөчөк, «сөн бизи тәғ-гир етмисән, сөн бизим мәһәббәтимизи, инсанлыг ләјағәтимизи тапдамысан!»—дејэ гышгырачағды. Ла-кин чөркө позулмур, гызларын һамысы һәрәкәтсиз даја-ныб, тутгун, сојуг нөзәрлэ она бахырды. Инсанын

ләјағәтини тапдамаг олмаз, инсан күчлүдүр. Балача-сы да, бөјүјү дө, чаваны да, гочасы да күчлүдүр. Ин-сан һиддәтләнәндә дәһшатли олур, белә һалда онун гаршысыны һеч нэ илэ алмаг мүмкүн дейил. Бири тәғ-гир олунанда санки һамысы тәғгир олунур, бири һид-дәтләнәндә елэ бил һамысы һиддәтләнир. Онлар әл-әлэ верирләр, бах бу күзкүдөки кими нөһајәтсиз бир чөркөјә чеврилир, онларын һејсијјәтино, ләјағәтино, мәһәббәтино тохунмага чәсарәт едәнин гаршысыны сәдд кими касирләр, јериндөн тәрпәнмәјә, чыңгырыны чыхармаға тојмурлар. Онларын арасында позулмаз бирик вардыр. Јалныз Закир Чалалов тәкдир, инди онун әлиндән тутан, бах бу чөркәдәки гызлар кими дүзүлүб, она көмөк, дајуг олмаг истәјән јохду! За-кир тәкдир, көмөксиздир...

Бирдән күзкүдәки чөркө һәрәкәтэ кәлди, далға-ланды вә јох олду. Гызларын һамысы ондан үз дөн-дөрдилэр. Закир гөрибэ хөјал, фикир аләминдән ажры-лыб, салона доғру јөнәлэн Меһрибаны көрдү. Меһри-бан она бахмадан, е'тина етмәдән кетмөк истәјирди. Лакин нәдәнсә тәрәддүдлэ ајаг саклады.

Закир жахынлашды.

Бир нечә ан һеч бирин бир кәлмә дэ дејә билмәди. Јалныз Меһрибан јериндөн салона доғру јөнәлмөк истәдикдә, Закир боғуг сәслэ дилләнди:

— О киши сәндән данышырды?

Меһрибан башыны јүжкүлчә галдырды, дүз онун көзлэринин ичинэ бахды. Ајдын, шаһраз нөзәрлэ бахды.

— Өзүн ешитдин ки, Закир, нијә сорушурсан?

— Мән ажры сөз демәк истәјирәм...

— Баша дүшүрәм. Имамверди дајы кәрәк о ба-рәдә данышмајајды.

— Сан она бир сөз демәмисән?

— Мән һеч кәсә һеч нэ демәмишәм, Закир.

— Бәс о бизим мүнәсибәтимизи һардан билир?

— Мәнним һеч нәдән хөбөрүм јохду.

Закир онун башы үстүндөн күзкүнүн нахышла-рына, јағлы рәнклэ бојанмыш диварын сојуг парыл-гысына бахды.

— Ајдындыр. Симузэр!..

Меһрибанын көзлөрүндө бир нараһатлык охунду.

— Һа, Симузэр?..

— Бәли, Симузэр! Симузэр Һәким Дадашын ғызы-дыр... Мән инди билирәм ки, Имамверди кишијә бизим мүнәсибәтибиз барәдә хәбәр һардан чатыб.

— Симузэрин төгсири јохду, Закир.

— Һә, доғру дејирсән. Күнаһын һамысы мәнним өзүмдәдир. Мән кәрәк сәнинлә таныш олмајадым. Сән...

— Де, Закир, сөзү үрәкдә сахлама адама әзијјәт верир.

— Мән үрәкдә сөз сахлајанлардан дејиләм:

— Онда даныш.

— Сән мәнә мане олурсан. Сән олмасаддын инди мәнним ишләрим тамам башга чүр кедирди.

— Јох, Закир...—Меһрибан суусуб кәдәрли-кәдәрли она бахды, додаглары чәтин һисс олунан бир тәрздә титрәди.—Билирсән, сәниң бу сөзүн атамы јадыма салды. О да дејәрди ки, «сән мәнә мане олурсан». Анчаг завода кәләндә мән елә билирдим ки, даһа һеч кәсә мане олмарам, дејирдим бурда адам чоҳду, он-лара гошулуб ишләрәм, бачардығым гәдәр һејир верәрәм. Анчаг, демә, јәнә мане олмушам...

Меһрибан јүнкүлчә көксүнү өтүрдү, истәмәјә-истәмәјә баягдан бәри Закирлә үз-үзә дајандығыны инди чә баша дүшүбүш кими бирдән јана чөндү, әввәлчә салоһа кирмәк истәди. Лакин нәдәнсә дөнүб ити аддымларла клубдан чыхды.

Һамар, гоша релслэрин үзәрилә ахан тәкәрлэрин уғултусу, чал-чарпаз боруларын ора-бурасындан пүс-күрүб галхан бухарын фышылтысы, завод күчәсилә мухталиф истигамотләрлә һәрәжәт едән машинларын сәс-күјү... Меһрибан буһяра санки иләрлә адәт етмишиди. Вахтилә илк дәфә заводун һәјәтини ајаг баһанда о, бу сәс-күјдән, бурадакы тајнар, журултулу һәјәтдан аз гала ваһимләнишиди. Инди исә бурада һәр шеј ади вә доғма иди. Ким билди, бәлкә елә буна кәрә дә инди Меһрибан һеч на ешитмирди, көрмүрдү... Бәлкә дә инди о, дунјада һәр шеји унутмушду, јалны өз үрәјиниң сәсини ешидирди. Бу үрәк јалны Меһри-

банын дујдуғу бир сызылты илә говрулур, инләјирди. Меһрибан орада көһнә, артыг үстү тајсаглаһмаға башлајан бир јаранын арысыны һисс едирди. О нәдәнсә, кениш күчәдән чыхыб, узун, нәһаятсиз, бир даланы андыран диварарасы јолла дәннәз тәрәф кедирди. Әтрафта кимсә көрүнмүрдү. Диварларын арасы илә чоҳ јоғун бир бору узанырды. Меһрибан, борунун о јан, бу јанындан сызан дәннәз сујундан исланмыш, көпүб ишмиш мәзутлу торпагда ајагтабыларынын батдығыны һисс етмәдән бир мүддәт кетди. сонра елә бил гејри-иради олараг борунун үстүнә галхды, көзләри јарымгапалы һалда, бармагларынын учуну дивара тохундура-тохундура, мұвазинәтини итирмәдән, лунастиклэрин јеришини хатырладан бир тәрздә, хәјал кими сәссиз аддымларла јериди. Әввәлчә о, һеч нә дүшүнмүр, һеч нә дәрәк етмирди. «Мән һара кедирәм?»—дејә арабир өзү өзүндән сорушурду. Лакин һара кедир-кәтсин, бунун нә әһәмијјәти вар? Дәннәз... Гаршыда дәннәз көрүнүр. Орада сакит, сонсуз сулар гојунунда ишыглар јаныб-сөнүр. Бу ишыглары Меһрибан нә вахт көрмүшдү? Һә, о вахт, илк көрүш заманы... Меһрибанын лап гулаглары дибиндә һәјәчанлы бир пычылты ешидилди: «Меһрибан! Мән сәни севиәрәм! Севиәрәм!».—дејә Доғруданмы?»—дејә Меһрибан сорушду вә өзү өз сәсиндәт диксинди.

Бирдән архадан тәләсик ајаг сәслэри ешидилди. Елә бил кимсә Меһрибанын ардынча гачырды. О, чөлд дөнүб чини үстүндән керн бахды. Јох, архадә һеч кәс јох иди. Дејсән онун гулаглары сәсә дүшмүшдү. Ахы инди бу кимсәсиз кушәјә онун архасында ким кәлә биләрди? Закир? Јох! Закирин буна һаггы јох иди! Сех раис Закир Чалалов, о көзәл, гамәтли оғлан артыг мәһв олмушду. Меһрибанын үрәјини белә көјнәдик сызылдан тамам башгасы иди, онун өз хәјал досту иди. Хәјал досту... сән кимин галбиндә јува салмамысан, кимин зәһинә, шууруна, бүтүн варлығына һаким касилмәмисән? Бәзилэри һәјәтдә илк раст кәлдији бир нәфэри сәнинлә ејниләшдирмиш, ону өзүнә өмүр-күн јолдашы етмәјә чалышмышдыр. Бәзилэри сәнин тамам өксин олан дәншәтли, сәһирли бир гүввә илә үз-үзә кәләрәк, тәчә сарсылмыш вә

дөрһал сэнэ «элвида» дејэрэк һәјата тамам башга бир нәзәрлә бахмага башламышдыр... Лакин Меһрибан белә бир гүвһәјә раст кәлмәди. Јох, Закир о гәдәр дәншәтли дејилди; о, Меһрибаны тамам сарсыдыб һәјата бахышыны, инсанлара мүнәсибатини дејишә билмәмишди. Доғруду, Меһрибан ону өз хәјал досту илә ејниләшдирди, лакин Закир Чалалов мәнв олдуҗа, о өз хәјал достуну итирмәди. Будур, јенә дә дәннәздә ишыҗлар јаныб-сөнүр, јенә дә хәјал досту онун гулаҗына пычылдајыб дејир: «Меһрибан, мән сәни сөвирам! Сөвирам!» Меһрибан бу сөсин вердији әзабдан гуртармаҗ, узатлашмаҗ истамир, о бу һәјәчанлы пычылтыны һәјатынын ән әвиэ, хошбәхт дәгигәләриниң јадикары кими зейниндә әбәди горуумаҗ, сахламаҗ истајир. О артыҗ, бир заманлар олдуҗу кими, адамларын үзүнә бахмага белә чәсарәт етмәјән горхаҗ, үркәк Меһрибан дејилди. О, бир заман гаршысында тир-тир әсдији сех рәиси Чалаловун кәзлеринин ичинә инди шаһраз бахмаҗы, «јох, Закир!»—демаји ба чарырды. Меһрибан бирдән-бирә бөјүмүш, һәјаты, адамлары баша дүшән, һәр кәсин өз гижмәтини вермәји бачаран бир гыз олмушду.

Лакин, һәјат чох сәрт вә амансыздыр. һәјат Меһрибаны мәнбур едирди ки, Закирлә ејни јердә ишләсин, сәһәрләр ејни күчә илә заводда кәлиб, ахшамлар ејни күчә илә гајытсын. Онлар һәр күн үз-үзә кәләчәкдиләр, Меһрибан сәһәрдән ахшама гәдәр телефонда онун сәсини ешидчәкди... Бәлкә бурадан чыхыб кетсин, башга бир заводда ишләсин? Јох, бу мүмкүн дејил. О, бу заводда илк дәфә өзүнү әсил инсан кими һисс елмиш, адамлара хејир верә билдијини көрүб дәрк етмишди. О, бу заводда бөјүк чәтинликләрлә үз-үзә кәлмиш, чөкдији зәһмәтин әвозиндә исә мұкафатланмышды. Меһрибан өзүнә хәллу дост таппамышды! Бүтүн бунларын мұгабилиндә заводдан кетмәк? Јох! Меһрибан бурадан һеч јана кетмәјәчәк! Доғруду о, Закир көрдүкдә һәр заман үрәк аҗрысы дујачаҗ. Лакин... Мәкәр ән күчлү инсанлар белә, үрәк аҗрысы дујмурлармы?..

Меһрибан күчлү, дәјәнәтли олдуғуну өзүнә бүбүт етмәк истајирмиш кими, бирдән гәмәтини дүзәлдиб

борунун үстүндән јерә атылды вә ајаҗтабыларынын мазутлу палчыҗа батмасына әһәмијјәт вермәдән, боз диварларын арасы илә кери јүүрдү. Бир аздан нәфәси тәнкисә дә, дајанмадан күчәни кечиб бирбаш коммутатор отагына кирди вә сонсуз бир вәчдлә учадан деди:

— Ај гызлар, дурун ајаҗ! Бу саат һамыныз клуб!

Бурада, ахшам нөвбәсиндә ишләјәнләрин онсуз да јарысы галмышды,—о бири гызлар јубилеј кечәсинә кетмишдиләр.

Гызлар тәәччүблә Меһрибана сары дөндүләр.

— Дурун кедин, мән сизи әвәз едәрәм,—дејә Меһрибан бу дәфә бир гәдәр саикт әләвә етди.

— Меһрибан, ахы сиз бизим нөвбәдә дејилсиниз,—дејә гызлар тәрәддүд кәстәрдиләр.

— Нә олсун ки? Тәфавүту нәдир?! Бизим нөвбә, сизин нөвбә... Белә шејләри јаддан чыхарын! Дурун кедин! Индијәчән бизим заводда белә шәнлик көрүмәјиб. Мән көрдүм, кедин сиз дә көрүн! Дурун! Ешидирсинизми!

Гызлар ајаҗ галхыб үст-башларыны дүзәлтмәјә тәләсдиләр.

— Бу палтарда нечә кедәк?

— Һејиф, билсәјдик, кејинәрдик.

Меһрибан, өз нәфәрларини нәзәрдән кечиран бир дәстә башчысы кими, гызларын әјин-башларына ба хараҗ, бирдән өзүнә мәнхус һүзилә күлүмсүндү.

— Валлаһ, адама гижмәти палтарына көрә вермирләр, ај гызлар...

Хејли вахтды ки, Меһрибан, Симузәрдән сонра бурада бөјүк, башбилән һесаб олунурду. Јәгин ки, елә буна көрә дә гызлар онун сөзүндән чыхмадылар, дәстләниб клуба кетдиләр.

Меһрибан тәк галды. Лөвһәннин габаҗына кечди, гулаҗыҗы тахыб сәјрәк чығырышлара чаваб вермәјә башлады.

О, јенә дә дахилиндә бир саиктлик, адамлара лазым олдуғуну дәрк етмәкдән доҗан бир раһатлыҗ дујду. Инди о, коммутатор отагында тәк иди вә бүтүн

заводу идарә едирди. Кетдикчә «ало, ало» сәсләри
чохалыр, Мейрибанын үрәјиндәки ағры күтләширди.
О, ишкүзар, лакин бир гәдәр кәдәрли сәслә чағырыш-
лара чаваб верирди:

— Үчүнчү... үчүнчү... үчүнчү...

Редактору *М. Әфандијев*
Бәдхи редактору *Ј. Агајев*
Техн. редактору *В. Асадејева*
Корректорлары
М. Мәмәдов və *Л. Балајева*

Чапа нмзаланмыш 201V 1960-чы ил.
Форматы 84×108^{1/2}—2,625=8,61 ч. в.
Несәб-нәшр. в. 8,7. Фіг 12650.
Тиражи 15000. Сиварил 60.
Ғијмати 2 ман. 10 гп.

Ушагкәчнәшр. Бакм, Фиолетов күчәси, 8.

Азәрбајҗан ССР Мәдәнијәт Назарлијининь
«Гәмәл Шарғ» мотбәәси
Бакм, Нәзәм Асланов күчәси, 80.

Сейдбейли Гасан Мехти оглы

ТЕЛЕФОНИСТКА

(Повесть)

(на азербайджанском языке)

Азербайджанское Издательство
Детской и Юношеской Литератур
Баку—1960

